

АГРОСВІТ

№23 грудень 2023

Науково-практичний журнал

ISSN 2306-6792

9 772306 679204

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Васильєва Наталя Костянтинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем і технологій, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Вініченко Ігор Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР: Кучеренко Г. Б.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрющенко Катерина Анатоліївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки та підприємництва, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Безус Роман Миколайович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Василенко Леся Олексіївна, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорона праці, Київський національний університет будівництва і архітектури, академік академії будівництва України

Гончаренко Оксана Володимирівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Грабчук Оксана Миколаївна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Добровальська Олена Володимирівна, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Каткова Наталя Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і економічного аналізу, Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

Качула Світлана Валентинівна, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Козловський Сергій Володимирович, доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва, корпоративної та просторової економіки, Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

Крючко Леся Станіславівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Кураташвілі Альфред Анзоревич (Тбілісі, Грузія), доктор економічних, філософських і юридичних наук, професор в галузі суспільних наук, професор Грузинського технічного університету в області Публічного права (Факультет Права і Міжнародних відносин), науковий керівник Інституту Бізнесу і Права факультетів Права і Міжнародних відносин і Бізнестехнологій ГТУ, завідувач відділом економічної теорії Інституту економіки імені П.Гугушвілі Тбіліського державного університету імені Іване Джавахішвілі

Курбацька Лариса Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Лозинський Дмитро Леонідович, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку і аудиту, Державний університет «Житомирська політехніка»

Павлова Галина Євгенівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Пантелеєва Наталя Миколаївна, доктор економічних наук, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та банківської справи, Черкаський навчально-науковий інститут Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Самойленко Алла Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Сегеда Сергій Андрійович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри маркетингу та бізнес-аналітики, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Трусова Наталя Вікторівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Таврійський державний агротехнологічний університет

Федоренко Станіслав Валентинович, кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри технологій захисту навколишнього середовища та охорона праці, Київський національний університет будівництва і архітектури, академік академії будівництва України

Фролова Тетяна Олександрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних фінансів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Халатур Світлана Миколаївна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Череп Олександр Григорович, доктор економічних наук, доцент, професор кафедри економіки, Запорізький національний університет

Чирва Ольга Григорівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Шабатура Тетяна Сергіївна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства, Одеський державний аграрний університет

Журнал засновано у січні 2001 року. Виходить 2 рази на місяць.

№ 23 грудень 2023 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»).

Наказ Міністерства освіти і науки України
№ 975 від 11.07.2019 р.

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

ІНДЕКСАЦІЯ ВИДАННЯ В НАУКОМЕТРИЧНИХ БАЗАХ:

- Index Copernicus (IC);
- SIS;
- Google Scholar.

Свідоцтво KB № 23728-13568ПР від 27.12.2018 року
ISSN 2306-6792

Передплатний індекс: 21847

Адреса редакції:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Поштова адреса:

04112, м. Київ, вул. Дорогожицька, 18, к. 29

Телефон: (044) 458-10-73
(050) 382-06-63

E-mail: economy_2008@ukr.net
www.nayka.com.ua
www.agrosvit.info

Засновники:
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
ТОВ "ДКС Центр"
Видавець:
ТОВ "ДКС Центр"

Передрукування дозволяється лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.

За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Рекомендовано до друку Вченою Радою 07.12.23 р.
Підписано до друку 07.12.23 р.

Формат 60x84 1/8, Ум. друк. арк. 8.7
Наклад — 1000 прим.

Папір крейдований, друк офсетний.
Замовлення № 0712/1.

Віддруковано у ТОВ «ДКС Центр»
м. Київ, пров. Куренівський, 17
Тел. (044) 537-14-34

© АгроСвіт, 2023

У НОМЕРІ:

<i>Свиноус І. В., Присяжнюк Н. М., Федорук Ю. В., Федорук Н. М., Горчанок А. В.</i> Теоретичні підходи до оцінювання ефективності діяльності мисливських господарств	3
<i>Мардар М. Р., Устенко І. А.</i> Маркетингове стратегічне сегментування для підвищення конкурентоздатності товару продуктового ритейлу	11
<i>Сітковська А. О., Венгер О. М.</i> Теоретико-методичні підходи до визначення сутності інвестиційної діяльності в аграрному секторі	23
<i>Ліхоносова Г. С., Міняйло В. О.</i> Управління процесом оподаткування страхової діяльності	28
<i>Меліхова Т. О., Птіцина А. А., Бруй А. Є.</i> Удосконалення оподаткування, фінансового і податкового обліку та контролю податку на прибуток для правильності відображення у фінансовій і податковій звітності з метою аналізу оптимального податкового навантаження у системі податкової політики	34
<i>Крамарьов О. С., Гайдаш О. А., Павленко О. С.</i> Економічна сутність раціонального використання земель сільськогосподарського призначення	44
<i>Павленко Л. А., Криклій О. А., Думчикова К. Ю.</i> Вплив ендогенних та екзогенних чинників у визначенні та забезпеченні рівня фінансової стійкості криптовалютних бірж: ретроспективний аналіз	51
<i>Максименко І. Я., Гайворонська Д. С.</i> Особливості проведення внутрішньогосподарського контролю нематеріальних активів підприємства	56
<i>Красножон А. О.</i> Оцінка та діагностика впливу організаційної структури аграрних підприємств для впровадження інновацій конкурентоспроможного розвитку	60
Нові видання	
<i>Степаненко А. В.</i> Рецензія на монографію "Економічна безпека в умовах глобалізації (суспільно-економічне дослідження на базі наукового центру MediaStar)" (автор: Ю. П. Дудка, к. е. н, доцент кафедри економіки підприємства, Академія муніципального управління, директор MediaStar TV School)	68

№ 23 / 2023

CONTENTS:

<i>Svynous I., Prysiashniuk N., Fedoruk Y., Fedoruk N., Horchanok A.</i> THEORETICAL APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF HUNTING FARMS	3
<i>Mardar M., Ustenko I.</i> MARKETING STRATEGIC SEGMENTATION TO INCREASE THE COMPETITIVENESS OF GROCERY RETAIL PRODUCTS	11
<i>Sitkovska A., Venher O.</i> THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO DETERMINING THE ESSENCE OF INVESTMENT ACTIVITIES IN THE AGRICULTURAL SECTOR	23
<i>Likhonosova G., Minyailo V.</i> MANAGEMENT OF THE PROCESS OF TAXATION OF INSURANCE ACTIVITIES	28
<i>Melikhova T., Pticyna L., Brui A.</i> IMPROVEMENT OF TAXATION, FINANCIAL AND TAX ACCOUNTING AND CONTROL OF INCOME TAX FOR THE CORRECTNESS OF THE DISPLAY IN FINANCIAL AND TAX REPORTING FOR THE PURPOSE OF ANALYZING THE OPTIMAL TAX BURDEN IN THE TAX POLICY SYSTEM	34
<i>Krmaryov O., Haydash O., Pavlenko O.</i> THE ECONOMIC ESSENCE OF THE RATIONAL USE OF AGRICULTURAL LANDS	44
<i>Pavlenko L., Kryklii O., Dumchikova K.</i> THE INFLUENCE OF ENDOGENOUS AND EXOGENOUS FACTORS IN DETERMINING AND ENSURING THE LEVEL OF FINANCIAL SUSTAINABILITY OF CRYPTOCURRENCY EXCHANGES: A RETROSPECTIVE ANALYSIS	51
<i>Maksymenko I., Haivoronska D.</i> PECULIARITIES OF INTERNAL CONTROL OF INTANGIBLE ASSETS OF THE ENTERPRISE	56
<i>Krasnozhon A.</i> ASSESSMENT AND DIAGNOSTICS OF THE INFLUENCE OF THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES FOR THE IMPLEMENTATION OF COMPETITIVE DEVELOPMENT INNOVATIONS	60

NEW BOOKS

<i>Stepanenko A.</i> REVIEW OF THE MONOGRAPH "ECONOMIC SECURITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION: A SOCIO-ECONOMIC STUDY BASED ON THE MEDIASTAR RESEARCH CENTER" (AUTHOR: Y. DUDKA, PHD IN ECONOMICS, ASSOCIATE PROFESSOR, DEPARTMENT OF ENTERPRISE ECONOMICS, ACADEMY OF MUNICIPAL MANAGEMENT, CEO OF MEDIASTAR TV SCHOOL)	68
---	----

УДК 330.5:639.1

І. В. Свиноус,

д. е. н., професор кафедри обліку і оподаткування,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0346-1596>

Н. М. Присяжнюк,

к. вет. н. доцент кафедри іхтіології та зоології,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4737-0143>

Ю. В. Федорук,

к. с.-г. н., доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3921-7955>

Н. М. Федорук,

к. с.-г. н., доцент кафедри харчових технологій і технологій переробки продукції
тваринництва, Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9683-8785>

А. В. Горчанок,

к. с.-г. н., доцент кафедри водних біоресурсів та аквакультури,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0103-1477>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.23.3

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ МИСЛИВСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

I. Svytnous,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Department of Accounting and Taxation, Bila Tserkva National Agrarian University
N. Prisyazhniuk,PhD in Veterinary Sciences, Associate Professor, Department of Ichthyology
and Zoology, Bila Tserkva National Agrarian University

Y. Fedoruk,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, Department of Technologies
in Crop Production and Plant Protection, Bila Tserkva National Agrarian University

N. Fedoruk,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, Department of Food Technologies
and Technologies for Processing Livestock Products, Bila Tserkva National Agrarian University

A. Horchanok,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, Dnipro State Agrarian and Economic University

THEORETICAL APPROACHES TO EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF HUNTING FARMS

Обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробництва у мисливських господарств є достатньо складним та багатограним процесом, який вимагає не лише наявності необхідних статистичних даних, але й відповідних інформативних засобів їх обробки. Саме тому особливе місце при вивченні питання підвищення ефективності виробництва продукції мисливства, а також розробленні напрямів її підвищення відводиться методиці дослідження.

Одним із головних питань у теорії ефективності є вибір критерію та показників ефективності на різних рівнях господарювання. Критерій економічної ефективності суспільного виробництва узагальнено можна визначити як максимум ефекту із кожної одиниці затрат суспільної праці на кожну одиницю ефекту. Для окремих товаровиробників максимум прибутку є критерієм економічної ефективності їхньої господарської діяльності, який може виступати стратегічною метою виробництва. Отже, під критерієм ефективності виробництва, у т.ч. продукції мисливства, необхідно розуміти, насамперед, максимальне одержання необхідної споживачам конкурентоспроможної продукції з одиниці земельної площі за найменших витрат у розрахунку на одиницю продукції.

При досліджуванні питань розроблення методики оцінки ефективності функціонування підприємства першочерговим є визначення певних вимог. Вважаємо, що методика оцінки ефективності функціонування мисливських підприємств з виробництва продукції мисливства повинна відповідати наступним вимогам: давати об'єктивна кількісну оцінку ефективності функціонування підприємства; враховувати галузеві особливості; мати простий та зрозумілий алгоритм оцінювання.

Отже, ефективність виробництва продукції мисливства — це комплексне поняття, яке відображає вплив різних факторів та визначається на основі системи натуральних і вартісних показників. Зазначимо, що натуральні показники можуть набувати значення речових, які характеризують збільшення обсягів, підвищення якості та покращення асортименту виробленої продукції, а також соціальних, які відображають покращення умов праці.

Результативність вищеперелічених показників здебільшого залежить від дотримання умов, пов'язаних з організаційно-правовою структурою, з впорядкованістю відносин, які виникають у процесі використання майна, рівнем виробництва, мотивацією праці, а також соціальною атмосферою на підприємстві й додержанням екологічних вимог у виробничому процесі. Вважаємо, що практичне використання системи показників економічної ефективності дозволить забезпечити: орієнтування підприємств на інтенсивний шлях розвитку й досягнення вищого рівня ефективності у динаміці; виявлення резервів подальшого удосконалення господарської діяльності на основі інноваційних технологій, а також організації виробництва; створення дієвого механізму підвищення ефективності виробництва.

The substantiation of ways to increase the efficiency of production in hunting farms is a rather complex and multifaceted process that requires not only the availability of the necessary statistical data, but also appropriate informative means of their processing. That is why a special place in the study of the issue of increasing the efficiency of the production of hunting products, as well as the development of directions for its improvement, is given to the research methodology.

One of the main issues in efficiency theory is the choice of criteria and indicators of efficiency at different levels of management. The criterion of economic efficiency of social production can generally be defined as the maximum effect from each unit of social labor costs for each unit of effect. For individual commodity producers, the maximum profit is a criterion of the economic efficiency of their economic activity, which can act as a strategic goal of production. Therefore, under the criterion of production efficiency, including of hunting products, it is necessary to understand, first of all, the maximum obtaining of competitive products necessary for consumers from a unit of land area at the lowest costs per unit of production.

When researching the issues of developing a methodology for evaluating the effectiveness of the enterprise's functioning, the first priority is to define certain requirements. We believe that the method of assessing the effectiveness of the functioning of hunting enterprises for the production of hunting products should meet the following requirements: provide an objective quantitative assessment of the effectiveness of the enterprise's functioning; take into account industry specifics; have a simple and clear evaluation algorithm.

Therefore, the efficiency of production of hunting products is a complex concept that reflects the influence of various factors and is determined on the basis of a system of physical and value indicators. We note that natural indicators can acquire the meaning of physical indicators, which characterize the increase in volumes, quality improvement and improvement of the range of manufactured products, as well as social indicators, which reflect the improvement of working conditions.

The effectiveness of the above indicators mostly depends on compliance with the conditions related to the organizational and legal structure, with the regularity of relations that arise in the process of using the property, the level of production, the motivation of work, as well as the social atmosphere at the enterprise and compliance with environmental requirements in the production process. We believe that the practical use of the system of indicators of economic efficiency will ensure: orienting enterprises on an intensive path of development and achieving a higher level of efficiency in dynamics; identification of reserves for further improvement of economic activity based on innovative technologies, as well as production organization; creation of an effective mechanism for increasing production efficiency.

Ключові слова: ефективність, мисливське господарство, показник, критерій, економічна ефективність.

Key words: efficiency, hunting economy, indicator, criterion, economic efficiency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробництва у мисливських господарств є достатньо складним та багатогранним процесом, який вимагає не лише наявності необхідних статистичних даних, але й відповідних інформативних засобів їх обробки. Саме тому особливе місце при вивченні питання підвищен-

ня ефективності виробництва продукції мисливства, а також розробленні напрямів її підвищення відводиться методиці дослідження.

Процес підвищення ефективності функціонування підприємства нерозривно пов'язаний з її оцінкою, яка є початковим етапом розробки плану заходів щодо підвищення її рівня, з одного боку, а із іншого — критерієм резуль-

тативності цих заходів. Сутність економічної ефективності виробництва продукції мисливства можливо охарактеризувати на основі критеріїв і показників ефективності виробництва. Критерій — це основна властивість, за якою характеризують альтернативні варіанти управлінських рішень, залежно від значень певного критерію вибирають найбільш раціональний варіант вирішення проблеми.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження ефективності діяльності підприємств зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: І. Бланк, Р. Валевич, В. Власенко, В. Гонжаров, В. Гросул, Г. Єфремова, Є. Коробейнікова, А. Крим, А. Куценко, Л. Лігоненко, А. Лісна, І. Мельник, Л. Омелянович, О. Пігунова, С. Покропивний, А. Раїцький, А. Садеков, А. Стрікленд, В. Стрігін, Д. Терновський, А. Томпсон та ін. Високо оцінюючи їхній внесок у вирішення багатьох теоретичних і прикладних питань забезпечення ефективності діяльності мисливських господарств, слід зазначити, що в сучасних умовах реформування економіки України виникла необхідність розробити нові концептуальні підходи та механізми підвищення ефективності їх діяльності, які можуть стати однією із потенційних "точок економічного зростання", особливо у сільській місцевості.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

На основі узагальнення методичних підходів щодо оцінки діяльності суб'єктів господарювання запропонувати практичні рекомендації щодо оцінки ефективності діяльності мисливських господарств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Як відомо, більшість науковців визначають методику як сукупність і послідовність прийомів та засобів дослідження, яка включає в себе техніку та розрахункові операції із фактичними даними [1]. Основною метою використання методики є встановлення зв'язків між об'єктами та визначення їхніх властивостей, а також конкретних результатів, фактів і тенденцій.

Методичні підходи до визначення ефективності виробництва продукції мисливства перебувають в центрі уваги науковців, однак зі зміною економічних умов функціонування господарюючих суб'єктів вони потребують уточнення. Зазначимо, що початком визначення методичних підходів до оцінювання ефективності виробництва продукції мисливства стало роз-

роблення Типової методики визначення економічної ефективності капітальних вкладень і нової техніки в народному господарстві [2].

Слід зазначити, що в середовищі вчених розгорнулася дискусія щодо формування системи показників ефективності виробництва та визначення інтегрального показника. Наприклад, у міжнародній статистиці існує позиція щодо загальної оцінки ефективності як середньозваженого коефіцієнта від часткових показників ефективності кожного фактору виробництва [3]. Даний підхід заслуговує на увагу практики, однак вимагає в кожному конкретному випадку коригування залежно від зміни частки впливу фактору на кінцевий результат. До того ж невирішеним є питання, які саме часткові показники ефективності залучати до розрахунку інтегрального показника ефективності.

Одним із головних питань у теорії ефективності є вибір критерію та показників ефективності на різних рівнях господарювання. Критерій економічної ефективності суспільного виробництва узагальнено можна визначити як максимум ефекту із кожної одиниці затрат суспільної праці на кожну одиницю ефекту. Для окремих товаровиробників максимум прибутку є критерієм економічної ефективності їхньої господарської діяльності, який може виступати стратегічною метою виробництва. Отже, під критерієм ефективності виробництва, у т.ч. продукції мисливства, необхідно розуміти, насамперед, максимальне одержання необхідної споживачам конкурентоспроможної продукції з одиниці земельної площі за найменших витрат у розрахунку на одиницю продукції.

Розглянуту систему оцінки ефективності виробництва на рівні підприємства можна адаптувати в такий спосіб: система, яка здійснює управління — менеджмент підприємства, а керованою є основні фактори виробництва, тобто ресурси, що заслуговують для виробництва продукції. Ефективність роботи системи управління вважаємо можливим оцінювати за загальними показниками діяльності: прибутком, рівнем рентабельності виробництва та продажу.

Питання підвищення ефективності виробництва мисливства ґрунтовно розглядаються достатньо тривалий період часу, однак переорієнтація економіки на ресурсозбереження й ефективне використання засобів виробництва переорієнтовує сферу інтересів вчених та представників бізнесу в напрямі пошуку адаптованих до сучасних умов методик оцінки ефективності виробництва продукції. Очевидно, що дослідження будь-якого явища повинно базу-

ватися, насамперед, на філософських законах розвитку. На основі принципів діалектики, предмет і об'єкт вивчення доцільно розглядати в цілому, як сукупність окремих елементів, а також як елемент більш великої системи.

Результати ґрунтовного ознайомлення з науковою літературою щодо питань ефективності функціонування підприємства дали нам змогу систематизувати основні методичні підходи. Відтворювальний підхід передбачає оцінювати ефективність функціонування на основі аналізу умов виробництва та відтворення, особливостей використання ресурсів, рівня окупності; комплексний — має на меті визначити ефективність функціонування на основі використання факторних моделей, які характеризують взаємозв'язок показників ефективності та інтенсивності використання ресурсів; системний — передбачає оцінку ефективності функціонування підприємства в цілому та його структурних елементів; детермінований — передбачає використання непараметричних DEA-моделей лінійного програмування; економетричний — визначає оцінку ефективності як умовне математичне очікування. Вважаємо, що використання двох останніх методичних підходів для оцінювання ефективності мисливських підприємств є недоцільним, оскільки передбачає наявність гомогенності виробництва продукції мисливства, що в реальних умовах є неможливим.

Зазначимо, що вітчизняні науковці у своїх дослідженнях спиралися на використання відтворювального, системного та комплексного підходів до оцінювання ефективності функціонування мисливських підприємств. Вважаємо, що у сучасних умовах найбільш доцільним є застосування системного підходу, оскільки ефективність функціонування підприємства розглядається нами як складна багатогранна категорія, яка має власну структуру.

З метою розробки методики оцінки ефективності мисливських підприємств, необхідно розрізняти поняття "критерій" та "показник". Поняття "критерій" є атрибутивним елементом, ознакою економічної категорії, а показник виступає мірою економічної категорії та має кількісний вираз. На сьогодні існують різні показники ефективності, зазвичай ефективність прийнято оцінювати через відношення, що розраховується на основі абсолютних характеристик результату та витрат.

Природа ефективності визначає зміст її показників, у зв'язку із чим виділяють технологічні (виробничі), економічні, соціальні, екологічні показники ефективності. Зміст показ-

ників значно різняться залежно від рівня об'єкта оцінки. Так, виділяють глобальні показники, що характеризують ефективність функціонування об'єктів макроекономічного рівня, і локальні, які характеризують відповідно ефективність функціонування об'єктів мікроекономічного рівня.

При оцінюванні ефективності можливе використання затратного і ресурсного підходів. Так, при затратному підході показники ефективності розраховують на основі співвідношення результату та поточних витрат, а як при ресурсному розрахунок здійснюється на основі використаних ресурсів для одержання результату. Залежно від цілей, завдань дослідження й повноти врахування складових результату і витрат розрізняють такі показники ефективності: узагальнюючі — характеризують ефективність підприємства в цілому; часткові — характеризують ефективність використання окремого ресурсу або ефективність функціонування окремого підрозділу.

Зміст показників ефективності здебільшого визначається об'єктом розрахунку. Можна виділити такі групи показників: ефективності функціонування підприємства в цілому; ефективності використання ресурсів; ефективності управління; ефективності продажу; ефективності інвестицій; ефективності інновацій; ефективності окремих технологічних операцій та ін.

Залежно від етапу розрахунку показники ефективності поділяються на дві групи: планові — розраховуються на плановий період для вже функціонуючого підприємства; фактичні — характеризують фактичний стан об'єкта дослідження.

Ефективність характеризується відносними показниками, які за способом розрахунку можуть бути прямими — як результату до витрат; оберненими — розраховуються як відношення витрат до результату.

Показники ефективності можуть розраховуватися як на основі вартісних характеристик результату та витрат, так й на основі натуральних, у зв'язку із чим виділяють вартісні та натуральні показники ефективності. В економічній літературі розглядають кілька способів оцінки ефективності господарської діяльності: горизонтальний (динамічний) та вертикальний (структурний) аналіз показників дозволяє прослідкувати зміни показників, їх структуру, темп зміни та дає можливість здійснити прогноз; трендовий (прогнозний) аналіз полягає у визначенні тренду (тенденції) на основі якого формуються можливі значення показників; коефіцієнтний аналіз як розрахунок різних коефі-

Таблиця 1. Традиційна система показників ефективності функціонування мисливських господарств

Вид ефективності	Вид ресурсу, що використовується	Показник
Технологічна ефективність	Земельні ресурси	Урожайність
	Трудові ресурси	Продуктивність праці
		Трудомісткість
	Матеріальні витрати	Матеріаловіддача
		Матеріаломісткість
Соціальна ефективність	Трудові ресурси	Фондовіддача
		Фондомісткість
		Розмір фонду споживання в розрахунку на одного середньорічного працівника
		Сукупні реальні доходи
		Оплата праці
Екологічна ефективність	Навколишнє середовище	Співвідношення сукупних реальних доходів і прожиткового мінімуму
		Зниження рівня забруднення навколишнього середовища
		Підвищення економічної ефективності природоохоронних та природовідновлювальних заходів
		Збільшення обсягів виробництва екологічної продукції
		Збільшення частки екологічнобезпечного виробництва
Економічна ефективність	Трудові ресурси, матеріальні витрати, виробничі фонди	Собівартість продукції
	Узагальнюючий показник	Рентабельність
	Узагальнюючий показник	Фінансова стійкість
	Узагальнюючий показник	Платоспроможність

Джерело: узагальнено автором.

цієнтів (відносних показників), за значенням яких можливо зробити висновки про якісні зміни в діяльності підприємства; факторний аналіз як кількісна характеристика взаємопов'язаних явищ, у ході проведення якого комплексно вивчаються та вимірюються рівні впливу окремих факторів на результат; порівняльний (просторовий) аналіз як порівняння показників підприємств із показниками всередині галузі [4].

Академік НААН В.Г. Андрійчук пропонує поділяти показники ефективності залежно від виду ефективності [5], тоді як інші науковці поділяють показники на основі виду ресурсу, що використовується [6].

Серед економічних показників ефективності мисливського господарства важливу роль відіграють показники окупності та рентабельності як вартісні узагальнюючі показники ефективності сукупності видів діяльності. Важливе значення мають показники собівартості одиниці виробленої продукції — це обернені вартісні часткові показники ефективності виробництва продукції (табл. 1).

При досліджуванні питань розроблення методики оцінки ефективності функціонування підприємства першочерговим є визначення певних вимог. Вважаємо, що методика оцінки ефективності функціонування мисливських

підприємств з виробництва продукції мисливства повинна відповідати наступним вимогам: давати об'єктивну кількісну оцінку ефективності функціонування підприємства; враховувати галузеві особливості; мати простий та зрозумілий алгоритм оцінювання.

Пропонований методичний підхід має універсальний характер, у кожному конкретному випадку його можна розширити залежно від визначення цілей, ринкової ситуації, особливостей галузі та наповнити кожний етап відповідним змістом. Основною метою оцінки ефективності функціонування мисливських підприємств з виробництва продукції мисливства розглядається необхідність розробки заходів щодо її підвищення.

Вивчення конкурентного середовища основних ринків продукції мисливства, на яких функціонує досліджуване підприємство, доцільно проводити за загальноприйнятою методикою у такій послідовності етапів:

1. Визначення продуктових і географічних меж ринку;
2. Визначення суб'єктів ринку;
3. Аналіз привабливості ринку;
4. Оцінка рівня монополізації;
5. Визначення меж груп підприємств із слабкою та сильною позицією і лідерів;
6. Аналіз бар'єрів входу на ринок потенційних конкурентів;

7. Аналіз бар'єрів виходу із ринку;
8. Оцінювання доступності ринку;
9. Підсумкова оцінка стану конкурентного середовища на ринку [8].

Узагальнюючу оцінку стану конкурентного середовища, на основі якої розробляються рекомендації щодо розвитку конкурентного середовища, доцільно подати в табличній формі.

При виборі методу оцінки ефективності важливим є визначення вимог до даного методу. Вважаємо, що метод оцінки ефективності мисливських підприємств з виробництва продукції мисливства повинен відповідати таким вимогам: простота розрахунку; наочність одержаних результатів; одержання об'єктивної кількісної оцінки рівня ефективності й можливість визначення переваг і проблемних місць у діяльності; врахування специфіки галузі та підприємств.

Розглянемо систему показників оцінки ефективності виробництва продукції в мисливських господарств за визначеною вище схемою. Як відомо, на підвищення ефективності виробництва продукції мисливства значною мірою впливає визначення та використання на практиці системи показників, які повинні надати об'єктивну оцінку рівня господарювання, стимулювати раціональне використання виробничих факторів. Зазначимо, що в галузі мисливства, як у цілому по сільському господарству, визначення показника економічної ефективності пов'язано із численними факторами, тому що малоімовірно її визначити на основі одного показника.

У зв'язку із цим можна стверджувати, що лише на основі системи показників можна оцінити ефективність мисливства, враховуючи при цьому завантаженість виробничих приміщень, якість і конкурентоспроможність продукції. Очевидно, у даному випадку із достатньою повнотою та точністю можна виокремити об'єктивний критерій економічної ефективності — досягнення із найменшими затратами більших обсягів виробництва для якнайповнішого задоволення потреб споживачів у якісній та безпечній продукції. Вважаємо, що для визначення економічної ефективності виробництва продукції мисливства доцільно використовувати систему показників, а саме: натуральних, вартісних, прямих, непрямих, узагальнених, часткових і т.д. Зазначимо, що при використанні системи показників важливо забезпечити органічне поєднання вартісних і натуральних показників ефективності. Використання натуральних показників для більш об'єктивної оцінки ефективності виробництва не знижує значимість

вартісних, оскільки ці показники характеризують затрати суспільної праці.

Отже, ефективність виробництва продукції мисливства — це комплексне поняття, яке відображає вплив різних факторів та визначається на основі системи натуральних і вартісних показників. Зазначимо, що натуральні показники можуть набувати значення речових, які характеризують збільшення обсягів, підвищення якості та покращення асортименту виробленої продукції, а також соціальних, які відображають покращення умов праці.

Відношення виручки від реалізації продукції до площі ріллі та чисельності працівників дозволяє простежити зв'язок між ефективністю реалізації продукції та потенціалом підприємства, а відношення прибутку від реалізації відповідної продукції до одиниці продукції відображає зв'язок між одержаним результатом і втратами. Інтегральну оцінку ефективності функціонування окремого підприємства можна одержати порівнянням одиничних показників із середнім значенням по вибірці. Розрахувавши одиничні значення та величину коефіцієнтів відношення одиничних показників до середнього значення по вибірці, визначаємо підсумкову кількісну оцінку ефективності функціонування підприємства. Після цього слід визначити межі груп високоефективних підприємств, із середнім рівнем ефективності та неефективних підприємств-аутсайдерів за величиною загальної суми коефіцієнтів. По виділених групах визначають середні значення досліджуваних показників, які дають можливість сформувати таблицю переваг і ризиків для кожної групи підприємств, що може стати основою розробки заходів з підвищення ефективності виробництва продукції мисливства.

Підвищення ефективності функціонування постає одним з основних завдань менеджменту підприємства. Отже, важливо, щоб управлінський персонал провів порівняльний аналіз результатів діяльності підприємства із йому подібними, як інструмент, який дасть змогу порівняти ефективність діяльності підприємства та виявити основні фактори її підвищення, доцільно використовувати бенчмаркінг, метод підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємства, що набули поширення закордоном.

Бенчмаркінгове дослідження передбачає виявлення еталону ведення господарської діяльності. Таким еталоном стають методи роботи кращих компаній, які заслуговують на поширення та запровадження на інших господарств. Зазвичай виділяють два критерії для

класифікації бенчмаркінгових досліджень: за джерелами даних, коли виділяють конкурентний, функціональний, внутрішній та загальний бенчмаркінг, та цілями проведення — стратегічний та оперативний.

Водночас, функціональний бенчмаркінг на стратегічному рівні передбачає еталонне порівняння із визнаним у галузі лідером для вибору найкращої стратегії удосконалення бізнесу; на операційному рівні — вивчення певного процесу на підприємстві — лідері в галузі й пошук способів досягнення аналогічних результатів.

Внутрішній бенчмаркінг у стратегічному аспекті передбачає порівняння підприємством результатів роботи його підрозділів з метою виявлення можливості для спільної їх успішної співпраці, а в операційному — дослідження підприємством роботи своїх підрозділів та визначення факторів, які впливають на успішність їхньої діяльності.

Загальний бенчмаркінг на стратегічному рівні передбачає ознайомлення одного підприємства із досвідом використання нових технологій підприємством галузі, на операційному рівні — дослідження одним підприємством подібного процесу на іншому підприємстві, яке працює в іншій галузі, та пошук шляхів удосконалення.

Вважаємо, що особливої уваги заслуговує міжнародна система підтримка підприємств під назвою AgriBenchmark, що базується на бенчмаркінгу. Ця глобальна некомерційна мережа, яка об'єднує економістів, консультантів, товаровиробників і спеціалістів ключових галузей сільського господарства. AgriBenchmark використовує стандартні методи для аналізу мисливських підприємств, виробничих та їх рентабельності.

Дана система спочатку поділялася на три підсистеми залежно від галузі, в якій спеціалізуються господарства. Підсистема AgriBenchmark CashCrop об'єднує експертів з рослинництва та економістів із 37 країн світу, включаючи й Україну. Підсистема AgriBenchmark Beef&Sheep на початкових етапах об'єднувала товаровиробників та експертів у виробництві яловичини із 17 країн, а у 2010 р. до проекту приєдналися також представники вівчарства. На сьогодні вона об'єднує товаровиробників та експертів у 3 країнах світу, у тому числі й України.

Підсистема AgriBenchmark Dairy об'єднує товаровиробників молока та експертів із 13 європейських країн, а також наукових партнерів ще із 6 країн.

Пізніше були розроблені ще три підсистеми, які охоплюють підприємства, що спеціалі-

зуються на виробництві певних видів продукції. Так, проект Pig охоплює спеціалістів-аналітиків із 10 країн світу, на частку яких припадає понад 80 % обсягів виробництва мисливства.

Основними цілями системи AgriBenchmark є: започаткування довгострокової співпраці між економістами та сільгосптоваровиробниками; опрацювання дієвих інструментів для аналізу галузей сільського господарства по всьому світу; порівняння типових господарств (виробничих систем, витрат виробництва, ефективності, перспектив розвитку); визначення впливу основних драйверів у галузі мисливського господарства; надання інформації для всіх клієнтів, які прагнуть посилити свої позиції у світовому сільському господарстві [9]. Отже, бенчмаркінг надає підприємствам широкі можливості щодо вивчення провідного досвіду використання сучасних методів організації виробництва й управління підприємством, що є потужним стимулом для реалізації одержаних навиків на основі власної організації діяльності з метою забезпечення її ефективного ведення.

Вважаємо, що даний метод підвищення ефективності мисливських господарств може успішно використовуватися у вітчизняній практиці на ґрунті подальшого розширення участі українських товаровиробників та експертів у міжнародній бенчмаркінговій системі AgriBenchmark. Окрім цього напрому принципи бенчмаркінгу доцільно впроваджувати в системах інформаційно-консультаційного обслуговування вітчизняних мисливських господарств.

Із цієї метою насамперед необхідно визначити підприємство-еталон або групу таких підприємств, що вимагає розробки об'єктивної методики оцінки ефективності функціонування сільгосптоваровиробників, яка б наочно надавала кількісні результати, а також визначала переваги підприємств-лідерів та проблемні місця в діяльності аутсайдерів. Вважаємо, що запропонована нами система показників оцінки ефективності підприємств з виробництва продукції мисливства відповідає зазначеним вище вимогам і може бути використана в основі базового інструменту відбору еталонних підприємств.

ВИСНОВКИ

Результативність вищеперелічених показників здебільшого залежить від дотримання умов, пов'язаних з організаційно-правовою структурою, з впорядкованістю відносин, які виникають у процесі використання майна, рівнем виробництва, мотивацією праці, а також

соціальною атмосферою на підприємстві й додержанням екологічних вимог у виробничому процесі. Вважаємо, що практичне використання системи показників економічної ефективності дозволить забезпечити: орієнтування підприємств на інтенсивний шлях розвитку й досягнення вищого рівня ефективності у динаміці; виявлення резервів подальшого удосконалення господарської діяльності на основі інноваційних технологій, а також організації виробництва; створення дієвого механізму підвищення ефективності виробництва. Отже, системний підхід до класифікації показників, які визначають фактори росту економічної ефективності виробництва продукції мисливства, сприяє виявленню невикористаних резервів підвищення ефективності галузі, прискоренню її адаптації до глобалізаційних змін клімату та економічних умов ведення діяльності

Література:

1. Трусова Н. В., Свиноус І. В., Гринчук Ю. С., Слободенюк О. І., Гринчук К. В. Методичні засади розуміння поняття "ефективність суб'єктів господарювання". Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 9. С. 53—59.
2. Трусова Н. В., Свиноус І. В., Гринчук Ю. С., Присяжнюк Н. М., Шевченко А. Я. Теоретичні підходи до розуміння поняття категорії "ефективність функціонування суб'єктів господарювання". Агросвіт. 2023. № 9—10. С. 18—26.
3. Свиноус І. В., Микитюк Д. М. Об'єктивна необхідність формування системи управління ефективністю виробництва в сільськогосподарських господарств. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 11. С. 17—28.
4. Свиноус І. В., Гура А. М. Сутність економічної ефективності як об'єкта управління в сільськогосподарських господарств. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 36 (2). С. 10—15.
5. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. К. : КНЕУ, 2013. 779 с.
6. Кваско А. В., Шендерівська Л. П. Ефективність операційної діяльності підприємства та її оцінювання. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки. 2022. Вип. 46. С. 16—22.
7. Юнчик Г. Ю., Тарасюк А. В. Ефективність удосконалення технологічного потенціалу сільськогосподарського підприємства. Таврійський науковий вісник. 2015. Вип. 92. С. 300—305.
8. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний

аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 20 (3). С. 174—177.

9. Славина Н. А., Лаврук О. С. Бенчмаркінг як інструмент маркетингової діяльності аграрного підприємства. Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. 2017. Вип. 26 (2). С. 229—235.

References:

1. Trusova, N. V., Svynous, I. V., Hrynychuk, Yu. S., Slobodeniuk, O. I. and Hrynychuk, K. V. (2023), "Methodological principles to the interpretation of the "efficiency of economic entities" concept", *Investytzii: praktyka ta dosvid..* № 9, pp. 53—59.
 2. Trusova, N. V., Svynous, I. V., Hrynychuk, Yu. S. and Prysiazniuk, N. M., Shevchenko A. Ya. (2023), "Theoretical approaches to understanding the concept of the category "effectiveness of the functioning of economic entities", *Ahrosvit*, vol. 9—10, pp. 18—26.
 3. Svynous, I.V. and Mykytiuk, D.M. (2018), "Objective need for formation of production manufacturing efficiency system at agricultural enterprises", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 11, pp. 17—28.
 4. Svynous, I.V. and Hura, A.M. (2018), "The essence of economic efficiency as an object of management in agricultural enterprises", *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, vol. 36 (2), pp. 10—15.
 5. Andriychuk, V.H. (2015), *Ekonomika pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu* [Economics of enterprises of the agro-industrial complex], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 6. Kvasco, A. V. and Shenderivs'ka, L. P. (2022), "Efficiency of the enterprise's operating activity and its evaluation", *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 46, pp. 16—22.
 7. Yunchyk, H. Yu. and Tarasiuk, A. V. (2015), "Efficiency of improving the technological potential of agricultural enterprises", *Tavrijs'kyj naukovyj visnyk*, vol. 92, pp. 300—305.
 8. Yaroslavs'kyj, A. O. (2018), "Economic efficiency of enterprise activity: theoretical aspect", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, vol. 20 (3), pp. 174—177.
 9. Slavina, N. A. and Lavruk, O. S. (2017), "Benchmarking as a tool of agricultural enterprises marketing activity", *Podil's'kyj visnyk: sil's'ke hospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, vol. 26 (2), pp. 229—235.
- Стаття надійшла до редакції 30.11.2023 р.*

УДК 658.8:[339.146:637.146]

М. Р. Мардар,

д. т. н., професор кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,

Одеський національний технологічний університет

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0003-0831-500X>

І. А. Устенко,

к. т. н., доцент кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,

Одеський національний технологічний університет

ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-5527-4944>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.23.11

МАРКЕТИНГОВЕ СТРАТЕГІЧНЕ СЕГМЕНТУВАННЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ ТОВАРУ ПРОДУКТОВОГО РИТЕЙЛУ

M. Mardar,

Doctor of Technical Sciences, Professor Department of Marketing,
Business and Trade, Odesa National University of Technology

I. Ustenko,

PhD in Technical Sciences, Associate Professor Department of Marketing,
Business and Trade, Odesa National University of Technology

MARKETING STRATEGIC SEGMENTATION TO INCREASE THE COMPETITIVENESS OF GROCERY RETAIL PRODUCTS

У статті розглядається питання розвитку ритейлу, за допомогою запропонованого стратегічного сегментування для підвищення конкурентоздатності продуктового товару, а саме кисломолочної продукції. У процесі дослідження провели аналіз українського молочного ринку, а також аналіз обсягів реалізації кисломолочної продукції в одному із супермаркетів.

Для прийняття стратегічних рішень щодо підвищення конкурентоздатності кисломолочних продуктів провели аналіз макросередовища (PESTEL-аналіз) і мікросередовища (моделі п'яти сил конкуренції М. Портера). За результатами PESTEL-аналізу виявлено, що найбільший вплив на діяльність підприємства роздрібної торгівлі мають економічні та соціально-культурні фактори.

Проведено аналіз мікросередовища продуктового ритейлу в сегменті кисломолочної продукції (на прикладі мережі супермаркетів "Сільпо" та йогуртів ТМ "Данон") за допомогою моделі М. Портера з точки зору п'яти сил, що впливають на розвиток бізнесу: покупці, постачальники, існуючі конкуренти, нові конкуренти та товари-замінники. Виявлено, що найбільш сильними є рівень впливу з боку конкурентів та сила впливу з боку покупців, тому більше уваги слід приділяти лояльності споживачів, підвищенню зацікавленості в різноманітних послугах та нових продуктах, а також розробці відповідних стратегій протидії конкурентам.

Проведено процес стратегічного сегментування (STP-маркетинг) продуктового ритейлу на ринку кисломолочної продукції. Для визначення конкурентної позиції та векторів розвитку продажів кисломолочної продукції відповідно ТМ в супермаркеті розроблено стратегічне сегментування, яке складається з трьох основних етапів: сегментація ринку, вибір цільового ринку, позиціонування. З проведеного аналізу можна дійти висновку, що для успішної діяльності у продажі йогуртів ТМ "Данон" на роздрібному ринку слід обрати стратегію розвитку товару, яка передбачає розширення асортименту. Розробили стратегію просування кисломолочної продукції для продуктового ритейлу. Запропоновано використати стратегію стабілізації для продуктового ритейлу в сегменті кисломолочних продуктів (на прикладі йогурту ТМ "Данон").

The article considers the issue of retail development by means of the proposed strategic segmentation to increase the competitiveness of a product, namely, fermented milk products. In the process of the research, an analysis of the Ukrainian dairy market was carried out, as well as an analysis of the volume of sales of sour milk products in one of the supermarkets.

In order to make strategic decisions regarding increasing the competitiveness of fermented milk products, an analysis of the macro-environment (PESTEL analysis) and micro-environment (M. Porter's model of five forces of competition) was conducted. The results of the PESTEL analysis revealed that economic and socio-cultural factors have the greatest impact on the retailer's operations.

An analysis of the microenvironment of food retail in the segment of fermented milk products (on the example of the chain of supermarkets "Silpo" and yogurts TM "Danone") was carried out using M. Porter's model from the point of view of five forces influencing business development: customers, suppliers, existing competitors, new competitors and substitute products. It was found that the level of influence from competitors and the strength of influence from customers are the strongest, so more attention should be paid to customer loyalty, increasing interest in various services and new products, and developing appropriate strategies to counter competitors.

The process of strategic segmentation (STP-marketing) of grocery retail in the market of fermented dairy products was carried out. To determine the competitive position and development vectors of sales of fermented dairy products of the respective TM, the supermarket developed strategic segmentation, which consists of three main stages: market segmentation, target market selection, and positioning. Based on the analysis, it can be concluded that in order to successfully sell of TM "Danon" yoghurts in the retail market, a product development strategy should be chosen that involves expanding the range of products. A strategy for promoting fermented dairy products for grocery retail has been developed. It is proposed to use a stabilization strategy for grocery retail in the segment of fermented dairy products (on the example of TM "Danon" yoghurt).

Ключові слова: стратегічне сегментування, кисломолочні продукти, конкурентоздатність, STP-маркетинг, сегментація ринку, вибір цільових ринків, позиціонування, продуктовий ринок.

Key words: strategic segmentation, fermented milk products, competitiveness, STP-marketing, market segmentation, selection of target markets, positioning, grocery retail.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Розвиток торговельних мереж, впровадження передових технологій продажу, використання сучасних інформаційних та логістичних систем, розширення асортименту товарів та підвищення якості торговельного обслуговування є характерними рисами функціонування роздрібної торгівлі у конкурентних умовах [1, 2].

Підприємства роздрібної торгівлі функціонують у висококонкурентному середовищі і змушені безпосередньо відчувати вплив ринкових відносин на специфіку своєї діяльності та вживати необхідних заходів для адаптації до них. Тому продуктові ритейли змушені вивчати ринок для того, щоб продавати товари та послуги, які становлять інтерес для покупців, тобто здійснювати свою діяльність на засадах маркетингу [3].

Категорія вивчення питань конкурентоздатності продукції та конкурентних переваг стрімко зміщується в бік ринкової ситуації і ставить нові дослідницькі питання. Складність визначення конкурентоздатності товару та потенціалу компанії в основному пов'язана з недостатністю та несвоєчасністю інформації про ринок [3]. Сьогодні сегментація як ринкова стратегія є одним з основних напрямків ефективного та прибуткового обслуговування ринку. Успіх компанії в конкурентній боротьбі залежить від того, наскільки добре вона може визначити свої сегменти. Сегментація необхідна, коли конкуренція змінюється на різних субринках однієї галузі таким чином, що один сегмент стає більш привабливим, ніж інший. Компанія може уникнути проблем, пов'язаних з непривабливою галуззю, обравши інший сегмент ринку. Важливою умовою конкурентоздатності та прибутковості компанії на ринку є постійне прагнення працювати з прибутковими продуктами, групами споживачів та географічними регіонами [4, 5].

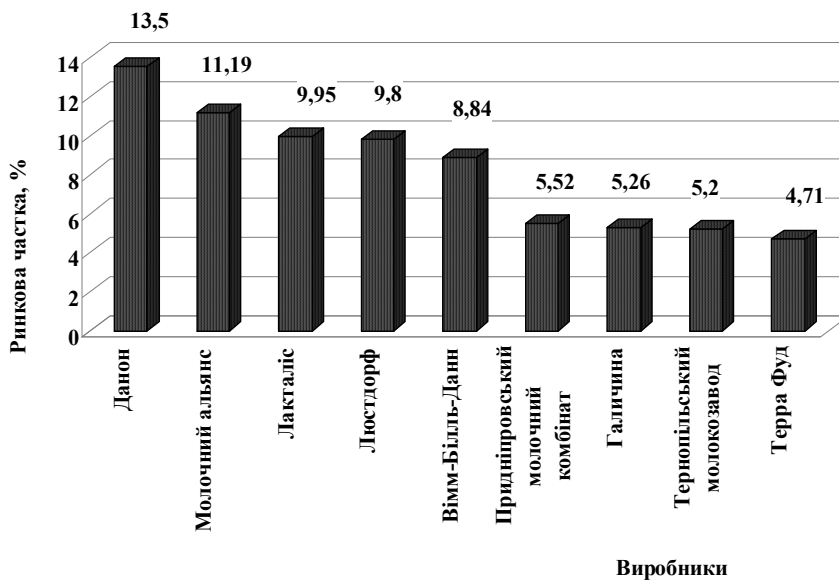

Рис. 1. Ринкові частки виробників молочної продукції в Україні

Все це підвищує усвідомлення важливості та необхідності розвитку стратегічної сегментації для підвищення конкурентоздатності продукції продуктового ритейлу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам дослідження впровадження маркетингових стратегій та їх удосконалення для галузевого середовища з метою підвищення конкурентоздатності товару присвячено публікації багатьох вітчизняних вчених, а саме Окландера М.А., Ромата Є.В., Куденка Н.В., Балабанової А.В., Перерви П.Г., Ілляшенка С.М. та ін. У той же час, все ще залишаються невирішеними питання, що стосуються ринку роздрібної торгівлі продуктами харчування, який зараз стрімко розвивається, особливо з точки зору конкурентоспроможності для споживачів. Тому необхідний більш детальний маркетинговий аналіз.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є удосконалення маркетингової стратегії за допомогою розробленого стратегічного сегментування для підвищення конкурентоздатності товару продуктового ритейлу, а саме кисломолочної продукції, на основі проведеного аналізу макросередовища (PESTEL-аналізу) і мікросередовища (моделі п'яти сил конкуренції М. Портера).

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Вітчизняна продукція становить основу пропозиції молочних продуктів в Україні. Ос-

кільки вітчизняні виробники молочної продукції адаптувалися до європейських технічних стандартів та контролю якості, якість української молочної продукції значно покращилася, що призвело до зростання цін. За даними Державної служби статистики, виробництво молочних продуктів в Україні у 2022 році становило 1 млн тонн [6].

Український молочний ринок є дуже різноманітним і тому висококонкурентним. Кількість великих компаній становить близько 10—15, тоді як кількість дрібних місцевих виробників перевищує кілька сотень. Ринкові частки українських виробників

молочної продукції у 2022 році виглядали наступним чином (рис. 1) [7, 8].

Отже, ТОВ "Данон" є провідним виробником молочної продукції в Україні з часткою ринку 13,15 % (рис. 1). За ним йде ПрАТ "Молочний альянс" з часткою ринку 11,9 %. Третім найбільшим виробником молочної продукції на українському ринку є компанія "Лакталіс Україна" з часткою ринку 9,95 %.

Постає питання високої конкуренції між молочною продукцією різних виробників, яку саме купувати. Тому проведемо аналіз макро— і мікросередовища та розробимо стратегічне сегментування для підвищення конкурентоздатності на прикладі продуктового ритейлу ТОВ "Сільпо-Фуд" в сегменті кисломолочної продукції, а саме йогуртів ТМ "Данон".

Що стосується каналів дистрибуції (рис. 2) [6, 9], то найбільшу частку ринку мають гіпермаркети та супермаркети, за ними йдуть традиційні магазини та міні-маркети. Найсуттєві-

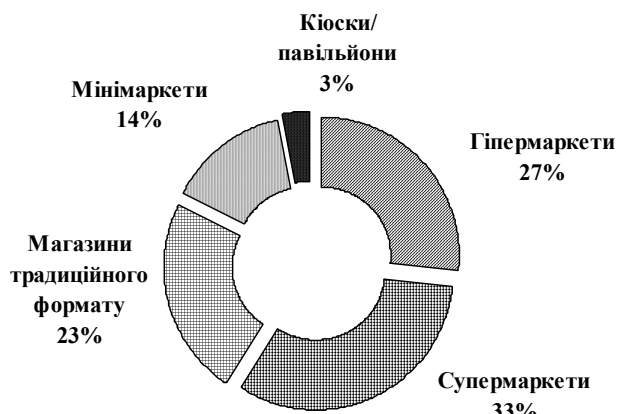

Рис. 2. Канали продажів йогуртів

Таблиця 1. Інформація про обсяги реалізації кисломолочної продукції у супермаркеті "Сільпо"

Кисломолочна продукція	Обсяг реалізованої продукції, т				Відхилення (2019/2022 рр.)	
	2019	2020	2021	2022	Абсолютне, +/-	Відносне, %
Йогурти	9,3	9,5	9,5	9,2	-0,1	-1,1
Кефір	12,7	13,8	14,2	13,5	0,8	6,3
Ряжанка	3,8	3,8	3,9	3,5	-0,3	-7,9
Сметана	3,4	3,3	3,1	2,8	-0,6	-17,6
Разом	29,2	30,4	30,7	29	-0,2	-0,9

ше зростання продажів кисломолочних продуктів, тобто йогуртів, у 2022 р. спостерігалося в гіпермаркетах і супермаркетах — 12,3% в натуральному вираженні.

На споживчий попит йогуртів впливає низка факторів, таких як знання та розуміння потреб споживачів, правильне позиціонування продукту, поширеність здорового способу життя та занять спортом, а також підвищення вимог до якості продукції.

Сучасні види йогуртів вражають своєю різноманітністю та широтою асортименту, і перед споживачами постає складне завдання вибору якісного, корисного та смачного продукту. На сьогоднішній день йогурт є найвідомішим з усіх кисломолочних продуктів і є найпопулярнішим у всьому світі.

У супермаркетах "Сільпо" ТОВ "Сільпо-Фуд" (як приклад продуктового ритейлу), продаються переважно вітчизняні молочні продукти різних торгових марок, з дуже невеликою кількістю імпортової продукції. Таким чином, конкуренція є жорсткою лише серед українсь-

ких виробників. Спостереження проводилися в супермаркетах "Сільпо" м. Одеси протягом одного місяця. У структурі продажів супермаркетів "Сільпо" йогурти ТМ "Галичина" різних сортів та смаків становили 15,9 % від усіх продажів йогуртів, за ними йшли ТМ "Молокія" — 13,5 %, ТМ "Дольче" — 7,7 % та ТМ "Яготинське" — 6,7 %. На цьому тлі різні види та смаки ТМ "Данон" посідали п'яте місце в структурі продажів йогуртів з 6,3 % продажів, і продажів лише цього бренду недостатньо для збільшення прибутку ТОВ "Сільпо-Фуд" [10]. На наш погляд можна збільшити відсоток у структурі продажів ТМ "Данон" за рахунок невідомих споживачу торгових марок, які займають у структурі менше 1 %. Таких торгових марок у продажі біля 7, на полицях присутній лише один вид йогурту.

У табл. 1 наведено обсяги продажів кисломолочних продуктів, які становили найбільшу частку в структурі продажів у супермаркеті "Сільпо" у 2019—2022 р.р. [11, 12]. З 2019 року по 2022 р. продажі кисломолочної продукції у супермаркеті "Сільпо" впали на 0,9 %.

Сьогодні продажі падають через перебої в ланцюжку поставок і пов'язане з цим зростання цін. Дорогі йогурти та десерти зараз користуються меншим попитом. Війна також мала значний вплив. Під час війни мережа ТОВ "Сільпо-Фуд" втратила 33 магазини (2102 робочих місця) — вони були повністю зруйновані, і зараз 68 магазинів закриті (5 807 робочих місць). Мережа докладає всіх зусиль, щоб повертатися до роботи [11].

Для повного аналітичного обґрунтування стратегічних варіантів необхідно проаналізувати внутрішнє та зовнішнє середовище маркетингу в діяльності ритейлу. Необхідність маркетингового аналізу передбачає оцінку внутрішнього та зовнішнього середовища маркетингової діяльності компанії та розробку рекомендацій щодо їх покращення. Важливим аспектом перед створенням стратегічної сегментації та маркетингової стратегії є аналіз інформації про клієнтів, конкурентів та зміни в ринковому середовищі компанії.

Для прийняття стратегічних рішень щодо підвищення конкурентоздатності кисломолочних продуктів (наприклад, йогуртів ТМ "Данон") для ТОВ "Сільпо-

Таблиця 2. Зведена таблиця PESTEL-аналізу для ТОВ "Сільпо-Фуд"

Політичні фактори		Економічні фактори	
Образ життя та звички споживачів	0,418	Рівень інфляції, відсоткові ставки	0,327
Війна на території України	0,4	Погіршення платоспроможності населення	0,327
Інтеграція України у світовий торговельний простір	0,067	Збільшення конкуренції на ринку з боку вітчизняних торговельних мереж	0,067
Разом	0,467	Разом	0,721
Соціально-культурні фактори		Технологічні фактори	
Образ життя та звички споживачів	0,418	Використання цифрових технологій в ритейлі	0,242
Популяризація здорового способу життя та ментальне здоров'я	0,4	Використання кас самообслуговування	0,218
Формування культури відповідального споживання	0,267		
Розширення проникнення сучасної онлайн-торгівлі у життя людини	0,206		
Разом	1,291	Разом	0,46
Екологічні фактори		Правові фактори	
Розвиток у роздрібній торгівлі «зеленого» ритейлу	0,236	Законодавство, яке регулює правила роботи в галузі торгівлі	0,345
Екологічна відповідальність ритейлу	0,073	Впровадження Закону України «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України»	0,073
Разом	0,309	Разом	0,418

Фуд" необхідно проаналізувати макросередовище компанії. Усі підприємства повинні визначати зовнішні фактори у своєму операційному середовищі, які впливають на їхній бізнес. Хоча компанії не можуть впливати на фактори макросередовища або контролювати їх, вони повинні розуміти і враховувати наслідки цих факторів при формуванні своїх стратегій [13].

Для вивчення макросередовища використовували PESTEL-аналіз (табл. 2), який дозволяє оцінити вплив кожного макроекономічного фактору на діяльність підприємства. Основна мета PESTEL-аналізу — виявити фактори, які відповідають двом критеріям: "знаходяться поза вашим контролем" і "мають специфічний вплив на вашу компанію". Всі фактори необхідно ретельно проаналізувати та оцінити їхній можливий вплив на компанію.

За результатами PESTEL-аналізу можна зробити висновок, що всі вищезазначені фактори є важливими для розвитку сектору роздрібною торгівлі, але найбільший вплив на діяльність підприємств роздрібною торгівлі мають економічні (вага 0,721) та соціально-культурні фактори (вага 1,291): інфляція, процентні ставки, зниження платоспроможності населення, стиль життя і звички споживачів та популяризація здорового способу життя, ментальне здоров'я.

Мікросередовище формується силами, які безпосередньо впливають на саму компанію та її здатність обслуговувати своїх гостей. Тому їх детальний аналіз має вирішальне значення для розробки ефективних стратегій. Для проведення такого аналізу рекомендується використовувати модель п'яти конкурентних сил М. Портера. Аналіз здійснюється з точки зору п'яти сил, що впливають на розвиток бізнесу: покупці (гості), постачальники (не враховуються, якщо їх немає), існуючі конкуренти, нові конкуренти та товари-замінники. Розглянемо кожну силу окремо.

Рівень конкурентної боротьби. Конкурентне середовище у сфері дистрибуції товарів — це сукупність умов і факторів, які визначають і впливають на розвиток конкуренції в цьому секторі економіки. Для розвитку сприятливого конкурентного середовища у сфері дистрибуції товарів в Україні мають бути дотримані наступні умови: велика кількість продавців, що реалізують однорідні товари, стабільний розвиток малого та середнього бізнесу [14]. На розвиток і формування зони товарного розподілу впливають як виробники, які формують пропозицію товарів, так і споживачі, які фор-

**Таблиця 3. Прямі конкуренти
ТОВ "Сільпо-Фуд" в м. Одеса**

Компанія	Мережі	Кількість торгових точок в м. Одеса	Товарообіг, млрд грн
Fozzy Group	Сільпо, Fozzy, Le Silpo, Thrash!	38	80,2
ТОВ «АТБ-маркет»	АТБ, АТБ express	35	123,9
Метро Кеш енд Кері Україна	Metro Cash&Carry	4	21,5
Ашан Україна гіпермаркет	Ашан	1	14,1
ТОВ "Таврія В", ПП "Таврія Плюс"	Таврія В, Космос	21	8,0
ТОВ «Копійка-Центр»	Копійка	20	1,4
ТОВ «Два Шага»	Два Шага	13	0,2

Джерело: [15].

мують попит, а також правова та економічна ситуація в країні.

Основною причиною, чому споживачі надають перевагу супермаркетам, є високий рівень та якість пропонованих послуг. Велика увага приділяється якості продукції, рівню обслуговування, наданню додаткових безкоштовних послуг, комфортній атмосфері для гостей і простоті обслуговування.

Прямі конкуренти ТОВ "Сільпо-Фуд" в Одесі наведені в табл. 3. Аналіз показав, що загроза внутрішньогалузевої конкуренції є високою. ТОВ "Сільпо-Фуд" має приблизно таку ж кількість магазинів, як і його конкурент ТОВ "АТБ-Маркет".

Загроза з боку нових гравців. Через війну в Україні загроза з боку нових гравців наразі є помірною. Нові магазини відкриваються не так часто, як до війни. Однак національні мережі широко представлені в Одесі, конкурують між собою і продовжують відкривати нові магазини. Роздрібні мережі пропонують кращу якість і кращі послуги, встановлюючи регулярні та тісні стосунки зі своїми клієнтами. Мережева роздрібно торгівля невіддільна від надання послуг, чиста цінова конкуренція зменшується, а якість обслуговування, наявність нових товарів та професіоналізм працівників стають все більш важливими.

Вплив товарів-замінників. Товари-замінники можуть суттєво зменшити прибутки певних брендів. Сьогодні супермаркети пропонують хороший вибір кисломолочних продуктів, таких як кефір та ряжанка, якими можна замінити покупку йогурту. Оскільки кефір дешевший за йогурт, це стосується насамперед споживачів, які купують кисломолочні продукти, орієнтуючись лише на ціну. Тому споживачі віддають перевагу цьому продукту. Тому вплив альтернативних продуктів є високим.

Вплив постачальників. Постачальники встановили вертикальну інтеграцію та стабільні партнерські відносини з виробниками та розд-

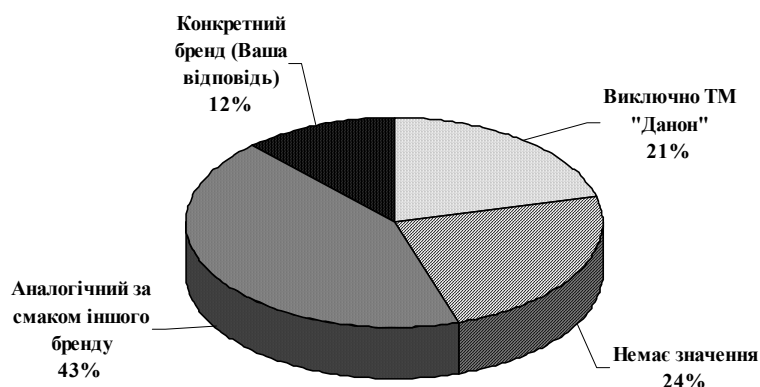

Рис. 3. Лояльність респодентів до брендів йогуртів

Таблиця 4. Рівень конкурентної позиції для ТОВ "Сільпо-Фуд"

Конкурентна сила	Оцінка ступеня впливу, бал		
	слабкий (1,00 - 1,66)	помірний (1,67 - 2,32)	сильний (2,33 - 3,00)
Сила впливу конкурентів	x	x	2,65
Загроза появи нових конкурентів	x	2,20	x
Сила впливу товарів-замінників	x	2,30	x
Сила впливу постачальників	1,55	x	x
Сила впливу покупців	x	x	2,90

рібними мережами. Кожна національна мережа має власних постачальників, але також постачає продукцію в магазини інших конкурентів. Крім того, більшість молочних продуктів виробляється всередині країни. Тому, незалежно від розміру середнього чеку в супермаркеті, вибір молочних продуктів є майже ідентичним. Видно, що вибір споживачами магазину базується на послугах, які пропонує магазин, а не на середньому розмірі їхнього чеку. Таким чином, ефект постачальника для роздрібних торговців не є сильним.

Сила впливу покупців. Споживачі купують йогурти з різних причин. Деякі споживачі люблять йогурт, тому що він смачний і корисний, інші — тому що його зручно їсти на роботі, а треті купують йогурт спонтанно, як один з продуктів в кошику. Більшість споживачів купують йогурт на сніданок, як швидкий перекус або для зручності, і ця кількість постійно зростає в сучасному тренді свідомого харчування.

Найважливішим фактором при виборі йогурту є смак продукту. Це означає, що споживачі купують йогурт, який їм добре знайомий, оскільки вони не можуть перевірити смак в магазині перед покупкою. Іншим важливим фактором є те, що йогурт вироблений в Україні, має натуральні інгредієнти та короткий термін зберігання. Це пов'язано з тим, що споживачі вважають, що йогурти з натуральними інгредієнтами не можуть довго зберігатися, а їхня якість погіршується під час зберігання. Ціна продукту також впливає на вибір, а зовнішній вигляд

пляшки цікавить споживачів найменше.

З метою визначення, як споживач відноситься до ТМ "Данон" проведено маркетингове дослідження. "Якій марці йогурту ви віддаєте перевагу?" Результати всіх маркетингових досліджень слід збирати та аналізувати, оскільки це допоможе визначити, чи дійсно споживачі лояльні до тієї чи іншої марки, чи вони купують з інших причин (рис. 3).

Як бачите, лише 21 % споживачів купують лише продукцію ТМ "Данон". Це лояльні споживачі даного бренду. Однак це низький показник, потрібно підвищувати рівень лояльності. У відкритому питанні (12 %) були конкретно визначені наступні бренди: ТМ "Галичина", ТМ "Яготинське" та ТМ "Молокія". 43 % споживачів купують інший улюблений бренд з таким самим смаком. 24 % споживачів взагалі не зважають на конкретну торгову марку, обираючи продукцію переважно за ціною.

Можна визначити рівень довіри споживачів до торгової марки. Рекомендації є одним з найважливіших показників лояльності споживачів до бренду. Усі компанії прагнуть, щоб споживачі рекомендували їхню продукцію своїм друзям і знайомим, а також залишали відгуки про якість продукції в соціальних мережах.

Оскільки фактори, що впливають на споживачів, можуть змінюватися, стратегічні рішення необхідно відстежувати і відповідно коригувати.

Однак існуючі конкуренти також мають вплив, тому необхідно приділяти більше уваги діяльності конкурентів і розробляти відповідні стратегії, щоб гарантувати, що конкуренти не матимуть значного впливу в майбутньому або не матимуть його взагалі.

Оцінимо конкурентоспроможність кислomолочної продукції ТОВ "Сільпо-Фуд" (на прикладі йогуртів ТМ "Данон") за допомогою моделі М. Портера (табл. 4).

Вплив конкурентних сил на компанію залежить від її майбутньої стратегії. На ТОВ "Сільпо-Фуд" слабо впливають постачальники. Помірний рівень впливу за такими конкурентними силами: загроза появи нових конкурентів та сила впливу товарів-замінників. Рівень впливу з боку конкурентів та сила впливу з боку покупців є сильними, тому більше уваги слід приділяти лояльності споживачів, підвищенню зацікавленості в різноманітних послугах та нових продуктах, а також розробці відповідних стратегій протидії конкурентам.

Основою для подальших стратегічних рішень у сфері маркетингового планування є маркетингова стратегічна сегментація, яка має на меті виявити незаповнені ринкові ніші та зрозуміти ймовірні ринкові потреби, що виникають на конкретних споживчих ринках.

STP-маркетинг лежить в основі сучасного стратегічного маркетингу. Процес STP-маркетингу, як впливає з назви, складається з трьох основних етапів: сегментація ринку — етап виявлення різних груп споживачів у межах загального ринку; вибір цільового ринку — пошук найкращого сегменту ринку, на якому слід сконцентрувати діяльність компанії; позиціонування — визначення позиції продукції компанії серед продуктів-аналогів [4].

Розглянемо процес сегментації ТОВ "Сільпо-Фуд" на ринку кисломолочної продукції м. Одеси (на прикладі йогуртів ТМ "Данон").

Основна сфера діяльності: продаж кисломолочних продуктів, тобто йогуртів ТМ "Данон". Йогурт ТМ "Данон" — це натуральний кисломолочний продукт для збалансованого щоденного раціону. Переваги вживання йогурту (діти, батьки дітей, підлітки, дорослі) полягають у тому, що він втамовує голод (смачний напій у зручній упаковці), стимулює та активізує травлення, нормалізує баланс корисних бактерій у шлунку та кишечнику, стимулює та активізує травлення, наповнює організм біфідобактеріями, білком, лактобактеріями, лактозою, пробіотиками та кальцієм, запобігає розвитку кишкових захворювань та інфекцій, профілактика, збалансування щоденного раціону.

В асортименті супермаркету "Сільпо" в м. Одеса присутні наступні йогурти ТМ "Данон": густі та питні йогурти, біфідойогурти різних смаків, та запропоновані йогурти для розширення асортименту для продажу — кефірний йогурт "Біо Баланс".

Додаткові послуги супермаркету включають:

- додаткові бали на наступну покупку від бонусної програми "Власний рахунок";
- служба доставки продуктів з Uklop.
- швидке поповнення рахунків послуг зв'язку на касах.

Наведемо приклад сегментів за послугою продажі йогуртів.

Сегмент 1. Молоді, активні люди та люди з дітьми, які не проти новинок продукції; 19—35 років; жінки в декретній відпустці, офісні працівники, студенти із середнім рівнем доходу. Більшість споживачів у цьому сегменті купують молочні продукти для себе та своїх дітей, тому середній розмір та вартість покупки є ви-

щою, ніж в інших сегментах. Цей сегмент також можна назвати "Молоді батьки", оскільки частка мам, які працюють вдома, є вищою за середню. Згідно з опитуванням, представники сегменту "Молоді батьки" мають неприскіпливі вимоги до характеристик молочної продукції, за винятком якості продукту та відсутності штучних добавок. Молодь також віддає перевагу молочним продуктам з низьким вмістом жиру.

Сегмент 2. Люди віком 36—50 років, з дітьми, неодружені, які слідкують за своїм здоров'ям, ретельно обирають продукти за якістю та мають середній і вище середнього рівень доходу. Представники цього сегменту купують молочні продукти в невеликих кількостях, але роблять це часто. Багато з них купують молочні продукти два-три рази на тиждень. Біопродукти вони купують рідше, в середньому раз на тиждень, переважно для дітей, а не для дорослих членів сім'ї, і за відносно високими цінами. Ці люди є "Вимогливими покупцями". При виборі пріоритетною є свіжість молочних продуктів. Окрім смаку та якості, представники цього сегменту ставлять високі вимоги до зовнішнього вигляду упаковки та пізнаваності бренду, а також надають перевагу молочним продуктам середньої та високої жирності.

Сегмент 3. Люди віком 50—72 роки, які мають власних дітей чи онуків та неодружені. Вони здебільшого купують молочні продукти для себе і ретельно обирають продукцію, враховуючи думки експертів та лідерів думок. Тому цей сегмент позначений як "неодружені". Споживачі, які купують молочні продукти принаймні регулярно. Їхні середні витрати та обсяги покупок також незначні; як і другий сегмент, вони надають перевагу свіжості продукту, обираючи його для покупки.

Отже, виходячи з вимог до сегменту — розмір сегменту, доступність, чіткі межі і стабільність, ТОВ "Сільпо-Фуд" орієнтується на "Вимогливих покупців" (від 36 до 50 років) з середнім та високим доходом.

Але для досягнення стратегічних цілей, а саме покращення в пізнаваності йогуртів ТМ "Данон" і підвищення конкурентоздатності, можна за рахунок інтересів сегменту "Молоді батьки" (від 19—35 років) з середнім достатком та вище. Для цього нам потрібно розширити асортимент кефірним йогуртом, збільшити частку йогуртів ТМ "Данон" у структурі продажів йогуртів. І почати просування в залі супермаркету (дегустації, майстер-класи з приготування швидких страв з йогуртами), в соціальних мережах.

Таблиця 5. Аналіз запитів споживачів

Фактори	Групи споживачів (за віком і рівнем доходів)					
	молодь (19-35 років)		середнього віку (36-50 років)		зрілі (50-72 років)	
	забезп.	малозабезп.	забезп.	малозабезп.	забезп.	малозабезп.
Досвід роботи на ринку	2	1	3	2	3	1
Широта асортименту продукції	3	1	3	2	3	2
Рівень сервісу послуг	2	1	3	3	3	2
Технічна оснащеність супермаркету	2	1	3	2	2	1
Часова близькість до споживача	2	2	3	3	3	3
Імідж супермаркету	2	1	2	2	2	2
Розташування	2	2	2	2	2	2
Зручна система замовлення та доставки	2	1	3	2	2	1
Присутність в соціальних мережах	3	3	3	3	2	1
Ціна	2	3	2	3	2	3

де: 3 – відіграє важливу роль при виборі продукції;
2 – враховується споживачем серед інших чинників;
1 – практично не враховується

Таблиця 6. Визначення ринкових позицій

Типи споживачів	Параметри послуг супермаркету					
	Ціна	Асортимент продукції	Часова близькість	Зручність замовлення	Розташування	Імідж
Малозабезпечені гості	***	**	***	**	**	*
Гості із середнім достатком	**	***	***	***	***	***
Гості із високим достатком	*	***	***	***	***	**
Аналізовані послуги	**	***	***	***	***	**

де: * маловажливий чинник,
** важливий чинник,
*** дуже важливий чинник.

Для якісної оцінки в даному випадку потрібно використовувати множинну сегментацію. Проаналізуємо специфіку споживачьких запитів за такими факторами.

Географічний:

— регіон, в якому працює супермаркет "Сільпо" — м. Одеса;

— чисельність населення — 1010537 людей [6];

— щільність населення — 6266 люд. на км² [6];

— кліматичний пояс — помірний.

Демографічний:

— вік — згідно з даними табл. 5 "Молоді батьки" (від 19—35 років), з середнім достатком та вище";

— стать — не впливає на вибір послуги;

— сімейний стан — від 1 до 6 осіб в сім'ї;

— рівень доходів — відповідно до даних табл. 6 "Споживачі з середнім достатком та вище";

— професія — не впливає на вибір при покупці йогуртів;

— освіта — не впливає на вибір при покупці йогуртів.

Психологічний:

— соціальний прошарок — за даними табл. 6 "Молоді батьки" (від 19—35 років), з середнім достатком та вище";

— стиль життя — активний, зі своїм світоглядом і світовідчуттям, традиціоналісти, жителюби;

— особисті якості — конформісти; помірковані, можуть змінити пристрасть, їм до смаку нові концепції.

Поведінковий:

— первинні переваги: безпечність та якість продукції; корисність для здоров'я;

— привід для здійснення покупки: угамування голоду;

підтримка здоров'я; стимулювання і активізація травлення;

— статус користувача (регулярний та починаючий споживач);

— інтенсивність споживання (часто: майже кожного дня);

— ступінь прихильності: висока;

— ступінь готовності до прийняття товару: націлений купити.

Специфіка надання послуги продажі:

— терміни постачання — вже на полиці — одразу;

— форма і терміни оплати — за готівкові кошти, оплата картою;

— взаємовідносини з споживачами — ввічливе ставлення при наданні послуги.

Відгуки споживачів:

— про атмосферу, дизайн супермаркету — "Затишні магазини, мені подобається";

— про сервіс — "Дуже затишний магазин, великий асортимент товарів, ввічливий персонал!".

Методи просування продажу на ринку — інтернет-магазин, програма лояльності покупцям "Власний рахунок", реклама у залі супермаркету, реклама на ТБ, реклама у соціальних мережах (таргетована реклама).

Цільові настанови керівництва підприємства:

— якісне обслуговування гостей.

Характеристики послуг супермаркетів-конкурентів:

Таблиця 7. Порівняльний аналіз йогуртів ТМ "Данон" та його конкурентів у супермаркеті "Сільпо"

Фактори	ТМ «Данон»		ТМ «Яготинське»		ТМ «Дольче»		ТМ «Молокія»	
	кількісна оцінка	бали	кількісна оцінка	бали	кількісна оцінка	бали	кількісна оцінка	бали
Частка продажі, %	6,3	2	6,7	2	7,7	2	13,5	3
Ціна, грн	12 - 60	2	24 - 72	1	10 - 49	3	23 - 65	2
Широта асортименту	13	1	14	2	16	2	28	3

- є менша і більша ціна;
- розташування супермаркетів по всьому місту;
- в деяких низький сервіс, без дизайнерського облаштування.

Розглядаючи конкретно ситуацію із йогуртами ТМ "Данон", можна відмітити основних конкурентів ТМ "Яготинське", ТМ "Дольче", ТМ "Молокія".

Для визначення конкурентної позиції та векторів розвитку продажів ТМ "Данон" в супермаркеті "Сільпо" розробимо карту позиціонування. Карти сприйняття, також відомі як карти позиціонування товару, — це інструменти, які допомагають візуалізувати сприйняття споживачами різних продуктів. Це допомагає зрозуміти конкурентні позиції бренду [16].

За результатами опитування гостей були визначені основні фактори, що впливають на вибір йогурту, це ціна і широта асортименту (табл. 7).

В табл. 8 наведена шкала оцінки в балах.

Проаналізувавши асортимент йогуртів, було визначено, що найбільш широкий асортимент має ТМ "Молокія", найбільшу частку продажів — ТМ "Молокія", найбільшу ціну має ТМ "Яготинське". І найвузький асортимент у ТМ "Данон", найменшу частку продажів — ТМ "Данон", найменшу ціну має ТМ "Дольче".

На рис. 4 наведено позиціонування йогуртів ТМ "Данон" відносно конкурентів в залежності від широти асортименту і ціни. Далі наведено потенційну позицію йогуртів ТМ "Данон" на карті позиціонування у супермаркеті "Сільпо" (рис. 5).

Виходячи із карти позиціонування, видно, що йогурти ТМ "Данон" займають посередні показники, співвідношення ціна та широта асортименту 2 — 1, отже, асортимент вузький, ніж у конкурентів, тому його можна розширити. У споживачів йогуртів лояльне відношення до ТМ "Данон", адже ціна та відсоток продажів у структурі супермаркету одне одному відповідають.

За умови розширення асортименту йогурти ТМ "Данон" покращать свої конкурентні позиції, ціни на продукцію не змінять-

Таблиця 8. Шкала для оцінки факторів

Частка продажі, %		Ціна, грн		Широта асортименту	
1	Від 1 до 6	1	Від 70 до 120	1	Від 1 до 13
2	Від 6 до 12	2	Від 50 до 70	2	Від 14 до 26
3	Від 12 до 18	3	Від 10 до 50	3	Від 27 до 33

ся, але при цьому покращиться асортимент, а отже споживач буде більш задоволений співвідношенням якості та ціни, що буде спонукати до покупки йогуртів у супермаркеті "Сільпо".

В даний час визначення конкурентних стратегій поведінки продуктового ритейлу і роз-

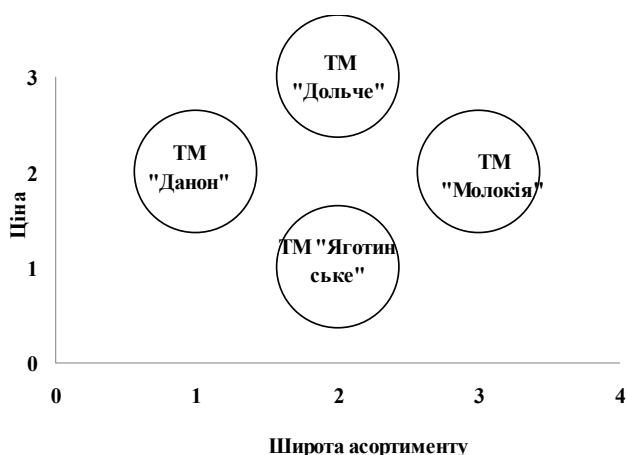

Рис. 4. Карта позиціонування йогуртів у супермаркеті "Сільпо"

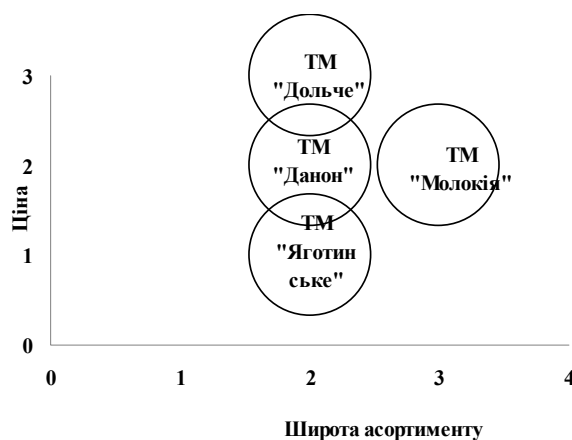

Рис. 5. Карта позиціонування йогуртів у супермаркеті "Сільпо" після розширення асортименту

Рис. 6. Стратегія для кожного з елементів комплексу маркетингу

робка механізмів їх реалізації набувають все більшого значення.

М. Портер виділяє 3 основні конкурентні стратегії, які по суті є універсальними. Тобто вони можуть використовуватися будь-якою компанією в будь-якому середовищі і пропонувати конкурентні переваги: лідерство у витратах, диференціація, фокусування [17]. Дана класифікація стратегій конкурентної боротьби допоможе нам визначитися зі стратегією, яка використовуватиметься підприємством надалі.

Для сегменту "Вимогливі покупці" (від 36 до 50 років) з середнім та високим доходом ми можемо застосувати стратегію диференціації оскільки ці споживачі лояльні до йогуртів ТМ "Данон", вони є постійними гостями супермаркету "Сільпо" і мають дохід вище середнього або середній, тобто платоспроможні. Ми можемо запропонувати їм розширений асортимент кефірним йогуртом і є велика вірогідність, що вони ними зацікавлені, оскільки бажають купувати натуральну і корисну для свого здоров'я продукцію.

Для сегменту "Молоді батьки" (від 19—35 років) з середнім достатком і вище також можемо застосувати стратегію диференціації оскільки вони зацікавлені у новинках, завжди прагнуть до змін та цікавого, слідкують за трендами здорового харчування, але при цьому не мають великого капіталу, тобто розширення асортименту за прийнятними цінами зверне їх увагу на кефірні йогурти ТМ "Данон".

Успіх стратегії диференціації полягає у створенні купівельної цінності іншим чином, ніж у конкурентів. Обравши цю стратегію ми розширимо асортимент йогуртів ТМ "Данон", повисимо пізнаваність за рахунок реклами в залі супермаркету (дегустації, майстер-класи з приготування швидких страв з йогуртами), в соціальних мережах.

З проведеного аналізу можна дійти висновку, що для успішної діяльності у продажі йогуртів ТМ "Данон" ТОВ "Сільпо-Фуд" на роздрібному ринку слід обрати стратегію розвитку товару, яка передбачає розширення асортименту кефірним йогуртом ТМ "Данон" у ТОВ "Сільпо-Фуд" на поточному ринку існуючим гостям. Ця стратегія застосовується у випадку, якщо потрібно вивести продажі на новий рівень, повернути згаслий інтерес гостей. При такій стратегії гості вже знайомі з торговою маркою та її продукцією.

На основі проведеного аналізу можна розробити п'ять основних елементів комплексу маркетингу для підвищення конкурентоздатності кисломолочних продуктів (на прикладі йогуртів ТМ "Данон") для ТОВ "Сільпо-Фуд".

Маркетингова стратегія "Стратегія розвитку товару" для ТОВ "Сільпо-Фуд" буде направлена на вирішення головних стратегічних цілей підприємства, які групуються за окремими елементами комплексу маркетингу, так званих, "5Р" (рис. 6).

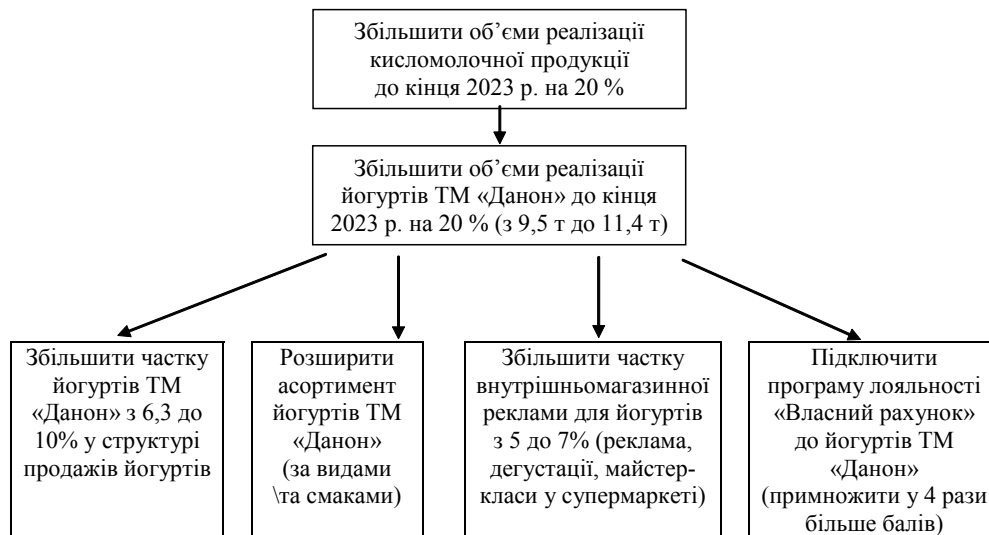

Рис. 7. Ієрархія маркетингових цілей ТОВ "Сільпо-Фуд" для кисломолочних продуктів (на прикладі йогуртів ТМ "Данон")

Таким чином, завдяки моделі маркетингу-мікс 5Р, можна побачити комплекс усіх заходів, які може запровадити ТОВ "Сільпо-Фуд" для підвищення конкурентоздатності кисломолочних продуктів та активізації попиту на товар.

Розробили стратегію просування кисломолочної продукції для продуктового ритейлу (рис. 7).

Основні цілі ТОВ "Сільпо-Фуд" в сегменті кисломолочної продукції — це підвищення конкурентоздатності кисломолочних продуктів, залучення нових покупців, збільшення прибутку за рахунок продажів йогуртів ТМ "Данон", які є французьким брендом зі світовим іменем в Україні, що є конкурентною перевагою мережі.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Узагальнюючи, слід відмітити, що доцільно використати стратегію стабілізації для ТОВ "Сільпо-Фуд" в сегменті кисломолочних продуктів (на прикладі йогурту ТМ "Данон"). Вона як раз застосовується великими торговельними підприємствами, які вже домінують на ринку ритейлу, в умовах стабільності обсягів продаж і прибутків, за мету має підтримку існуючого стану впродовж якомога довшого періоду. В умовах цієї стратегії необхідна постійна адаптація до зовнішнього середовища: пристосування до постійних змін зовнішнього середовища, запобігання можливим порушенням стабільності підприємства, підтримування іміджу продуктового ритейлу, зберігаючи при цьому своє домінуюче становище на ринку.

Відповідно до поставлених цілей та обраної маркетингової стратегії на основі розробленого стратегічного сегментування для підвищення конкурентоздатності товару продуктового ритейлу, а саме кисломолочної продукції, за допомогою проведеного аналізу макросередовища (PESTEL-аналізу) і мікросередовища (моделі п'яти сил конкуренції М. Портера) запропонували стратегію для кожного з елементів комплексу маркетингу. А саме, введення у продаж кефірних йогуртів "Біо Баланс"; проведення дегустації з продажом по акційній ціні; проведення event-заходу "Майстер-клас".

Література:

1. Бовкун О.А. Концептуальні основи стратегічного планування маркетингової діяльності суб'єктів господарювання. Бізнес-навігатор. 2019. № 1 (50) С. 55–60.
2. Бабух І.Б. Теоретичні підходи до аналізу комерційної діяльності та управління нею. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Випуск 10, частина 1. С. 23—26.
3. Березовська Л.О., Кириченко А.В. Цифровий маркетинг як інструмент підвищення ефективності комерційної діяльності підприємства під час війни. Економіка та суспільство. 2023. № 51.
4. Белявцев М.І., Беспята М.М. Використання стратегічного STP маркетингу у збутовій діяльності підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 5. С. 11—13.
5. Барибіна Я. Аналітичні заходи при формуванні конкурентних переваг роздрібних тор-

говельних мереж. Збірник наукових праць ЧДТУ. 2014. № 38. С. 18—23.

6. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 23.09.2023).

7. ТОП-10 українських виробників молочної продукції. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/top-10-ukrainskih-virobnikiv-molosnoi-produkcii> (дата звернення: 23.09.2023).

8. Гурська І.С., Лук'янова М.М. Функціонування вітчизняного ринку молока та молочних продуктів. Інноваційна економіка. 2019. № 3. С. 30—39.

9. Дядін А.С. Канали розподілу товарів як фактор розвитку сфери обігу. Соціальна економіка. 2020. Вип. 59. С. 65—72.

10. Офіційний сайт ТОВ "Сільпо-Фуд". URL: <https://silpo.ua> (дата звернення: 24.09.2023).

11. ТОВ "Сільпо-Фуд". Звіт про управління за 2022 р. URL: <https://silpo.ua/uploads/2022/04/30/608bebf3bc36.pdf> (дата звернення: 24.09.2023).

12. ТОВ "Сільпо-Фуд". Система аналітики відкритих даних Clarity Project. URL: <https://clarity-project.info/edr/40720198> (дата звернення: 25.09.2023).

13. Апопій В. В., Міщук І. П., Антонюк Я. М. Структурні зміни та сучасні тенденції розвитку внутрішньої торгівлі України: монографія / за ред. Апопії В. В. Львів: Новий Світ — 2000, 2017. 440 с.

14. Лазебна І. Формування конкурентного середовища у роздрібній торгівлі. Вісник КНТЕУ. 2011. № 2. С. 26—37.

15. Ukrainian Retail Association URL: <https://rau.ua/> (дата звернення: 27.09.2023).

16. Кохана Т.В. Стратегічний підхід до сегментації ринку. Аграрна економіка. 2013. Т. 6. № 3—4. С. 64—69.

17. Гадирус І.Г., Донських А.Г., Терещенко В.А. Формування стратегії розвитку аграрного підприємства. Ефективна економіка. 2020. № 7.

References:

1. Bovkun, O.A. (2019), "Conceptual foundations of strategic planning of marketing activities of business entities", *Biznes-navihator*, vol. 1 (50), pp. 55—60.

2. Babukh, I.B. (2016), "Theoretical approaches to the analysis of commercial activity and its management", *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*, vol. 10, no. 1, pp. 23—26.

3. Berezovs'ka, L.O. and Kyrychenko, A.V. (2023), "Digital marketing as a tool to increase the efficiency of the commercial activity of the enterprise during the war", *Ekonomika ta suspil'stvo*,

[Online], vol. 51, available at: <https://economyandsociety.in.ua> (Accessed 24 Sep 2023).

4. Beliavtsev, M.I. and Bespiata, M.M. (2010), "The use of strategic STR marketing in the company's sales activities", *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu*, vol. 5, pp. 11—13.

5. Barybina, Ya. (2014), "Analytical measures in the formation of competitive advantages of retail trade networks", *Zbirnyk naukovykh prats' ChDTU*, vol. 38, pp. 18—23.

6. State Statistics Service of Ukraine (2023), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 23 Sep 2023).

7. Agravery (2018), "TOP-10 Ukrainian producers of dairy products", available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/top-10-ukrainskih-virobnikiv-molosnoi-produkcii> (Accessed 23 Sep 2023).

8. Hurs'ka, I.S. and Luk'ianova, M.M. (2019), "Functioning of the domestic market of milk and dairy products", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 3, pp. 30—39.

9. Diadin, A.S. (2020), "Канали розподілу товарів як фактор розвитку сфери обігу", *Sotsial'na ekonomika*, vol. 59, pp. 65—72.

10. The official website of Silpo-Food LLC (2023), available at: <https://silpo.ua> (Accessed 24 Sep 2023).

11. Silpo-Food LLC (2022), "Management report for 2022", available at: <https://silpo.ua/uploads/2022/04/30/608bebf3bc36.pdf> (Accessed 24 Sep 2023).

12. Silpo-Food LLC (2023), "Open data analytics system Clarity Project", available at: URL: <https://clarity-project.info/edr/40720198> (Accessed 25 Sep 2023).

13. Apopij, V. V. Mischuk, I. P. and Antoniuk, Ya. M. (2017), *Strukturni zminy ta suchasni tendentsii rozvytku vnutrishn'oi torhivli Ukrainy* [Structural changes and modern trends in the development of Ukraine's domestic trade], *Novyj Svit* — 2000, L'viv, Ukraine.

14. Lazebna, I. (2011), "Formation of a competitive environment in retail trade", *Visnyk KNTU*, vol. 2, pp. 26—37.

15. Ukrainian Retail Association (2023), available at: <https://rau.ua/> (Accessed 27 Sep 2023).

16. Kokhana, T.V. (2013), "A strategic approach to market segmentation", *Ahrarna ekonomika*, vol. 6, vol. 3—4, pp. 64—69.

17. Hadyrus, I.H. Dons'kykh, A.H. and Tereshchenko, V.A. (2020), "Formation of a strategy for the development of an agrarian enterprise", *Efektivna ekonomika*, vol. 7, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua> (Accessed 27 Sep 2023).

Стаття надійшла до редакції 22.11.2023 р.

УДК 330.322

А. О. Сітковська,
 д. е. н., професор кафедри економіки,
 Дніпровський державний аграрно-економічний університет
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1892-6314>
 О. М. Венгер,
 здобувач наукового ступеня доктор філософії з економіки,
 Дніпровський державний аграрно-економічний університет
 ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8427-521X>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.23.23

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

A. Sitkovska,
 Doctor of Economic Sciences,
 Dnipro State University of Agriculture and Economics
 O. Venher,
 Recipient of the Doctor of Philosophy degree in economics,
 Dnipro State University of Agriculture and Economics

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO DETERMINING THE ESSENCE OF INVESTMENT ACTIVITIES IN THE AGRICULTURAL SECTOR

У статті розглянуто актуальні питання, які стосуються існуючих підходів до визначення сутності інвестиційної діяльності в аграрному секторі. Поглиблено вивчення питань інтенсивності та ефективності інвестиційної діяльності, розглянуто організаційно-економічний механізм відносно специфіки різних регіонів та галузей. Відзначено, що інвестиційна діяльність є надважливою для аграрного сектору, оскільки спрямована не лише на досягнення максимальної ефективності, але й на раціональне використання наявних засобів та ресурсів. Розкрито, що розвиток інвестиційної діяльності є одним із ключових шляхів покращення економічної ситуації держави. Україна має потенційні можливості для збільшення власного виробництва продукції, але для цього необхідні сучасні технології, належна матеріально-технічна база, а отже й в значній мірі інвестиції. Встановлено, що залучення інвестицій в аграрний сектор країни сприятиме нарощуванню виробничого потенціалу галузі, впровадженню інновацій, зміцненню продовольчої безпеки країни та вирішенню значної кількості соціальних потреб населення. Сучасний економічний стан держави вважається нестабільним, тому і постає необхідність систематичної активізації і розвитку інвестиційної діяльності, у тому числі в аграрному секторі економіки.

This article proposes to consider current issues related to existing approaches to determining the essence of investment activity in the agricultural sector.

During the research, the positions of domestic scientists regarding the relevant direction were analyzed, the legislation of Ukraine was analyzed, and approaches to defining the concepts of "investment activity", "investment attractiveness", "risks", etc. were summarized.

Investment activity, its intensity and efficiency, as well as the organizational and economic mechanism have their own specificity for different regions and industries, which requires in-depth study and research of relevant issues. Such activity is extremely important for the agricultural sector, as it is aimed not only at achieving maximum efficiency, but also at the rational use of available means and resources.

The development of investment activity is one of the key ways to improve the economic situation of the country. Ukraine has potential opportunities to increase its own production. For this aim, modern technologies, an appropriate material and technical base are needed. Therefore, a large extent requires the attraction of a large amount of investment.

It is the attraction of investments in the agricultural sector of the country that will contribute to increasing the production potential of the industry, introducing innovations, strengthening the country's food security and solving a significant number of social needs of the population.

Ukraine has a high level of investment potential, but currently does not use it effectively. The current economic state of the country considered as unstable, and therefore there is a need for systematic activation and development of investment activities, including the agrarian sector of the economy.

To achieve such goals effectively, it is also worth studying the issue of increasing the industry's investment attractiveness. In turn, increasing the level of investment attractiveness determines a number of operational actions and decisions that should take place in the strategy of economic development.

A characteristic feature of investment attractiveness is the continuous movement of the capital invested to different levels of the economy (in the middle of the country or outside its borders) in order to find conditions for obtaining and effective use of such assets.

Our country has a great variety of resources (natural, labor), which are extremely necessary for foreign partners, it is extremely attractive for investment in the framework of international cooperation. Therefore, Ukraine faces a key task in the improving implementation of a unified state investment policy.

At the same time, it is worth noting that investments are always oriented towards the future and are associated with significant uncertainty of the economic situation. Investment risk, as a component of the process of raising the level of the economy, should be understood as the possibility of not achieving the planned investment goals.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційна привабливість, аграрний сектор, підприємства, розвиток, ризики.

Key words: investment, investment activity, investment attractiveness, agricultural sector, enterprises, development, risks.

ВСТУП

Сучасні умови господарювання свідчать про необхідність вдосконалення інвестиційної політики в аграрному секторі та потребують збільшення кількості залучених інвестицій в порівнянні з попередніми періодами, оскільки економічна спроможність ведення підприємницької діяльності, зокрема, аграрних підприємств під впливом низки негативних чинників, у тому числі наслідки військових дій російської федерації проти України спричинили дефіцит активів в окремих галузях.

Виходячи з того, що роль аграрного сектору економіки вважається ключовою та найбільш вагомою у формуванні економічної спроможності держави, будь-які негативні чинники та зміни, які прямо чи опосередковано впливають на перспективи розвитку галузі, потребують системного вивчення та визначення шляхів й методів покращення економічної ситуації, пошуку інноваційних механізмів ведення управління процесами.

Розвиток інвестиційної діяльності в агро-секторі повинен містити широкий спектр підходів до оптимізації відповідної діяльності та охоплювати всі рівні управління від використання кращих практик ведення бізнесу до впровадження новітніх технологій, використання енергоефективних та екологічно чистих методів виробництва.

Під час проведення дослідження було проаналізовано та враховано в роботі вагомий внесок вітчизняних науковців щодо ключових засад сутності інвестиційної діяльності, оцінки інвестиційних процесів та інвестиційної при-

вабливості, зокрема: Н. Бахур [1], О. Білоткач [2], І. Вініченко [3], Н. Козяр [6], В. Матвієнко [7], М. Негрей [8], С. Пилипенко [9], А. Халецька [10], та ін.

Основною метою цього дослідження є аналіз та обґрунтування теоретико-методичних підходів до визначення сутності інвестиційної діяльності в аграрному секторі, а також вивчення ключових передумов її ефективного ведення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одним з основних показників розвитку економіки є наявність ефективної структури залучення та використання інвестицій суб'єктами господарювання, оскільки їх діяльність забезпечує економічну стабільність в суспільстві та являється основою його розвитку.

Виходячи з аналізу досліджень, поняття "інвестиції" можна трактувати як вкладення коштів, ресурсів, цінностей у підприємницьку та інші види діяльності з метою розвитку відповідної галузі та отримання прибутку.

Залучення інвестицій також варто розглядати як засіб подолання кризових явищ, який сприяє відновленню та зростанню виробничого капіталу, підвищенню ефективності агро-промислового виробництва і прискоренню розвитку сільського господарства. Зокрема С. Шевченко зазначає, що "інвестиції та інвестиційна діяльність завжди знаходяться в центрі уваги економічної науки" [11]. Обґрунтовуючи це тим, що інвестиції є джерелом розвитку підприємництва, окремих галузей та економі-

ки в цілому, а також несе безпосередній вплив на фундаментальні основи господарювання.

Розмаїття сутності поняття "інвестиції" у національних та іноземних наукових працях значною мірою пояснюється широтою характеристик цієї складної економічної категорії.

Необхідно зазначити, що поняття "інвестиції" ідентифікується з поняттям "капітальні вкладення". Таке визначення, з погляду Л. Горбатюк, звужує поняття інвестицій, оскільки ці два поняття не збігаються кількісно й відрізняються якісно [4]. Інвестиції можуть здійснюватися в оборотні активи та в інші фінансові інструменти (облігації, акції тощо), а також в окремі види нематеріальних активів. Тому, слід вважати, що капітальні вкладення повинні розглядатись як одна із форм інвестицій. Інвестування прийнято розподіляти за декількома класифікаційними ознаками, зокрема за: об'єктами вкладення, метою інвестування, формами власного капіталу, джерелами фінансування, відтворювальною спрямованістю, територіальною ознакою, періодичністю, рівнем інвестиційного ризику, галузями економіки, критеріями спрямованості тощо.

Інвестиційна діяльність відіграє важливу роль у підтримці економічного потенціалу аграрного сектору економіки, а також відповідних суб'єктів господарювання. Під інвестиційною діяльністю слід розуміти сукупність практичних дій відповідних суб'єктів інвестиційної діяльності щодо реалізації залучених інвестицій. Така діяльність здійснюється на основі державного і місцевого інвестування, інвестицій фізичних та юридичних осіб, громадських і релігійних організацій, а також іноземного інвестування, що здійснюється іноземними державами, юридичними особами та громадянами іноземних держав [1].

Відмітимо, що поняття "інвестиційна діяльність" подане у Законі України "Про інвестиційну діяльність" є одним з найкращих його трактувань, оскільки повністю враховує характер інвестицій.

Під час ведення інвестиційної діяльності, важливим фактором вважається інвестиційна привабливість галузі, яка формується на різних рівнях ведення бізнесу. Інвесторами являються суб'єкти, які виявили бажання щодо вкладання власних ресурсів в об'єкти інвестування. У формуванні інвестиційної привабливості аграрного сектору відіграють важливу роль усі внутрішні гравці ринку, зокрема як і конкретні підприємства, так і держава як основний регулятор та бенефіціар. Так, Н. Козяр стверджує, що інвестиційна привабливість характеризуєть-

ся фінансовою стійкістю, ефективністю використання ресурсів, спроможністю своєчасно здійснювати платежі, спроможністю до економічного зростання, конкурентоспроможністю підприємства, галузі, держави. Інвестиційну привабливість необхідно розглядати через сукупність властивостей, які спроможні мінімізувати ризики інвестиційних вкладень у розвиток [6].

Інвестиційним ризиком слід вважати вірогідність виникнення несприятливих умов чи наслідків у вигляді втрати інвестиційного фонду або негативних результатів ведення такої діяльності. Тому, планування інвестиційних проєктів неможливе без прогнозування середовища, в якому планується започатковувати відповідний проєкт та загальної ситуації в галузі чи країні.

Виходячи з цього, державне регулювання інвестиційної діяльності повинне здійснюватися з метою реалізації економічної, науково-технічної і соціальної політики виходячи з цілей та показників економічного і соціального розвитку України, державних та регіональних програм розвитку економіки, державного і місцевих бюджетів, зокрема передбачених у них обсягів фінансування інвестиційної діяльності [5].

Разом з тим державне управління аграрного сектору в умовах дії воєнного стану є одним із основних завдань й передумов для збереження сільського господарства та агропромислового комплексу загалом. Наразі розвиток та відновлення сільського господарства в повній мірі залежить від ефективного державного управління й потребує підтримки та інвестицій як з боку держави, так і від міжнародних партнерів. Саме тому державне регулювання аграрної сфери в період війни в основному повинно бути зосереджене на підвищенні рівня залучених інвестицій та на інвестиційну привабливість країни.

Важливим також є вивчення питання забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в аграрному секторі, а також шляхів його покращення. Під інвестиційним кліматом зазвичай розуміють сукупність економічних, політичних, фінансових умов, які мають прямий вплив на надходження та залучення інвестицій від внутрішніх та зовнішніх партнерів в економіку країни. Слід розуміти, що інвестиційна привабливість напряму залежить від внутрішнього інвестиційного клімату відповідного сектору економіки.

Інвестиційний клімат тісно пов'язаний із інвестиційною політикою, яка містить в собі

сукупність дій та заходів основних стейкхолдерів країни, регіону, міста, конкретного підприємства. Інвестиційна політика уособлює важливість кожної ланки у формуванні сприятливого інвестиційного клімату та привабливості галузі.

Складовими інвестиційної привабливості є інвестиційний потенціал та ризики. Так, інвестиційний потенціал відповідної галузі, відповідно до дослідження В. Матвієнко, містить в собі сукупність наявних чинників та передумов виробництва й сфери вкладення ресурсів, тобто спроможність відповідної галузі чи території враховувати основні макроекономічні характеристики та потреби для ведення діяльності, зокрема повного забезпечення ресурсами (природними, трудовими, інфраструктурними тощо) для ведення діяльності [7], тому під інвестиційним потенціалом розуміється сукупність об'єктивних передумов для здійснення та залучення інвестицій.

Слід розуміти, що одним із ключових засобів досягнення цілей інвестування є оцінка інвестиційної привабливості, яка відіграє роль зв'язної ланки між аналізом та етапом прийняття рішення про інвестування. Натомість, відзначається, що інвестування спрямовується не лише для подальшого збільшення прибутку, а й для інших форм забезпечення розвитку та підвищення ринкової вартості підприємств, результатом чого є відображення у збільшенні суми вкладеного капіталу.

Варто наголосити, що основними завданнями розвитку інвестиційного забезпечення та інвестиційної діяльності є створення конкурентоспроможних підприємств на основі інноваційних технологій, укріплення їх позицій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, розвитку аграрної інфраструктури та продовольчої безпеки держави.

Водночас успішність реалізації соціально-економічного розвитку в повній мірі залежить від ефективності організації інвестиційного процесу. Управління залученими інвестиціями містить в собі вивчення та визначення основних засад їх формування, використання сучасних методів аналізу, оцінки, планування та контролю залучених інвестицій.

Вважається, що механізмом регулювання інвестиційних процесів є виконання взаємозалежних інструментів та умов, регулювання яких призведе до зміни обсягів інвестицій. Необхідно розрізняти різноманітні підходи до вивчення інвестиційного механізму, які поділяються наступним чином [10]:

вивчення процесу інвестування зі сторони елементів інвестиційного процесу (досліджен-

ня інвестиційних джерел, важелів, факторів і умов залучення цих джерел, пріоритетів інвестування, а також механізму реалізації);

вивчення процесів інвестування зі сторони суб'єкта інвестування (система інвестиційних пріоритетів населення, дослідження стратегічних напрямків діяльності та моделювання і прогнозування інвестиційної стратегії);

вивчення інвестиційних процесів, а саме інструментів і об'єктів вкладення інвестиційного капіталу (портфельне інвестування, самофінансування суб'єктами господарювання).

Таким чином, під інвестиціями необхідно розуміти економічні процеси, які спрямовуються на збільшення реального капіталу суспільства, тобто на розширення чи модернізацію виробничого процесу, так і інвестицій в "трудо-ві ресурси", які на сучасному етапі розвитку економіки набувають усе більшого значення.

Резюмуючи, варто зазначити, розвиток інвестиційної діяльності в аграрному секторі складається з безлічі факторів і вимагає формування регулювання, яке забезпечує ряд властивостей, зокрема ефективності, скерованості, відповідності інтересам та пріоритетам державного розвитку задля забезпечення економічного й соціального росту.

ВИСНОВКИ

Провівши дослідження теоретичних підходів до визначення сутності інвестиційної діяльності, можна дійти висновку, що розвиток підприємств є головною метою, а залучення інвестицій та інвестиційна діяльність загалом це вже інструмент виконання, який допомагає досягненню успішних результатів щодо розвитку галузі відповідно до попередньо запланованих стратегічних планів.

Досліджено економічну категорію "інвестиційна діяльність" як необхідний елемент ведення підприємницької діяльності суб'єктами господарювання. Інвестиційна діяльність являє собою цілеспрямований пошук та залучення необхідних активів, ресурсів, вибір ефективних об'єктів інвестування, підготовку програми інвестування та забезпечення її реалізації.

Розвиток інвестиційної діяльності конкретно спрямований на тривалий процес, який дозволяє підвищувати продуктивність праці та призводить до виникнення нових можливостей і здатності протистояти негативним чинникам, які прямо впливають на розвиток галузі.

Виходячи із вищезазначеного під сутністю інвестування пропонується розуміти сукупність низки умов, ресурсів, фінансових механізмів та заходів, які спрямовані на зміну пе-

ребігу інвестиційних процесів та з плином часу призводять до зміни характеристик підприємств, їх перехід на новий рівень ведення діяльності.

Література:

1. Бахур Н.В. Інвестиційне забезпечення розвитку регіонів України: проблеми та шляхи їх вирішення. Ефективна економіка. 2021. № 9. URL http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/87.pdf

2. Білоткач О.В. Теоретико-методичні основи інвестиційного забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Випуск 15. частина 1. URL http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/15_1_2017ua/8.pdf

3. Вініченко І.І., Полегенька М.А., Сірак Ю.В. Теоретичні засади інвестиційної діяльності підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2022. № 11—12. С. 12—14.

4. Горбатюк Л.М. Інвестиції: економічна сутність і класифікація. Сторінка молодого вченого. 2010. № 2. <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2010/02/201.pdf>

5. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р. [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>

6. Козяр Н.О. Теоретичні підходи до трактування сутності категорії "Інвестиційна привабливість" у сільському господарстві. Агросвіт. 2018. № 23. С. 66—72. URL http://www.agrosvit.info/pdf/23_2018/11.pdf

7. Матвієнко П.В. Покращення інвестиційного клімату — пріоритетне завдання державного управління. Економіка та держава. 2006. № 11. С. 57—61.

8. Негрей М.В., Тараненко А.А., Костенко І.С., Аграрний сектор економіки України в умовах війни: проблеми та перспективи. Економіка та суспільство. 2022. № 40.

9. Пилипенко С.П. Теоретичні аспекти формування механізму реалізації інвестиційної політики в аграрному секторі. URL <https://bit.ly/46bqjsP>

10. Халецька А.А. Наукові підходи до визначення механізму регулювання інвестиційної діяльності. Ефективна економіка 2012. № 2. URL <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=945>

11. Шевченко С.Ю., Економічна сутність інвестицій та інвестиційної діяльності. Теорія інвестицій. 2010. № 1. http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2010/4.pdf

References:

1. Bahur, N.V. (2021), Investment support for the development of the regions of Ukraine: problems and ways to solve them. Efficient economy, vol. 9, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/87.pdf (Accessed 05 Nov 2023).

2. Bilotkach, O.V. (2017), "Theoretical and methodological foundations of investment support for the development of agricultural enterprises", International economic relations and the world economy, vol. 15, vol. 1, available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/15_1_2017ua/8.pdf (Accessed 05 Nov 2023).

3. Vinichenko, I.I., Polegenka, M.A. and Sirak, Y.V. (2022), "Theoretical principles of investment activity of enterprises", Investments: practice and experience, vol. 11—12, pp. 12—14.

4. Horbatiuk, L.M. (2010), "Investments: economic essence and classification", Page of a young scientist, vol. 2, available at: <https://www.pdau.edu.ua/sites/default/files/visnyk/2010/02/201.pdf> (Accessed 05 Nov 2023).

5. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law of Ukraine "On Investment Activity" <https://zakon-rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>, available at: (Accessed 05 Nov 2023).

6. Kozyar, N.O. (2018), "Theoretical approaches to the interpretation of the essence of the category "Investment attractiveness" in agriculture", Agroworld, vol. 23, pp. 66—72. URL http://www.agrosvit.info/pdf/23_2018/11.pdf

7. Matvienko, P.V. (2006), "Improving the investment climate is a priority task of state administration", Economy and the state, vol. 11, pp. 57—61.

8. Negrei, M.V., Taranenko, A.A. and Kostenko, I.S. (2022), "The agricultural sector of the economy of Ukraine in the conditions of war: problems and prospects", Economy and society, vol. 40.

9. Pylypenko, S.P. (2014), "Theoretical aspects of the formation of the investment policy implementation mechanism in the agricultural sector", available at: <https://bit.ly/46bqjsP> (Accessed 05 Nov 2023).

10. Khaletska, A.A. (2012), "Scientific approaches to determining the mechanism of regulation of investment activity", Effective economy, vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=945> (Accessed 05 Nov 2023).

11. Shevchenko, S.Yu. (2010), "Economic essence of investments and investment activity", Theory of investment, vol. 1, available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/1_2010/4.pdf (Accessed 05 Nov 2023).

Стаття надійшла до редакції 13.11.2023 р.

УДК 336.131

Г. С. Ліхоносова,

д. е. н., професор, професор кафедри менеджменту та бізнес-адміністрування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6552-8920>

В. О. Міняйло,

здобувач другого (магістерського) рівня ВО спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського "Харківський авіаційний інститут"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6432-1245>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.23.28

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ОПОДАТКУВАННЯ СТРАХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

G. Likhonosova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Management and Business Administration, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"

V. Minyailo,

Second (master's) level graduate of higher education specialty 072 Finance, banking and insurance, National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"

MANAGEMENT OF THE PROCESS OF TAXATION OF INSURANCE ACTIVITIES

Об'єктом дослідження в статті є тенденції управління процесом оподаткування страхової діяльності. В роботі досліджено державне регулювання розвитку страхового ринку України, особливості оподаткування діяльності страхових компаній в Україні та виявлено особливості обліку та звітності страхової діяльності. Проаналізовані результати страхової діяльності страхової компанії, стан сплати податків та зборів страхової компанії та визначено проблеми щодо бази оподаткування діяльності страхової компанії. Удосконалено механізм сплати податків та зборів страховими компаніями. В дослідженні запропоновано систему податкової політики, що здійснюється в рамках оподаткування діяльності страхової компанії та обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності страхової компанії страхової компанії за рахунок оптимізації оподаткування. Визначено проблеми щодо бази оподаткування діяльності страхової компанії. Запропоновано шляхи удосконалення оподаткування діяльності страхових компаній та механізму сплати податків та зборів страховими компаніями. Проаналізована система податкової політики, що здійснюється в рамках оподаткування діяльності страхової компанії. Наведено пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності страхової компанії за рахунок оптимізації оподаткування.

The article was prepared as part of the scientific study "Mechanism of leveling socio-economic rejection of the population of Ukraine in conditions of economic turbulence."

The object of research in the article is trends in the management of the process of taxation of insurance activity. The system of taxation of insurance activities should ensure an increase in incomes in the budget system (fiscal function of taxes) and contribute to the optimization of the insurance market (incentive function of taxes). In modern conditions, the effect of taxes in both the first and second directions cannot be considered effective. With the growth of the ratio of the amount of insurance premiums to the gross domestic product (GDP), the share of taxes coming from insurance operations did not increase, and in some years even decreased. The work examines the state regulation of the development of the insurance market of Ukraine, the peculiarities of taxation of the activities of insurance companies in Ukraine, and reveals the peculiarities of accounting and reporting of insurance activities. The results of the insurance company's insurance activity, the state of payment of taxes and fees of the insurance company, and the problems related to the tax base of the insurance company's activity were determined. The mechanism for payment of taxes and fees by insurance companies has been improved. The study proposed a system of tax policy implemented within the framework of taxation of the insurance company's activities and substantiated proposals for increasing the efficiency of the insurance company's activities through the optimization of taxation. Problems related to the tax base of the insurance company's activities have been identified. Ways to improve the taxation of insurance companies' activities and the mechanism of payment of

taxes and fees by insurance companies are proposed. The system of tax policy implemented within the framework of taxation of the insurance company's activities is analyzed. Proposals for increasing the efficiency of the insurance company's activities due to the optimization of taxation are presented.

Ключові слова: процес оподаткування, страхова діяльність, страхова компанія, податкова політика, система показників ефективності оподаткування.

Key words: taxation process, insurance activity, insurance company, tax policy, taxation efficiency indicator system.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Останніми роками відбувається досить швидкий розвиток страхування, що виражається у високих темпах зростання вступів страхових внесків, поліпшенні їх структури, перш за все за рахунок підвищення долі добровільного страхування. Відповідно підвищується значення страхування в захисті інтересів громадян і юридичних осіб від всіляких ризиків, об'єктивно властивих суспільному розвитку і що особливо виявляються в сучасній економіці України всіма її протиріччями перехідного періоду.

Зростає роль страхування у формуванні фінансових ресурсів суспільства за рахунок збільшення статутних капіталів і резервних фондів страхових організацій, а також вступів у державний і місцеві бюджети податкових платежів за результатами страхової діяльності.

Система оподаткування страхової діяльності повинна забезпечувати збільшення вступів в бюджетну систему (фіскальна функція податків) і сприяти оптимізації страхового ринку (стимулююча функція податків). У сучасних умовах дія податків як в першому, так і другому напрямі не можна визнати ефективним. При зростанні відношення суми страхових внесків до внутрішнього валового продукту (ВВП) доля податків, що поступають від страхових операцій, не збільшувалася, а в окремі роки навіть знижувалася.

Відсутність чіткої концепції розвитку оподаткування страхової діяльності обумовлюють актуальність даної проблематики.

Об'єктом науково-дослідної роботи є проблеми оподаткування страхової діяльності, числення і сплата податків і зборів страховими компаніями, а також облік страхових внесків при визначенні податкової бази у страхувальників — юридичних і фізичних осіб.

Предметом дослідження є механізм сплати податків та зборів страховими компаніями, використання податкової політики для найбільш ефективного варіанта сплати податкових платежів підприємствами, які здійснюють страхову діяльність.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вирішення питань у системі оподаткування страхових компаній можна знайти в працях таких сучасних вчених-економістів, як Базілевич В. Д., Александрова М.М., Горбач Л. М., Шелехов К. В. та інші. Але дослідження та аналіз системи оподаткування страхових компаній є однією з важливих проблем у реформуванні сучасної податкової системи України.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою даного дослідження є визначення оптимальної методики оподаткування страхової діяльності, яка відповідала б загальним напрямам вдосконалення податкової системи в країні, беручи до уваги специфічні особливості сфери діяльності.

Відповідно до постановленої мети завданнями дослідження є:

1. Аналіз зміни системи оподаткування страхових організацій з розвитком ринку страхових послуг;
2. Виявлення дії різних податків на економічні інтереси страховиків і страхувальників і можливостей стимулювання певного розвитку страхування;
3. Розгляд шляхів вдосконалення оподаткування прибутку на основі оптимізації обліку доходів і витрат страхових організацій;
4. Обґрунтування доцільності використання податкової політики страховими компаніями і принципів її побудови.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Страхування — одна з найбільш давніх історичних категорій суспільно-економічних відносин між людьми, невід'ємна частина виробничих відносин. Спочатку поняття страхування пов'язувалось зі словом "страх".

Тому досі вираз "страхування" [1, с. 69] вживається у значенні "підтримка", "гарантія успіху" тощо. В сучасних умовах цей термін найчастіше використовується в якості інструмента захисту майнових інтересів фізичних та юри-

дичних осіб, як елемент відшкодування матеріальних втрат при настанні страхового випадку.

У сучасних економічних умовах страхування — чи не єдина галузь економіки України, яка протягом останніх років має стабільний значний щорічний приріст обсягів наданих послуг. Водночас, незважаючи на номінальне зростання обсягів страхового ринку, ця галузь забезпечує сьогодні перерозподіл незначної частини внутрішнього валового продукту. Українські страхові компанії ще не акумулювали вагомий обсяг інвестиційних ресурсів, тому їх частина у вітчизняній економіці ще доволі мала.

Законодавча база стосовно оподаткування прибутку суб'єктів господарювання в Україні неодноразово змінювалась. В сфері страхування здійснювався інтенсивний пошук оптимального механізму оподаткування страхових компаній [2, с. 57].

Згідно з чинним законодавством, оподаткування податком на прибуток страхової діяльності здійснюється як оподаткування операцій особливого виду [3, с. 231]. Міністерство доходів і зборів України вважає, що запровадження оподаткування страхових компаній на загальних підставах за ставкою 23 % від прибутку [4], отриманого страховиками від страхової діяльності (крім довгострокового страхування життя), дасть змогу встановити єдиний підхід до оподаткування прибутку страховиків та інших суб'єктів господарювання, забезпечить розвиток класичного страхування та поступово вирішить проблеми припинення використання страхових організацій для оптимізації податків підприємствами-страхувальниками, а також відповідатиме міжнародній практиці.

Об'єктом оподаткування страхової діяльності є валовий дохід від страхової діяльності. Для ризикових видів страхування валовий дохід — це сума страхових внесків, страхових платежів або страхових премій, нагромаджених страховиками протягом звітного періоду за договорами страхування та перестрахування ризиків на території України або за її межами. Цей дохід оподатковується за ставкою 3% [4]. Ставка оподаткування в цьому разі не залежить від результатів фінансової діяльності страховика, включається в ціну страхового платежу і набуває для страховика рис непрямого податку.

Згідно з Податковим кодексом [4] не оподатковуються доходи страховиків-резидентів, одержані від операцій зі страхування життя, які передбачають страхову виплату в разі настання таких страхових випадків, а саме смерть за-

страхованого та завдяки рішенням суду про оголошення застрахованої особи мертвою, або доживання застрахованої особи до закінчення дії страхового договору чи досягнення нею віку, визначеного договором страхування. Строк дії договору має бути не меншим 10 років для осіб, молодших 50 років, та не меншим 5 років — для осіб, віком понад 50 років [4]. При цьому часткові виплати страхових сум до закінчення дії договорів страхування не здійснюються.

Доходи від страхування майнових інтересів, пов'язаних зі здоров'ям, працездатністю та додатковою пенсією страхувальника або застрахованого оподатковуються за ставкою 3 % [4].

Прибуток, отриманий внаслідок виконання договорів з довгострокового страхування життя та пенсійного страхування в межах недержавного пенсійного страхування у разі виконання вимог до таких договорів, визначених Податковим кодексом [4], оподатковується за нульовою ставкою.

Страхування ризиків за межами України, які здійснюються на користь нерезидентів оподатковується за ставкою 4 % [4] від суми, що перестраховується, за власний рахунок страховика.

Джерелами інших (відмінних від страхування) доходів страховика є: фінансова діяльність, пов'язана з розміщенням страхових резервів та управлінням ними; сумісна діяльність страховиків; позареалізаційна діяльність.

Прибуток страховика, отриманий від інших видів діяльності, оподатковується на загальних засадах за ставкою 23 % [4]. З 1 січня 2012 року по 31 грудня основна ставка податку становить 21 %, з січня 2014 року становитиме — 16 % [5, с. 2].

Податковим кодексом [4] передбачено оподаткування доходів нерезидентів, отриманих у формі страхових внесків, страхових платежів або страхових премій від перестрахування ризиків, у т. ч. страхування ризиків життя на території України та ризиків резидентів за межами України, за ставкою 12% [4] у джерела їх виплати за рахунок таких виплат.

Якщо міжнародним договором, ратифікованим Верховною Радою, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені Податковим кодексом України [4], застосовуються норми міжнародного договору. Тому при розгляді питання оподаткування доходів, які отримують нерезиденти з джерелом походження в Україні, мають бути враховані положення угоди про уникнення подвійного оподаткування, укладеної Україною з країною, де нерезидент має постійне місце перебування.

Резиденти-страховики, котрі утримують і перераховують до відповідного бюджету податок на доходи нерезидентів, отримані у вигляді страхових платежів від перестраховування ризиків з території України, зобов'язані надати в державний податковий орган за своїм місцем проживання звіт про утримання і внесення до бюджету податку на доходи нерезидентів (щодо кожного нерезидента окремо) згідно з Порядком надання звітів про утримання і внесення в бюджет податку на доходи нерезидентів.

Базою оподаткування є чистий річний оподатковуваний дохід, який визначається шляхом зменшення загального оподаткованого доходу на суму єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а також на суму податкової знижки звітного року [4].

Підкреслимо, що існування різних підходів до оподаткування реального сектора економіки та вищезазначених видів страхової діяльності призводить до стимулювання переведення доходів із секторів з вищим податковим навантаженням у сектор страхування, де воно значно нижче. Такий стан справ викликав занепокоєння як державних податкових органів, так і уряду. Адже саме різний рівень оподаткування є передумовою для запровадження фінансових схем за участі страхових організацій з метою мінімізації податків.

Податкове зобов'язання страхової компанії [6, с. 103] — платника податку від діяльності, не пов'язаної зі страхуванням зменшується на суму сплаченого до бюджету податку на дивіденди. Схему оподаткування валового доходу і прибутку страхової компанії наведено на рис. 1.

Сьогодні стало можливим переведення страховиків на загальну систему оподаткування податком на прибуток. Із метою реалізації поставлених завдань [7, с. 319], при Державній комісії з регулювання ринку фінансових послуг України було створено робочу групу для підготовки відповідного проекту закону за участі податківців, підрозділів адміністрування та податкового аудиту. Крім того, в роботі робочої групи брали участь фахівці Мінфіну України, Мінекономіки України та Мін'юсту України, а також Ліги страхових організацій України.

Головним завданням робочої групи було запровадження оподаткування страхових ком-

Рис. 1. Оподаткування валового доходу і прибутку страхової компанії

Джерело: систематизовано, узагальнено та згруповано за даними [5, с. 3].

паній на загальних підставах за ставкою 23 % від прибутку, отриманого страховиками від страхової діяльності (крім довгострокового страхування життя), що дасть змогу встановити єдиний підхід до оподаткування прибутку страховиків та інших суб'єктів господарювання, забезпечить розвиток класичного страхування та поступове вирішення проблеми припинення використання страхових організацій для оптимізації податків підприємствами-страхувальниками, а також відповідатиме міжнародній практиці.

Із метою недопущення втрат бюджету при переведенні страховиків на загальну систему оподаткування податком на прибуток у Податковому кодексі [4] передбачено застосування на два податкові роки змішаної системи оподаткування (тобто збереження нинішньої бази оподаткування страхової діяльності податком з премій разом із оподаткуванням прибутку від страхової та фінансової діяльності).

Нагальна необхідність застосування змішаної системи оподаткування зумовлена наступним. По-перше, з метою недопущення втрат бюджету вирішення питання вибору порядку оподаткування доходів (прибутків) страхових компаній повинно ґрунтуватися на порівнянні стану надходжень податку на доходи (прибуток) страховиків за чинним сьогодні порядком

та надходжень цього податку за загальною системою оподаткування.

По-друге, за відсутності розробленої та адаптованої до українських умов системи регулювання страхової діяльності, визначеності понять, термінів, процедур тощо, введення оподаткованого прибутку від страхової діяльності без альтернативного податку зі страхових премій створить непрозору систему, оскільки основну частину валових витрат становитимуть страхові виплати та витрати на формування страхових резервів, які підлягають контролю з боку органів державної податкової служби. При цьому слід враховувати, що система формування страхових резервів та контролю за страховими виплатами на сьогодні недосконала, що робить сумнівним досягнення основної мети запровадження нової загальної системи оподаткування страховиків — боротьби зі схемним страхуванням.

У свою чергу, змішана система оподаткування прибутку та валових доходів страховика як авансових поквартальних платежів з правом заліку за податком на прибуток від страхової діяльності за результатами року дає змогу зберегти існуючу тенденцію зростання надходжень з податку на доходи (прибуток) страховиків до бюджету, суттєво скорочує обсяги податкової оптимізації, дасть поштовх для розвитку класичного страхування, яке є поставальником інвестиційних ресурсів на потреби розвитку економіки.

Слід також зазначити, що останнім часом спостерігається тенденція до прийняття вітчизняними страховими компаніями у страхування ризиків нерезидентів, у зв'язку з чим можливі виплати страхових відшкодувань страховальникам-нерезидентам, які не є доходом з джерелом походження з України і не підлягають оподаткуванню податком на доходи (прибуток) нерезидентів. За умови відсутності нормативно-правового регулювання процедури підтвердження настання страхових випадків за межами України, страхові виплати можуть використовуватись як механізм витоку капіталів з України. Тому в Податковому кодексі [4] передбачено порядок оподаткування страхових виплат (страхових відшкодувань) на користь нерезидентів.

Страхові компанії зобов'язані сплачувати загальнодержавні податки і збори (обов'язкові платежі), а також місцеві податки і збори (обов'язкові платежі). Перелік податків і зборів, які можуть стягуватись зі страхових компаній у процесі їх фінансово-господарської діяльності [4].

Оподаткування страхової діяльності потребує з'ясування не лише відповідних законодавчих і нормативних актів з оподаткування, а й законодавства щодо страхової справи. Діяльність страховика охоплює як страхову діяльність, що має свій відмінний порівняно з іншим порядок оподаткування, та діяльність, не пов'язану зі страхуванням (інвестиційну та іншу діяльність), яка оподатковується у загальному порядку.

Особливість оподаткування доходів страхових компаній зумовлена такими причинами.

По-перше, страховик виконує різні за своєю економічною та соціальною спрямованістю операції: страхові; інвестиційні; розміщення тимчасово вільних коштів; інші.

Із усіх перерахованих вище операцій тільки страхові операції мають відмінне від отримання прибутку цільове спрямування. Їх метою є страховий захист страхувальників.

По-друге, Податковий кодекс [4] виділяє два види страхування: страхування ризиків, страхування життя. Страхування ризиків охоплює майнове страхування і страхування відповідальності.

Облік операцій зі страхування життя фізичних осіб ведеться страховиками окремо. Законодавство по-різному підходить до оподаткування доходів від цих двох видів страхової діяльності.

Сьогодні розвиток страхового ринку відбувається на фоні позитивних змін макроекономічної ситуації в державі при зростанні добробуту населення і посиленні державного регулювання і нагляду за страховою діяльністю. Незважаючи на позитивні зрушення у вітчизняній економіці, яке спостерігається на протязі останніх років, страхування у нашій країні не привертало належної уваги держави.

Український страховий ринок ще молодий і перебуває у стадії формування. Але уже сьогодні з'являються ознаки того, що страхування стає важливішим сегментом ринкових економічних відносин. Саме страхування в змозі забезпечити не тільки безпеку, стабільність, соціальні гарантії в суспільстві через механізм страхового захисту, але у перспективі може стати серйозним механізмом перерозподілу інвестиційних ресурсів і механізмом вирішення питання зайнятості населення.

Страхові компанії України в 2020 році зібрали чистих платежів на суму 13,328 млрд. грн, що на 5,29 % більше, ніж в 2019 році (12,658 млрд. грн). Розмір чистих виплат за цей період скоротився на 2,8 % — до 5,886 млрд. грн (2019 року — 6,056 млрд. грн) [8].

Валові страхові премії страховиків за 2020 рік склали 23,082 млрд. грн — на 12,9 % більше, ніж роком раніше (20,442 млрд. грн) [8].

Валові страхові виплати страхувальникам склали 6,105 млрд. грн, що на 9,4 % менше, ніж в 2019 році (6,737 млрд. грн) [8].

Торік українські страховики передали на перестраховування 10,745 млрд. грн, що на 20,9 % більше, ніж роком раніше (8,888 млрд. грн). У тому числі перестраховальникам-нерезидентам передано 991,3 млн грн, що на 10,2 % менше ніж в 2019 році (1,104 млрд. грн), перестраховальникам-резидентам — 9,754 млрд. грн, що на 25,3 % більше (7,784 млрд. грн) [8].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, існування в Україні пільгового режиму оподаткування страхової діяльності (тобто оподаткування валових премій, а не прибутків страхових компаній) створює неринкові переваги для сектору страхування порівняно з іншими конкурентними фінансовими ринками. Однак перехід до оподаткування прибутків страховиків доцільний лише за умови, якщо визначена податкова ставка буде меншою, ніж в інших сферах економіки України. В іншому випадку це може негативно вплинути на розвиток вітчизняного ринку страхування, який незважаючи на динамічне зростання, відповідно до світових стандартів ще слабо розвинений.

ФІНАНСУВАННЯ

Дослідження проводиться у тому числі завдяки іменній стипендії Верховної Ради України для молодих учених — докторів наук за 2023 рік.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України "Положення про Експертну комісію з питань страхування при КМУ" від 04.04.2003 р. Офіційний вісник України. 2003. № 15. С. 650.
2. Гаманкова О. О. Фінанси страхових організацій: навч. посібник. Київ: КНЕУ, 2011. 170 с.
3. Шелехов К. В. Страхування: навч. посібник. Київ: МАУП, 2018. 424 с.
4. Податковий кодекс України. Київ: ДП "ІВЦ ДПА України", 2010. 336 с.
5. Козоріз Г. Г. Аналіз змін в оподаткуванні та оцінка їх впливу на розвиток страхового ринку України. Тернопіль: Літера, 2011. 67 с.
6. Фурман В. М. Ризики в інвестиційній та фінансовій діяльності страховика. Фінанси України. 2012. № 12. С. 101—115.
7. Гуцуляк С. А., Залетів К. П., Перетяжко А. І. Страхова справа в Україні. Київ: Міжнародна агенція "BeeZone", 2013. 614 с.
8. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2020-2022 рр. URL: http://ahacv.at.ua/news/strakhovij_rinok_ukrajini_pidviv_pidsumki_2
9. Ліхоносова Г. С. Інструменти зміцнення економічної безпеки: цифровізація та усунення соціально-економічного відторгнення. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 19. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2212/2241>

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine Resolution (2003), "Regulations on the Expert Commission on Insurance at the CMU", Official Gazette of Ukraine, vol. 15, pp. 650.
 2. Hamankova, O. O. (2011), Finansy strakhovyykh orhanizatsij [Finances of insurance organizations], KNEU, Kyiv, Ukraine.
 3. Shelekhov, K. V. (2018), Strakhuvannia [Insurance], MAUP, Kyiv, Ukraine.
 4. Verkhovna Rada of Ukraine (2011), "Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 05 Nov 2023).
 5. Kozoriz, H. G. (2011), Analiz zmin v opodatkuvanni ta otsinka ikh vplyvu na rozvytok strakhovoho rynku Ukrainy [Analysis of changes in taxation and assessment of their impact on the development of the insurance market of Ukraine], Litera, Ternopil, Ukraine.
 6. Furman, V. M. (2012), "Risks in investment and financial activities of the insurer", Finances of Ukraine, vol. 12, pp. 101—115.
 7. Hutsulyak, S. A., Zaletiv, K. P. and Pere-tyazhko, A. I. (2013), Strakhova sprava v Ukraini [Insurance business in Ukraine], "BeeZone" International Agency, Kyiv, Ukraine.
 8. ahacv.at.ua (2023), "Information on the state and development of the insurance market of Ukraine for 2020-2022", available at: http://ahacv.at.ua/news/strakhovij_rinok_ukrajini_pidviv_pidsumki_2 (Accessed 15 Nov 2023)
 9. Likhonosova, G. S. (2023), "Tools for strengthening economic security: digitalization and elimination of socio-economic rejection", Investments: practice and experience, vol. 19, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/2212/2241> (Accessed 15 Nov 2023).
- Стаття надійшла до редакції 17.11.2023 р.

УДК 657+657.6

Т. О. Меліхова,

д. е. н., професор, завідувач кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні ЗНУ, м. Запоріжжя
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9934-8722>

Л. А. Птіцина,

к. е. н., доцент кафедри облік, аналіз, оподаткування та аудит,
Інженерний навчально-науковий інститут ім. Ю.М. Потебні ЗНУ, м. Запоріжжя
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2254-1178>

А. Є. Бруй,

магістрант кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту,
Інженерний навчально-науковий інститут ЗНУ, м. Запоріжжя
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-3114-2587>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.23.34

УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ, ФІНАНСОВОГО І ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ДЛЯ ПРАВИЛЬНОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ У ФІНАНСОВІЙ І ПОДАТКОВІЙ ЗВІТНОСТІ З МЕТОЮ АНАЛІЗУ ОПТИМАЛЬНОГО ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ У СИСТЕМІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ

T. Melikhova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Accounting, Analysis, Taxation and Audit,
Engineering Educational and Scientific Institute im. YU.M. Potebni of Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya
L. Pticyna,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting,
Analysis, Taxation and Audit, im. YU.M. Potebni of Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhya

A. Brui,

Master's student, Engineering Educational and Scientific Institute
im. YU.M. Potebni of Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya

IMPROVEMENT OF TAXATION, FINANCIAL AND TAX ACCOUNTING AND CONTROL OF INCOME TAX FOR THE CORRECTNESS OF THE DISPLAY IN FINANCIAL AND TAX REPORTING FOR THE PURPOSE OF ANALYZING THE OPTIMAL TAX BURDEN IN THE TAX POLICY SYSTEM

У результаті фінансово-господарської діяльності у підприємств на загальній системі оподаткування формується фінансовий результат та розраховується податок на прибуток за даними фінансового та податкового обліку. Правильність нарахування та своєчасність сплати податку на прибуток, а також подання фінансової та податкової звітності потребує здійснення ефективного контролю за ним. Тому, актуальною проблемою на сьогодні стає облік та контроль за оподаткуванням податком на прибуток та складанням фінансової та податкової звітності, а також аналіз податкового навантаження у системі податкової політики.

Метою роботи є удосконалення оподаткування, фінансового і податкового обліку та контролю податку на прибуток для правильності відображення у фінансовій і податковій звітності з метою аналізу оптимального податкового навантаження у системі податкової політики.

Метою контролю податку на прибуток є встановлення правильності ведення фінансового та податкового обліку, своєчасності нарахування та сплати податку на прибуток, подання фінансової та податкової звітності, а також проведення аналізу податкового навантаження.

Завдання проведення внутрішнього контролю податку на прибуток — це перевірка: правильності складання Декларації з податку на прибуток, розрахунку авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів (прирівняних до них платежів), інформації щодо нарахованої амортизації, наявності поданих до Податкової декларації з податку на прибуток підприємств форм фінансової звітності за звітний (податковий) період, розрахунку різниці між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок, правильності розрахунку прибутку, що звільняється від оподаткування.

У роботі удосконалена методика проведення контролю податку на прибуток, яка на відміну від існуючих включає: анкету, загальний план перевірки, програму перевірки, робочі документи. Запропонована методика проведення контролю податку на прибуток надасть змогу охопити всі аспекти фінансового та податкового обліку податку на прибуток, вчасно виявити порушення у фінансової та податкової звітності.

З метою удосконалення фінансового, управлінського та податкового обліку пропонуємо форми Довідкових відомостей з: розрахунку різниці, що виникають при нарахуванні амортизації необоротних активів, забезпечення для відшкодування наступних (майбутніх) витрат, визначення резерва сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів). Для узагальнення даних податкової та фінансової звітності запропонована довідкова відомість розрахунку податку на прибуток за даними бухгалтерського та податкового обліку. Пропонується проводити аналіз податкового навантаження податку на прибуток за результатами роботи підприємства. Це допоможе скоротити час на формування та обробку цих документів, попередить можливість неправильного документообігу, оскільки буде використовуватися розроблені шаблони цих документів.

As a result of the financial and economic activity of enterprises on the general taxation system, the financial result is formed and the income tax is calculated based on the data of financial and tax accounting. Correct calculation and timely payment of income tax, as well as submission of financial and tax reporting, require effective control over it. Therefore, accounting and control over income tax taxation and preparation of financial and tax reporting, as well as analysis of the tax burden in the tax policy system, are becoming an urgent problem today.

The purpose of the work is to improve taxation, financial and tax accounting and income tax control for the correctness of reflection in financial and tax reporting with the aim of analyzing the optimal tax burden in the tax policy system.

The purpose of income tax control is to establish the correctness of financial and tax accounting, the timeliness of income tax assessment and payment, the submission of financial and tax reports, as well as the analysis of the tax burden.

The task of conducting internal control of the income tax is to check: the correctness of the preparation of the Income Tax Declaration, the calculation of the advance payment on the income tax of enterprises for the amount of dividends paid (payments equated to them), information on accrued depreciation, the presence of tax returns submitted to the Tax Declaration on the profit of enterprises, the forms of financial reporting for the reporting (tax) period, the calculation of the difference between the amount of the total minimum tax liability and the total amount of paid taxes, fees, payments and expenses for the lease of land plots, the correctness of the calculation of the profit that is exempt from taxation.

The work improved the method of conducting income tax control, which, unlike the existing ones, includes: a questionnaire, a general inspection plan, an inspection program, working documents. The proposed method of conducting income tax control will make it possible to cover all aspects of financial and tax accounting of income tax, to detect violations in financial and tax reporting in a timely manner.

In order to improve financial, management and tax accounting, we offer forms of Reference information on: calculation of the difference arising from the calculation of depreciation of non-current assets, provision for reimbursement of subsequent (future) expenses, determination of the reserve for doubtful debts or the reserve for expected credit losses (decrease in the usefulness of assets). In order to generalize the data of tax and financial reporting, a reference statement of income tax calculation based on accounting and tax accounting data is proposed. It is proposed to conduct an analysis of the tax burden of income tax based on the results of the enterprise. This will help to reduce the time for the formation and processing of these documents, prevent the possibility of incorrect document circulation, since the developed templates of these documents will be used.

Ключові слова: фінансовий облік, податковий облік, управлінський облік, оподаткування, податкова звітність, фінансова звітність, контроль, аналіз, податкове навантаження, податкова політика.

Keywords: financial accounting, tax accounting, management accounting, taxation. tax reporting, financial reporting, accounting, analysis, tax burden, tax policy.

ВСТУП

У результаті фінансово-господарської діяльності у підприємств на загальній системі оподаткування формується фінансовий ре-

зультат та розраховується податок на прибуток за даними фінансового та податкового обліку. Правильність нарахування та своєчасність сплати податку на прибуток, а також подання

фінансової та податкової звітності потребує здійснення ефективного контролю за ним. Тому, актуальною проблемою на сьогодні стає облік та контроль за оподаткуванням податком на прибуток та складанням фінансової та податкової звітності, а також аналіз податкового навантаження у системі податкової політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемними питаннями оподаткування, обліку та контролю податку на прибуток займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені: Бутинець Ф.Ф., Кулаковська Л.П., Макаренко А.П., Піча Ю.В., Сахарцева І.І., Усач Б.Ф. та інші. Авторі розглядають дане питання зі своєї точки зору та акцентують увагу на різних аспектах ведення обліку та проведення аудиту податку на прибуток. Проте саме питання оподаткування, ведення фінансового, управлінського та податкового обліку та контролю податку на прибуток, аналізу податкового навантаження у системі податкової політики розкрито недостатньо і потребує подальшого дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є удосконалення оподаткування, фінансового і податкового обліку та контролю податку на прибуток для правильності відображення у фінансовій і податковій звітності з метою аналізу оптимального податкового навантаження у системі податкової політики.

Метою контролю податку на прибуток є встановлення правильності ведення фінансового та податкового обліку, своєчасності нарахування та сплати податку на прибуток, подання фінансової та податкової звітності, а також проведення аналізу податкового навантаження.

Завдання проведення внутрішнього контролю податку на прибуток — це перевірка: правильності складання Декларації з податку на прибуток, розрахунку авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів (прирівняних до них пла-

Таблиця 1. Тест внутрішнього контролю податку на прибуток

№	Зміст питання	Варіанти відповіді			
		Інформація відсутня	Так	Ні	Примітки
1	Чи є підприємство платником податку на прибуток?				
2	Чи були виявлені шахрайство при перевірці податку на прибуток?				
3	Чи подається підприємством Декларація з податку на прибуток?				
4	Чи подається підприємством додаток АВ до Декларації розрахунок авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів (прирівняних до них платежів)?				
5	Чи подається підприємством додаток АМ до Декларації про інформацію щодо нарахованої амортизації?				
6	Чи подається підприємством додаток ВП до Декларації про розрахунок податкових зобов'язань за період, у якому виявлено помилку?				
7	Чи подається підприємством додаток ДІА до Декларації про розрахунок податку на операції резидента Дія Сіті – платника податку на особливих умовах?				
8	Чи подається підприємством додаток ЗП до Декларації про зменшення нарахованої суми податку?				
9	Чи подається підприємством додаток КІК до Декларації про розрахунок прибутку контрольованої іноземної компанії?				
10	Чи подається підприємством додаток МПЗ до Декларації про розрахунок різниці між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок?				
11	Чи подається підприємством додаток МПЗ-3 до Декларації про розрахунок загального мінімального податкового зобов'язання?				
12	Чи подається підприємством додаток ОВ до Декларації?				
13	Чи подається підприємством додаток ПЗ до Декларації про розрахунок прибутку, що звільняється від оподаткування?				
14	Чи подається підприємством додаток ПН до Декларації про розрахунок (звіт) податкових зобов'язань нерезидентів, якими отримано доходи із джерелом їх походження з України?				
15	Чи подається підприємством додаток ПП до Декларації з інформації про суми податкових пільг?				
15	Чи подається підприємством додаток РІ до Декларації про різниці?				
16	Чи подається підприємством додаток ТЦ до Декларації про самостійне коригування ціни контрольованої операції і сум податкових зобов'язань платника податку?				
17	Чи подається підприємством додаток ЦП до Декларації?				

Джерело: складено авторами.

тежів), інформації щодо нарахованої амортизації, наявності поданих до Податкової декларації з податку на прибуток підприємств форм фінансової звітності за звітний (податковий) період, розрахунку різниці між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок, правильності розрахунку прибутку, що звільняється від оподаткування.

Тест внутрішнього контролю податку на прибуток подано в таблиці 1. У програмі внутрішнього контролю податку на прибуток відображені основні процедури для вирішення основних завдань перевірки.

Одержавши в процесі попереднього планування дані, приступають до розробки загального плану внутрішнього контролю податку на прибуток (табл. 2).

Програму внутрішнього контролю податку на прибуток наведено в таблиці 3.

Для вирішення поставлених завдань контролю податку на прибуток пропонуємо робочі документи аудитора (табл. 4—8), які на думку авторів стануть обґрунтованими доказами якісного проведення перевірки.

Для фінансового, управлінського та податкового обліку не всі необхідні документи мають встановлену форму, тому деякі складаються у довільній формі, але це потребує додаткового часу та є вірогідність пропуску інформації. Для удосконалення фінансового, управлінського та податкового обліку пропонуємо форми наступних Довідкових відомостей з: розрахунку різниці, що виникають при

Таблиця 2. Загальний план проведення внутрішнього контролю податку на прибуток

Етап аудиторської перевірки	Аудиторські процедури	Аудиторські докази	Період проведення	Виконавці
Підготовчий	Знайомство з нормативно-правовою базою, що регламентує порядок нарахування, сплати, ведення обліку та складання звітності податку на прибуток	Законодавчі акти Звіти попередніх, перевірок, накази.		
Основний	Перевірка правильності складання Декларації з податку на прибуток Перевірка розрахунку авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів (прирівняних до них платежів) Перевірка інформації щодо нарахуваної амортизації Перевірка наявності поданих до Податкової декларації з податку на прибуток підприємств форм фінансової звітності за звітний (податковий) період Перевірка розрахунку різниці між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок Перевірка правильності розрахунку прибутку, що звільняється від оподаткування	Журнал 3, головна книга, Баланс, Звіт про фінансові результати, Декларація з податку на прибуток		
Завершальний	Складання звіту за результатами перевірки	Звіт		

Джерело: складено авторами.

Таблиця 3. Програма внутрішнього контролю податку на прибуток

№	Мета	Перелік процедур	Критерії якості	Докази	Код робочого документа	Період проведення	Виконавець	Примітки
1	Впевнитись у правильності складання Декларації з податку на прибуток	Перевірка правильності складання Декларації з податку на прибуток	А, Б, Г, Є	Декларація з податку на прибуток	ПП-1			
2	Впевнитись у правильності розрахунку авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів (прирівняних до них платежів)	Перевірка розрахунку авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів (прирівняних до них платежів)	А, Б, Г, Є	Додаток до декларації розрахунок авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів (прирівняних до них платежів)	ПП-2			
3	Впевнитись у правильності інформації щодо нарахуваної амортизації	Перевірка інформації щодо нарахуваної амортизації	А, Б, Г, Є	Додаток до декларації інформація щодо нарахуваної амортизації	ПП-3			
	Впевнитись у наявності поданих до Податкової декларації з податку на прибуток підприємств додатків - форм фінансової звітності за звітний (податковий) період	Перевірка наявності поданих до Податкової декларації з податку на прибуток підприємств форм фінансової звітності за звітний (податковий) період	А, Б, Г, Є	Фінансова звітність	ПП-4			
	Впевнитись у правильності розрахунку різниці між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок	Перевірка правильності розрахунку різниці між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок	А, Б, Г, Є	Розрахунок різниці між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок	ПП-5			
	Впевнитись у правильності розрахунку прибутку, що звільняється від оподаткування	Перевірка правильності розрахунку прибутку, що звільняється від оподаткування	А, Б, Г, Є	Розрахунок прибутку, що звільняється від оподаткування				

Критерії якості перевірки: наявність - А; правдивість - Б; права та зобов'язання - В; повнота - Г; вимірювання - Д; оцінку вартості - Е; подання і розкриття - Є.

Джерело: складено авторами.

Таблиця 4. Робочий документ контролера ПП-1 з перевірки правильності складання Декларації з податку на прибуток

Показники	Код рядка	За даними підприємства	За даними контролю	Відхилення
1	2	3	4	5
Дохід від будь-якої діяльності (за вирахуванням непрямих податків), визначений за правилами бухгалтерського обліку	01			
Фінансовий результат до оподаткування (прибуток або збиток), визначений у фінансовій звітності відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності (+, -)	02			
Різниця, які виникають відповідно до Податкового кодексу України (+, -)	03 ПІ			
Об'єкт оподаткування (рядок 02 + рядок 03ПІ) (+, -)	04			
Прибуток, звільнений від оподаткування, або збиток від діяльності, прибуток від якої звільнений від оподаткування (+, -)	05 ПЗ			
Податок на прибуток ((позитивне значення) (рядок 04 – рядок 05ПЗ) x $\frac{5}{100}$)	06			
Податок на прибуток контрольованої іноземної компанії	06.1 КІК			
Податок на прибуток у вигляді мінімального податкового зобов'язання	06.2 МПЗ			
Податок на прибуток резидента Дія Сіті – платника податку на особливих умовах (+, -)	06.3 ДІА			
Податок на прибуток з об'єктів оподаткування, визначених окремо ((позитивне значення) (рядок 06.4.1 + рядок 06.4.2) x $\frac{5}{100}$):	06.4			
Сума перевищення ціни, визначеної за принципом «втягнутої руки», над договірною (контрактною) вартістю реалізованих товарів (робіт, послуг) при здійсненні контрольованих операцій платником податку	06.4.1			
Сума перевищення договірної (контрактної) вартості придбаних товарів (робіт, послуг) над ціною, визначеною за принципом «втягнутої руки» при здійсненні контрольованих операцій платником податку ⁴	06.4.2			
Дохід за договорами страхування, співстрахування і перестрахування, визначений підпунктом 141.1.2 пункту 141.1 статті 141 розділу III Податкового кодексу України, у тому числі:	07			
за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення, зокрема договорами страхування додаткової пенсії, та визначений підпунктами 14.1.52, 14.1.52, 14.1.52 і 14.1.116 пункту 14.1 статті 14 розділу I Податкового кодексу України	07.1			
страхові платежі, страхові внески, страхові премії за договорами перестрахування	07.2			
Податок на дохід за договорами страхування ((рядок 07 – рядок 07.1 – рядок 07.2) x $\frac{6}{100}$)	08			
Сума доходу, отриманого від діяльності з випуску та проведення лотерей (рядок 09.1 + рядок 09.2), у тому числі:	09			
сума доходу, що залишився після формування призового (виграшного) фонду (позитивне значення (рядок 09.1.1 – рядок 09.1.2)):	09.1			
загальна сума доходів, отриманих від прийняття ставок у лотереї	09.1.1			
сума сформованого призового (виграшного) фонду лотереї відповідно до умов її проведення	09.1.2			
сума безнадійної заборгованості, визначеної підпунктом «е» підпункту 14.1.11 пункту 14.1 статті 14 розділу I Податкового кодексу України	09.2			
Податок на дохід, отриманий від діяльності з випуску та проведення лотерей за звітний (податковий) період (рядок 09 x $\frac{7}{100}$)	10			
Сума доходу, отриманого від діяльності з проведення азартних ігор з використанням гральних автоматів	11			
Податок на дохід від діяльності з проведення азартних ігор з використанням гральних автоматів за звітний (податковий) період (рядок 11 x $\frac{8}{100}$)	12			
Сума доходу від букмекерської діяльності, азартних ігор (у тому числі казино), крім доходу, отриманого від азартних ігор з використанням гральних автоматів	13			
Сума виплачених гравцю виплат	14			
Податок на дохід від букмекерської діяльності, азартних ігор (у тому числі казино), крім доходу, отриманого від азартних ігор з використанням гральних автоматів, за звітний (податковий) період (позитивне значення (рядок 13 – рядок 14) x $\frac{9}{100}$)	15			
Зменшення нарахованої суми податку	16 ЗП			
Податок на прибуток за звітний (податковий) період (рядок 06 + рядок 06.1 КІК + рядок 06.2 МПЗ + рядок 06.3 ДІА + рядок 06.4 + рядок 08 + рядок 10 + рядок 12 + рядок 15 – рядок 16 ЗП)	17			
Податок на прибуток за результатами попереднього звітного (податкового) періоду поточного року з урахуванням уточнень (рядок 17 Податкової декларації з податку на прибуток підприємств за попередній звітний (податковий) період поточного року)	18			
Податок на прибуток, нарахований за результатами останнього (звітного) податкового періоду (рядок 17 – рядок 18) (+, -)	19			
Сума авансового внеску при виплаті дивідендів, що має бути сплачена у звітному (податковому) періоді	20 АВ			
Сума авансового внеску при виплаті дивідендів, що має бути сплачена за результатами попереднього звітного (податкового) періоду поточного року, з урахуванням уточнень (рядок 20 АВ Податкової декларації з податку на прибуток підприємств за попередній звітний (податковий) період поточного року)	21			
Сума авансового внеску при виплаті дивідендів, нарахована за результатами останнього (звітного) податкового періоду (рядок 20 АВ – рядок 21)	22			
Сума податків, які утримуються при виплаті доходів (прибутків) нерезидентам, нарахованих за звітний (податковий) період	23 ПН			
Сума податків, які утримуються при виплаті доходів (прибутків) нерезидентам за результатами попереднього звітного (податкового) періоду поточного року, з урахуванням уточнень (рядок 23 ПН Податкової декларації з податку на прибуток підприємств за попередній звітний (податковий) період поточного року)	24			
Сума податків, які утримуються при виплаті доходів (прибутків) нерезидентам, нарахованих за результатами останнього (звітного) податкового періоду (рядок 23 ПН – рядок 24)	25			
Сума авансових внесків з пунктів обміну іноземних валют, що має бути сплачена у звітному (податковому) періоді	26 ОВ			
Сума авансових внесків з пунктів обміну іноземних валют, що має бути сплачена у попередньому звітному (податковому) періоді поточного року	27			
Сума авансових внесків з пунктів обміну іноземних валют, нарахована за результатами останнього звітного (податкового) періоду (рядок 26 ОВ – рядок 27)	28			

Джерело: складено авторами.

Таблиця 5. Робочий документ контролера ПП-2 з перевірки розрахунку авансового внеску з податку на прибуток підприємств на суму виплачених дивідендів (прирівняних до них платежів)

ПОКАЗНИКИ	Код рядка	За даними підприємства	За даними контролю	Відхилення
1	2	3	4	5
Сума виплачених у звітному (податковому) періоді дивідендів (прирівняних до них платежів), у тому числі:	1			
сума дивідендів, виплачена фізичним особам	1.1			
сума дивідендів, виплачена інститутом спільного інвестування	1.2			
сума дивідендів, виплачена платником податку, прибуток якого звільнений від оподаткування відповідно до положень Податкового кодексу України, у розмірі прибутку, звільненого від оподаткування у періоді, за який виплачуються дивіденди	1.3			
частина чистого прибутку (доходу), що підлягає сплаті до державного бюджету державними унітарними підприємствами та їх об'єднаннями відповідно до статті 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності»	1.4			
сума дивідендів, що виплачена материнською компанією	1.5			
Сума дивідендів, що отримана материнською компанією	2			
Сума перевищення отриманих над виплаченими материнською компанією дивідендів у попередньому звітному (податковому) році	3			
Сума перевищення дивідендів, що підлягають виплаті, над значенням об'єкта оподаткування за відповідний(і) податковий(і) (звітний(і)) рік(роки), за результатами якого(их) виплачуються дивіденди, позитивне значення (сума позитивних значень) (сума виплачених дивідендів – (рядок 04 + рядок 07- рядок 07.2 + рядок 09 + рядок 11 + рядок 13 – рядок 14 Податкової декларації з податку на прибуток підприємств))	4			
Сума дивідендів, з якої має бути сплачено авансовий внесок у звітному (податковому) періоді (рядок 1 – рядок 1.1 – рядок 1.2 – рядок 1.3 – рядок 2 – рядок 3 додатка АВ), але не більше значення рядка 4 додатка АВ	5			
Сума авансового внеску у зв'язку із виплатою дивідендів (прирівняних до них платежів), що має бути сплачена у звітному (податковому) періоді (рядок 5 додатка АВ x ____ ² /100) (переноситься в рядок 20АВ Податкової декларації з податку на прибуток підприємств)	6			

Таблиця 6. Робочий документ контролера ПП-3 з перевірки інформації щодо нарахованої амортизації

Код рядка	За даними підприємства	Номер групи	За даними контролю		Розрахована сума амортизації за звітний (податковий) період	Відхилення
			Балансова вартість на початок звітного (податкового) періоду	на кінець звітного (податкового) періоду		
1	2	3	4	5	6	7
Основні засоби						
A1		1	X	X	X	
A2		2				
A3		3				
A3.1 ²		3				
A4		4				
A4.1 ²		4				
A5		5				
A5.1 ²		5				
A6		6				
A7		7				
A8		8				
A9		9				
A9.1 ²		9				
A10		10	X	X	X	
A11		11	X	X	X	
A12		12				
A13		13	X	X	X	
A14		14				
A15		15				
A16		16				
A17		Сума рядків A1 – A16				
КП		Капіталізовані проценти, включені до собівартості необоротних активів				
Нематеріальні активи						
H1						
H2						
H3						
H4						
H5						
H6						
H7		Сума рядків H1 – H6				
1.2.1		Усього (рядок A17 + рядок H7)				

Джерело: складено авторами.

Таблиця 7. Робочий документ контролера ПП-4 з перевірки наявності поданих до Податкової декларації з податку на прибуток підприємств форм фінансової звітності за звітний (податковий) період

Баланс (Звіт про фінансовий стан) ¹⁰	Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) ¹⁰	Звіт про рух грошових коштів ¹⁰	Звіт про власний капітал ¹⁰	Примітки до річної фінансової звітності ¹⁰	Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва		Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва	
					Баланс	Звіт про фінансові результати	Баланс	Звіт про фінансові результати

Джерело: складено авторами.

Таблиця 8. Робочий документ контролера ПП-5 з перевірки розрахунку різниці між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок

Показники	Код рядка	За даними підприємства	За даними контролю	Відхилення
1	2	3		
Частка сільськогосподарського товаровиробництва за податковий (звітний) період, %	01			
Загальне мінімальне податкове зобов'язання	02 МПЗ-3			
Загальна сума сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок, у тому числі:	03			
податок на прибуток підприємств	03.1			
податок на доходи фізичних осіб	03.2			
військовий збір	03.3			
єдиний податок	03.4			
земельний податок	03.5			
рендна плата за спеціальне використання води	03.6			
20 відсотків витрат на сплату орендної плати	03.7			
Різниця між сумою загального мінімального податкового зобов'язання та загальною сумою сплачених податків, зборів, платежів та витрат на оренду земельних ділянок (рядок 02 МПЗ-3 - рядок 03 додатка МПЗ) (+,-)	04			

Джерело: складено авторами.

Таблиця 9. Робочий документ контролера ПП-6 з перевірки розрахунку прибутку, що звільняється від оподаткування

ПОКАЗНИКИ	Код рядка	За даними підприємства	За даними контролю	Відхилення
1	2	3		
Прибуток, звільнений від оподаткування, або збиток від діяльності, прибуток від якої звільняється від оподаткування, у тому числі:	05			
на підставі «А» (рядок А1 + рядок А2 – рядок А3)	05.1			
Фінансовий результат, визначений у фінансовій звітності:	А1			
різниця, які збільшують фінансовий результат до оподаткування	А2			
різниця, які зменшують фінансовий результат до оподаткування	А3			

Джерело: складено авторами.

Таблиця 10. Довідкова відомість розрахунку різниці, що виникають при нарахуванні амортизації необоротних активів

Фінансовий результат до оподаткування збільшується:	Сума, грн+, -	Фінансовий результат до оподаткування зменшується:
1		2
на суму нарахованої амортизації основних засобів та/або нематеріальних активів відповідно до національних НП(С)БО або МСФЗ		на суму розрахованої амортизації основних засобів та/або нематеріальних активів відповідно до п. 138.3 ПКУ
на суму уцінки та втрат від зменшення корисності основних засобів та/або нематеріальних активів, включених до витрат звітного періоду відповідно до національних НП(С)БО або МСФЗ		на суму залишкової вартості окремого об'єкта основних засобів та/або нематеріальних активів, визначеної з урахуванням положень ст. 138 ПКУ, у разі ліквідації або продажу такого об'єкта
на суму залишкової вартості окремого об'єкта основних засобів та/або нематеріальних активів, визначеної відповідно до національних НП(С)БО або МСФЗ, у разі ліквідації або продажу такого об'єкта		на суму дооцінки основних засобів та/або нематеріальних активів у межах попередньо віднесених до витрат уцінки відповідно до НП(С)БО або МСФЗ*
на суму залишкової вартості окремого об'єкта невиробничих основних засобів та/або невиробничих нематеріальних активів, визначеної відповідно до НП(С)БО або МСФЗ, у разі ліквідації або продажу такого об'єкта		на суму вигід від відновлення корисності основних засобів та/або нематеріальних активів у межах попередньо віднесених до витрат втрат від зменшення корисності основних засобів або нематеріальних активів відповідно до НП(С)БО або МСФЗ
на суму витрат на ремонт, реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення невиробничих основних засобів чи невиробничих нематеріальних активів, віднесених до витрат відповідно до НП(С)БО або МСФЗ		на суму первісної вартості придбання або виготовлення окремого об'єкта невиробничих основних засобів або невиробничих нематеріальних активів та витрат на їх ремонт, реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення, у тому числі віднесених до витрат відповідно до НП(С)БО або МСФЗ, у разі продажу такого об'єкта невиробничих основних засобів або нематеріальних активів, але не більше суми доходу (виручки), отриманої від такого продажу
Разом		

Джерело: складено авторами.

Таблиця 11. Довідкова відомість забезпечення для відшкодування наступних (майбутніх) витрат (п. 139.1. ПКУ)

Фінансовий результат до оподаткування збільшується:	Сума, грн+, -	Фінансовий результат до оподаткування зменшується:
на суму витрат на створення забезпечень (резервів) для відшкодування наступних (майбутніх) витрат (крім забезпечення (резерву) витрат на оплату відпусток працівникам, інших виплат, пов'язаних з оплатою праці, та витрат на сплату єдиного соціального внеску, що нараховується на такі виплати) відповідно до НП(С)БО або МСФЗ		на суму використання створених забезпечень (резервів) витрат (крім забезпечення (резерву) витрат на оплату відпусток працівникам, інших виплат, пов'язаних з оплатою праці, та витрат на сплату єдиного соціального внеску, що нараховується на такі виплати), сформованого відповідно до НП(С)БО або МСФЗ
на суму коригування (зменшення) забезпечень (резервів) для відшкодування наступних (майбутніх) витрат (крім забезпечення (резерву) на відпустки працівникам, інших виплат, пов'язаних з оплатою праці, та витрат на сплату єдиного соціального внеску, що нараховується на такі виплати), на яку збільшився фінансовий результат до оподаткування відповідно до НП(С)БО або МСФЗ		
Разом		

Джерело: складено авторами.

Таблиця 12. Довідкова відомість визначення резерва сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів)

Фінансовий результат до оподаткування збільшується:	Сума, грн+, -	Фінансовий результат до оподаткування зменшується:
на суму витрат від списання дебіторської заборгованості понад суму резерву сумнівних боргів або понад резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів)		на суму коригування (зменшення) резерву сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів), на яку збільшився фінансовий результат до оподаткування відповідно до НП(С)БО або МСФЗ
на суму витрат від списання дебіторської заборгованості понад суму резерву сумнівних боргів або понад резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів)		на суму списаної дебіторської заборгованості (у тому числі за рахунок створеного резерву сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів), що відповідає ознакам, визначеним пп. 14.1.11
Разом		

Джерело: складено авторами.

Таблиця 13. Довідкова відомість розрахунку податку на прибуток за даними бухгалтерського та податкового обліку

Показник	Сума	
Фінансовий результат за даними бухгалтерського обліку		
Збільшення або зменшення фінансового результату за рахунок:	+	-
Різниця, що виникають при нарахуванні амортизації необоротних активів		
Різниця, що виникають при забезпеченні для відшкодування наступних (майбутніх) витрат		
Різниця, що виникають при визначенні резерва сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів)		
Фінансовий результат за даними податкового обліку		
Податок на прибуток		

Джерело: складено авторами.

Таблиця 14. Аналіз податкового навантаження податку на прибуток

Показник	За попередній період	За звітний період	Відхилення у сумі	Відхилення у відсотках
Валовий дохід				
Витрати				
Фінансовий результат за даними бухгалтерського обліку				
Податкові різниці				
Податок на прибуток за даними бухгалтерського обліку				
Податок на прибуток за даними податкового обліку				
Податкове навантаження				

Джерело: складено авторами.

нарахуванні амортизації необоротних активів, забезпечення для відшкодування наступних (майбутніх) витрат, визначення резерва сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів) (таблиці 10—12). Для узагальнення даних податкової та фінансової звітності запропонована довідкова відомість розрахунку податку на прибуток за даними бухгалтерського та подат-

кового обліку (таблиця 13). За результатами роботи підприємства пропонується проводити аналіз податкового навантаження податку на прибуток за формою, що наведена у таблиці 14.

ВИСНОВКИ

У роботі удосконалена методика проведення контролю податку на прибуток, яка на відміну від існуючих включає: анкету, загальний

план перевірки, програму перевірки, робочі документи. Запропонована методика проведення контролю податку на прибуток надасть змогу охопити всі аспекти фінансового та податкового обліку податку на прибуток, вчасно виявити порушення у фінансової та податкової звітності.

З метою удосконалення фінансового, управлінського та податкового обліку пропонуємо форми Довідкових відомостей з: розрахунку різниці, що виникають при нарахуванні амортизації необоротних активів, забезпечення для відшкодування наступних (майбутніх) витрат, визначення резерва сумнівних боргів або резерв очікуваних кредитних збитків (зменшення корисності активів). Для узагальнення даних податкової та фінансової звітності запропонована довідкова відомість розрахунку податку на прибуток за даними бухгалтерського та податкового обліку. Пропонується проводити аналіз податкового навантаження податку на прибуток за результатами роботи підприємства. Це допоможе скоротити час на формування та обробку цих документів, попередить можливість неправильного документообігу, оскільки буде використовуватися розроблені шаблони цих документів.

Література:

1. Макаренко А.П., Меліхова Т.О. Методичні підходи до проведення внутрішнього аудиту звіту про фінансові результати в системі управління економічною безпекою підприємства. Матеріали тез доповідей Міжнар. наук. — прак. конф. "Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів". 11 листопада 2015 р. Запоріжжя: КПУ, 2015. С. 118—120.
2. Меліхова Т. О., Федорова Л. А. Удосконалення методики внутрішнього контролю податку на прибуток для підвищення економічної безпеки підприємства. Ефективна економіка. 2018. № 12. — URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6798> (дата звернення: 29.09.2023).
3. Меліхова Т.О. Економічна безпека підприємства: формування, контроль, ефективність: монографія. Херсон:Видавничий дім "Гельветика", 2018. 632 с.
4. Меліхова Т.О., Федоров І.О. Внутрішній контроль виробничих запасів для своєчасного виявлення загроз в системі управління фінансової безпеки підприємства. Агросвіт, 2018. № 2. С. 63—70.
5. Меліхова Т. О., Кулик Ю. С. Удосконалення обліку, оподаткування та аудиту земельного податку на підприємствах великого та малого бізнесу з метою оптимізації їх податкового планування. Агросвіт. 2022. № 4. С. 27—36.
6. Меліхова Т. О., Штепа В. В. Удосконалення оподаткування, обліку та аудиту податку на додану вартість для поліпшення податкового планування. Агросвіт. 2020. № 22. С. 34—42.
7. Меліхова Т., Бикова М. Розробка програми аудиту податку на прибуток для підвищення фінансової безпеки підприємства. Агросвіт. 2017. № 1—2. С. 19—25.
8. Меліхова Т. О., Бойко М. Ю. Розробка програми аудиту податку на додану вартість для підвищення фінансової безпеки підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 1. С. 34—39.
9. Меліхова Т.О., Зуб О.С. Розробка програми аудиту екологічного податку для підвищення фінансової безпеки підприємства. Ефективна економіка. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2016>
10. Меліхова Т. О., Лисяк О. В. Удосконалення документування обліку та аудиту заробітної плати в управлінні підприємством. Агросвіт. 2021. № 21—22. С. 43—50.
11. Меліхова Т. О., Масленнікова І. А. Удосконалення обліку, оподаткування та аудиту товарів при здійсненні експортно-імпортних операцій для ефективного податкового планування на торговельних підприємствах. Ефективна економіка. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9520> (дата звернення: 29.09.2023).
12. Меліхова Т. О., Троян О. В. Аналіз впливу податкового навантаження на рівень податкової безпеки підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 20. С. 33—37.
13. Меліхова Т. О., Климова О. В. Удосконалення обліку та внутрішнього контролю списання основних засобів бюджетних установ для підвищення якості контролю та ефективності проведення ревізії. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 20. С. 30—36.
14. Меліхова Т. О., Феофанов Л. К., Присяжнюк Д. В. Удосконалення організації та методики внутрішнього та зовнішнього контролю розрахунків з постачальниками. Агросвіт. 2021. № 20. С. 32—39.
15. Меліхова Т. О., Філатова А. І. Методологічні аспекти організації обліку та аудиту матеріалів та палива на підприємстві. Агросвіт. 2020. № 21. С. 26—34.
16. Меліхова Т. О., Корнєва Л. В. Удосконалення методичних підходів до внутрішнього контролю нарахування заробітної плати для підвищення економічної безпеки підприємства. Агросвіт. 2020. № 1. С. 17—23.
17. Меліхова Т. О., Феофанов Л. К., Рябчук О. О. Удосконалення фінансового обліку

та аудиту заробітної плати для підвищення ефективності управління підприємством. Економіка та держава. 2021. № 10. С. 86—92.

18. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Подмешальська Ю. В., Чакалова Н. С. Теорія бухгалтерського обліку: навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності 071 "Облік і оподаткування" освітньо-професійної програми "Оподаткування, облік, контроль в управлінні підприємством". Запоріжжя: ЗНУ, 2022. 516 с.

19. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Кутчак Ю. М. Фінансовий облік II: навчальний посібник для здобувачів рівня вищої освіти бакалавра спеціальності 071 "Облік і оподаткування" освітньо-професійної програми "Оподаткування, облік, контроль в управлінні підприємством". Запоріжжя: ЗНУ, 2023. 368 с.

References:

1. Makarenko, A.P. and Melikhova, T.O. (2015), "Methodological approaches to internal audit of the financial results report in the system of management of economic safety of the enterprise", *Materialy tez dopovidey Mizhnar. nauk. — prak. konf. "Suchasni problemy modernizatsiyi ta strukturnykh transformatsiy ekonomiky Ukrainy i rehioniv"*, [Materials of Abstracts International sciences — prak. konf. "Modern problems of modernization and structural transformations of the economy of Ukraine and regions"], KPU, Zaporizhzhya, Ukraine, 11 nov, pp. 118—120.
2. Melikhova, T. and Fedorova, L. (2018), "Improvement of profit tax internal control method for rising enterprise economic security", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6798> (Accessed 29 Sep 2023).
3. Melikhova, T.O. (2018), *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: formirovanye, kontrol', efektyvnist'* [Economic security of the enterprise: formation, control, efficiency], Kherson, Ukraine.
4. Melikhova, T.O. and Fedorov, I.O. (2018), "Internal control of inventory for timely detection of threats in the system of financial security management of the enterprise", *Agrosvit*, vol. 2, pp. 63—70.
5. Melikhova, T. and Kulyk, Yu. (2022), "Improving the accounting, taxation and audit of land tax in large and small businesses in order to optimize their tax planning", *Agrosvit*, vol. 4, pp. 27—36.
6. and Shtepa, V. (2020), "Improving taxation, accounting and auditing of value added tax to improve tax planning", *Agrosvit*, vol. 22, pp. 34—42.
7. Melikhova, T. and Bykova, M. (2017) "Development of an income tax audit program to increase the financial security of the enterprise", *Agrosvit*, vol. 1—2, pp. 19—25.
8. Melikhova, T. and Boyko, M. (2017), "The audit development of the value-added tax for improving the financial security of the enterprise", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 1, pp. 34—39.
9. Melikhova, T. and Zub, O. "The development of environmental tax auditing programmes for improvement the enterprise financial security", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 12, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?n=12&y=2016> (Accessed 29 Sep 2023).
10. Melikhova, T. and Lysiak, O. (2021), "Improving the documentation of accounting and audit of wages in enterprise management", *Agrosvit*, vol. 21—22, pp. 43—50.
11. Melikhova, T. and Maslennikova, I. (2021), "Improving the accounting, taxation and audit of goods in the implementation of export-import operations for effective tax planning in commercial enterprises", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 11, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9520> (Accessed 29 Sep 2023).
12. Melikhova, T. and Troyan, O. (2017), "The analysis of the tax burden on the enterprise tax security level", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 33—37.
13. Melikhova, T. and Klymova, O. (2021), "Adequate area of internal control over the write-off of the main budgetary installations for the improvement of the quality of control and efficiency of the revision", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 20, pp. 30—36.
14. Melikhova, T., Feofanov, L. and Prysiazniuk, D. (2021), "Improving the organization and methods of internal and external control of payments to suppliers", *Agrosvit*, vol. 20, pp. 32—39.
15. Melikhova, T. and Filatova, A. (2020), "Methodological aspects of the organization of accounting and auditing of materials and fuel at the enterprise", *Agrosvit*, vol. 21, pp. 26—34.
16. Melikhova, T. and Korneva, L. (2020), "Improvement of methodological approach to internal control of payroll calculation for company economic security enhancement", *Agrosvit*, vol. 1, pp. 17—23.
17. Melikhova, T., Feofanov, L. and Riabchuk, O. (2021), "Improving financial accounting and payroll audit to improve the efficiency of enterprise management", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 10, pp. 86—92.
18. Makarenko, A.P., Melikhova, T. O., Podmeshalska, Y. V. and Chakalova, N.S. (2022), *Teoriya bukhgalters'koho obliku. Theory of accounting: a study guide for higher education bachelor degree holders* [Теорія бухгалтерського обліку], ZNU, Zaporizhzhya, Ukraine.
19. Makarenko, A. P., Melikhova, T. O. and Kutchak Yu. M. (2023), *Finansovyy oblik II*. [Financial accounting II], ZNU, Zaporizhzhya, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 24.10.2023 р.*

УДК 631.15:332.3

О. С. Крамарьов,

к. е. н., старший науковий співробітник,

ДУ Інститут зернових культур НААН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0350-6213>

О. Л. Гайдаш,

к. с.-г. н., завідувач лабораторії методів селекції та первинного насінництва,

ДУ Інститут зернових культур НААН України

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6736-0367>

О. С. Павленко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3557-3338>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.23.44

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

O. Krmaryov,

PhD in Economics, Senior Researcher, SE "Institute of Grain Crops of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine"

O. Haydash,

PhD in Agricultural Sciences, Head of the Laboratory of Methods of Selection and Primary Seed Production,

SE "Institute of Grain Crops of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine"

O. Pavlenko,

PhD in Economics, Assoc. Prof. Department of Economics, Dnipro State Agrarian and Economic University

THE ECONOMIC ESSENCE OF THE RATIONAL USE OF AGRICULTURAL LANDS

У статті визначено сутнісну характеристику та зміст поняття "раціонального використання земель сільськогосподарського призначення", системне вивчення якого створює методологічну основу для обґрунтування та імплементації цілісної системи забезпечення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. Проаналізовано та систематизовано основні підходи до розуміння категорії "раціонального використання земель сільськогосподарського призначення". Доведено, що категорія "раціональне використання земель сільськогосподарського призначення" є складною системою. Відповідно тут потрібно обмежитись виділенням її основних підсистем, як форм організаційно-інституційної діяльності. Розглянуто й виділено, з логіко-методологічного погляду, основні принципи й складові раціонального землекористування у сільському господарстві. Виділено основні чотири складові раціонального використання сільськогосподарських земель: екологічна, соціальна, економічна та організаційна.

Наведено визначення раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, що дається різними науковцями та класифікацію факторів та чинників її формування. Висвітлено різні розуміння категорії "раціональне використання землі сільськогосподарського призначення".

Встановлено, що на сучасному етапі розвитку в дослідженні питання раціонального землекористування більше приділяють увагу поєднанню його економічної та екологічної складових.

The article defines the essential characteristic and content of the concept of "rational use of agricultural land", the systematic study of which creates a methodological basis for substantiation and implementation of an integral system of ensuring the rational use of agricultural land. The author analyses and systematises the main approaches to understanding the category of "rational use of agricultural land". It is proved that the category of "rational use of agricultural land" is a complex system. Accordingly, here it is necessary to limit ourselves to the allocation of its main subsystems as forms of organisational and institutional activity. From the logical and methodological point of view, the basic principles and components of rational land use in agriculture are considered and allocated. The main four components of the rational use of agricultural land are allocated: environmental, social, economic and organisational. The problem of rational land use has a complex nature and is inextricably linked with its ecological, economic, social and organizational aspects. At the current stage of development, in the study of the issue of rational land use, more attention is paid to the combination of its economic and ecological components.

The article provides a definition of rational use of agricultural land given by various scholars and a classification of factors and determinants of its formation. Different understandings of the category "rational use of agricultural land" are highlighted.

It is proposed that rational land use should be understood as such use which is consistent with its intended purpose, ensures high efficiency of land use aimed at obtaining environmentally safe agricultural products and soil protection, reproduction and increase of their fertility and protection from anthropogenic impact.

Thus, rational land use is a targeted and integrated use of land that achieves a balance (the most optimal, proportional and harmonious comparison) between the efficiency of land use and environmental requirements.

It is established that at the current stage of development, the study of the issue of rational land use pays more attention to the combination of its economic and environmental components.

Ключові слова: раціональне використання земель, економічне стимулювання, земельні ресурси, землі сільськогосподарського призначення, підвищення родючості ґрунтів, охорона земель.

Key words: rational land reclamation, economic stimulation, land resources, lands of agricultural significance, increasing the fertility of soils, protection of lands.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Проблема раціонального використання земельних ресурсів є однією з найактуальніших для агропромислового виробництва й не зникає з поля зору багатьох науковців. У свою чергу потребує систематизації та дослідження фундаментальної категорії, раціональне використання земель сільськогосподарського призначення, що виступає теоретичним базисом відповідно, в трактуванні якого, вчені не дійшли остаточної згоди.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні засади щодо збереження й відтворення земельних ресурсів, раціонального їх використання знайшли своє відображення в наукових працях в дуже багатьох науковців: В. Г. Андрійчука, А. В. Андрущенка, С. А. Балюка, П. І. Гайдуцького, Д. С. Добряка, Й. М. Дороша, А. М. Москаленка, В. М. Русана, В. М. Трегобчука, О. Г. Тараріко, А. М. Третьяка, М. М. Федорова, О. В. Ходаківської та ін. Незважаючи на значний внесок науковців у дослідження проблеми, є низка внутрішніх проблем, які залишаються недостатньо розробле-

ними, але є принциповими. Серед них — визначення сутності раціонального використання земель сільськогосподарського призначення, що, передусім, пов'язано з різноманітним впливом суспільства на навколишнє середовище.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою написання статті є аналіз наукових підходів до визначення поняття раціонального використання земель сільськогосподарського призначення як економічної категорії, особливостей трактування даної категорії та системного підходу до формування складових раціонального використання земель сільськогосподарського призначення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У зв'язку з глобальною інтенсифікацією сільськогосподарського виробництва, зростанням чисельності населення у світі, а також із потеплінням клімату, роль земельних ресурсів у забезпеченні населення продуктами харчування буде постійно збільшуватися. Особливо гостро постає проблема світової продовольчої кризи, яка з часом лише загострюється. У той же час, у більшості країн світу, в тому числі і в Україні, відбувається перманентне, хоч і посту-

пове погіршення стану ґрунтів, про що свідчать результати численних досліджень [2]. Тому без сумніву, збереження і поповнення ґрунтових запасів, особливо рухомими формами поживних речовин, припинення подальшого розвитку деградаційних процесів і раціональне використання наявних земельних ресурсів є одним із пріоритетів як аграрної науки, так і держави [10].

Глобальний характер досліджуваної проблеми підтверджується трьома Конвенціями Організації Об'єднаних Націй (ООН): про охорону біорозмаїття, про боротьбу з опустелюванням, Рамковою конвенцією про зміну клімату, які спрямовані на забезпечення сталого розвитку в усьому світі [16].

Вітчизняний і світовий досвід переконливо засвідчує, що деградація ґрунту може виникнути всюди як від браку, так і надлишку капіталовкладень: у першому випадку через виснаження, а в іншому — від забруднення довкілля різними полютантами, що надходять до нього з домішками в складі добрив, разом з пестицидами та іншими засобами хімізації, які широко використовуються в сучасних технологіях вирощування сільськогосподарських культур.

Тому на сьогоднішній день особливого характеру та гостроти набули питання щодо раціонального використання та охорони земель, які мають унікальне значення, — земель сільськогосподарського призначення.

Проблема раціонального використання земель сільськогосподарського призначення в Україні дедалі більше ускладнюється у зв'язку з наростаючою комплексністю її характеру.

Як зазначає А. В. Кучер, "раціональне використання земель сільськогосподарського призначення" на сьогоднішній день здебільшого трактується неоднозначно. Відомий український вчений П. Ф. Веденічев писав, що під терміном "раціональне використання земельних ресурсів" маємо розуміти повноту, доцільність, а також ступінь ефективності використання земель. У концепції, що запропонована вченими зроблена спроба розглянути на проблему раціонального землекористування саме з системних позицій і формувати ідеологію земельної політики. Проте, можна спробувати розглянути цю проблему під іншим кутом зору.

Під "повнотою" П. Ф. Веденічев розуміє ступінь залучення їх у сільськогосподарський обіг, ступінь сільськогосподарської освоєності земельного фонду. Відповідно, чим вищий показник повноти, вважав П. Ф. Веденічев, тим використання земельних угідь є раціональнішим. Ця концепція була схвалена і взята на оз-

броєння партійним керівництвом, у результаті чого розорано крутосхили, прибережні та придорожні смуги, природні кормові угіддя, розміщені на малопродуктивних землях та ін. [6].

Негативні тенденції, що нині маємо змогу спостерігати у землекористуванні, а саме: поширення ерозійних процесів, низька продуктивність земель, катастрофічні втрати гумусу в ґрунті, меліоративна невлаштованість, непривабливість ландшафтів є результатом прийняття керівництвом такої концепції використання земельних ресурсів

Дослідники М. С. Богіра та В. І. Ярмолюк під "раціональним використанням земель" розуміють науково обґрунтоване, розумне використання з усіх точок зору: цільового використання, ефективності, охорони і поліпшення [3, с. 268].

Однак, не зважаючи на це, нині ґрунтові ресурси у нашому суспільстві продовжують розглядатися, в основному, як джерело і засіб одержання прибутку без турботи про охорону, збереження та відтворення ґрунтової родючості, при цьому, не акцентуючи уваги на тому, що без турботи про охорону, збереження та відтворення ґрунтової родючості втрачається їх первинна природна цінність.

В понятті раціональність безумовно присутній екологічний імператив, як обов'язкове дотримання й урахування екологічних вимог, стандартів, лімітів. Але, раціональне використання природних ресурсів містить економічний аспект, що виявляється у мінімальних витратах для отримання найбільшого ефекту від експлуатації природних ресурсів. Раціональне і ефективне використання природних ресурсів — поняття, хоч і тісно пов'язані між собою, але не тотожні.

Відсутність чіткого та досконалого визначення раціонального використання землі в екологічному та земельному законодавстві потребує аналізу наукових розробок з цього важливого питання. Для всебічного розгляду поняття "раціональне використання землі сільськогосподарського призначення" та його поглибленого аналізу розглянемо тлумачення цього поняття різними вченими економістами-агріаріями (Табл. 1). З розгляду й узагальнення визначень "раціонального використання земель сільськогосподарського призначення" (далі — РВ ЗСПП), навіть просте перерахування свідчить про їх різноманітність.

Виходячи з даних визначень й узагальнюючи думки науковців можна виділити різні наукові течії розуміння категорії "раціональне використання земель сільськогосподарського

Таблиця 1. Узагальнення підходів до трактування поняття "раціональне використання землі", що дають різні автори

№ з/п	Автор	Тлумачення поняття «раціональне використання землі», що дають різні автори
1	2	3
1	Аксененко Г. А. [1].	Раціональне використання землі як встановлення такого правового режиму окремих категорій земель, який, по-перше, відповідав би їх основному господарському призначенню, і, по-друге, забезпечував належне використання цих земель.
2	Бочко О. І. [4].	Раціональне землекористування означає максимальне залучення до господарського обігу всіх земель та їхнє ефективне використання за основним цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь і одержання з одиниці площі максимальної кількості продукції за найменших затрат праці та коштів.
3	Бриндзя Г. З. [5].	Раціональним повинно вважатись тільки таке використання земель, при якому поряд із виробництвом економічно доцільної кількості продукції зберігається екологічна рівновага всіх природних факторів.
4	Добряк Д. С. Мартин А. Г. [8, 11].	Раціональне використання земельних ресурсів – це багатоаспектне поняття. Воно уособлює у собі складну систему екологічних, економічних і соціальних заходів з оптимізації організації використання земельних ресурсів, які спрямовані на підвищення економічної ефективності та екологічної безпеки землекористування.
5	Москаленко А. М. [12].	Раціональне землекористування означає максимальне залучення до господарського обігу всіх земель та їх ефективне використання за основним цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь і одержання на одиницю площі максимальної кількості продукції за найменших витрат праці та коштів.
6	Русан В. М. [15, с. 120]	Раціональне сільськогосподарське землекористування – це науково обгрунтоване використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення, спрямоване на досягнення максимального ефекту в процесі господарювання, з урахуванням їх якісних характеристик і конкретних природно-економічних умов виробництва та дотримання екологічних умов.
7	Другак В. М. Третяк А. М. [9, 18]	Раціональне землекористування сільськогосподарського підприємства це земельна ділянка або масив, які надані йому у володіння, постійне користування або оренду, природні і економічні умови, які забезпечують збалансоване й ефективне використання землі, трудових і матеріально-технічних ресурсів.
8	Гнаткович О. Д. [7]	Раціональне сільськогосподарське землекористування – це правильне, доцільне, науково обгрунтоване використання земель з погляду міжгалузевого розподілу земельного фонду країни між категоріями земель та землекористувачами.
9	Трегубчук В. М. [17]	Сутність раціонального використання сільськогосподарських угідь полягає в отриманні високих сталих урожаїв сільськогосподарських культур за умов мінімізації затрат на одиницю продукції, збереження та примноження продуктивної сили землі, як аграрного ресурсу, її охорони і захисту, як складника довкілля, відтворення корисних властивостей ґрунтового покриву.

Джерело: згруповано та структуровано авторами.

призначення" (Табл. 2) Так, деякі з них визначають "раціональне використання землі сільськогосподарського призначення" через максимальне залучення земель й ефективне їх використання, але опосередковують повноту залучення земель до господарського обігу через урахування корисної взаємодії землі з іншими природними факторами. Інші "раціональним землекористуванням" вважають використання землі в обсягах та способом, які забезпечують сталий економічний розвиток, що не призводить до порушення відновлювальних властивостей природи і погіршення екологічних умов навколишнього природного середовища. Крім того, існує думка, відповідно до якої "раціональне використання землі сільськогосподарського призначення" передбачає встановлення відповідного правового режиму, що врегульовує використання земель різних категорій відповідно за цільовим призначення, а також регламентує належне використання цих земель.

Відсутність чіткого та досконалого визначення раціонального використання землі в екологічному та земельному законодавстві потре-

бує аналізу наукових розробок з цього важливого питання.

На наш погляд, термін "раціональне використання" є складною, багатогранною категорією вже означає "екологічно обгрунтоване" й "ефективне", адже дотримання екологічних вимог — це невід'ємна та першочергова складова використання земель.

За результатами аналізу визначень, наведених у наукових джерелах, вважаємо, що термін "раціональне використання земель сільськогосподарського призначення" є складною, багатогранною категорією й означає "екологічно обгрунтоване" й "ефективне", адже дотримання екологічних вимог — це невід'ємна та першочергова складова використання земель. У зв'язку з безліччю визначень "раціонального використання сільськогосподарських земель" необхідно пояснити зміст цього поняття. Сама категорія раціонального землекористування сільськогосподарських земель потребує кваліфікованого обгрунтування й пошуку методик її оцінювання, котрі так і не знайшли однозначної методологічної системи оцінювання, оскільки

Таблиця 2. Тракткування категорії "раціональне використання землі сільськогосподарського призначення"

Автор	Розуміння категорії «раціональне використання землі сільськогосподарського призначення»
РВ ЗСГП – це максимальне залучення земель й ефективне їх використання	
Бочко О. І. [4], Веденічев П. Ф. [6], Москаленко А. М. [12]	Під РВ ЗСГП розуміють отримання якомога найбільших й сталих врожаїв за умови мінімізації затрат на трудові та матеріально-технічні ресурси. Акцентуючи при цьому увагу на ступені ефективності використання сільськогосподарських земель й максимальному залученні їх до господарського обігу.
РВ ЗСГП – це збалансоване екологічно безпечне, науково обгрунтоване використання земель.	
Бриндзя Г. З. [5], Гнаткович О. Д. [7], Другак В. М. [9], Русан В. М. [15], Третяк А. М. [18], Трегобчук В. М. [17]	Дані науковці в понятті РВ ЗСГП велике значення приділяють екологічній складовій, а саме збалансованому, науково обгрунтованому використанні земель сільськогосподарського призначення й відтворенні корисних властивостей ґрунтового покриву.
РВ ЗСГП – це система екологічних, економічних і соціальних заходів з оптимізації організації використання земельних ресурсів.	
Добряк Д. С. [8], Дідковська Л. І. Мартин А. Г. [8]	Розглядають РВ ЗСГП, перш за все як систему екологічних, економічних і соціальних заходів, з оптимізації організації використання земельних ресурсів для підвищення економічної ефективності та екологічної безпеки землекористування.
РВ ЗСГП – це встановлення правового режиму для окремих категорій земель.	
Аксененко Г. А. [1]	Під РВ ЗСГП розуміє встановлення правового режиму для окремих категорій земель, що дає можливість відповідати їх основному господарському призначенню і забезпечувати належне використання цих земель

Джерело: згруповано та структуровано авторами.

ки "раціональне землекористування" як категорія, складна й багатогранна.

Тому, на нашу думку, необхідно розробити нове визначення раціонального використання земель або внести зміни в існуюче, адже воно не відповідає реаліям сьогодення.

Раціональне землекористування — це таке використання, що відповідає її цільовому призначенню, забезпечує високу ефективність землекористування, спрямовану на отримання екологічно безпечної сільськогосподарської продукції та охорону ґрунтів, відтворення і підвищення їх родючості та захист від згубного антропогенного впливу.

Таблиця 3. Основні складові та принципи раціонального землекористування у сільському господарстві

Основні складові раціонального землекористування			
Екологічна	Соціальна	Економічна	Організаційна
Упровадження екологічно-безпечних технологій	Забезпечення гармонізації взаємодії суспільства з використанням природного ресурсу – землі	Мінімізація витрат на виробництво сільськогосподарської продукції	Упровадження науково обгрунтованого використання сільськогосподарських земель
Основні принципи раціонального землекористування			
- охорона земель; - підвищення родючості ґрунтів і продуктивність угідь; - регулювання господарського навантаження на угіддя	- принцип законності; - нормативного забезпечення; - регулювання державного; - відповідальності за порушення	- економічне стимулювання; - платність землекористування; - рівноправність форм власності на землю	- врахування зональних відмінностей; - пріоритет сільськогосподарського використання земель; - цільове використання земельних ресурсів; - плановість організації використання земельних ресурсів
Результативність дій раціонального землекористування			
Екологічна складова		Економічна складова	
Виробництво екологічно безпечної продукції, збереження та підвищення родючості ґрунтів		Забезпечення ефективного використання сільськогосподарських земель й виробництво необхідної для суспільства кількості сільськогосподарської продукції	

Джерело: розроблено авторами на основі [10].

Отже, раціональне використання земель — це таке їх цільове і комплексне використання, при якому досягнуто баланс (найоптимальніше, пропорційне і гармонічне зіставлення) між ефективністю використання земель і екологічними вимогами.

Ефективне використання земель — це виважене, науково обгрунтоване, планове, із врахуванням довгострокових інтересів суспільства використання земель, при якому отримують максимальну користь при мінімальних витратах.

Раціональне використання земель — обов'язкова екологічна вимога, адже базовий законодавчий акт (Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища") у сфері екології прямо зазначає, що використання природних ресурсів громадянами, під-

приємствами, установами та організаціями здійснюється з дотриманням раціонального та економного використання природних ресурсів на основі широкого застосування новітніх технологій [13].

Раціональне використання земель сільськогосподарського призначення містить у собі 2 складових: екологічну і економічну. Т. М. Прядко та Т. С. Корбут виділяють ще й третю — соціальну [14]. Екологічна складова полягає в необхідності охорони і розумному використанні земель та виробництві екологічно безпечної сільськогосподарської продукції. Економічна складова ґрунтується на інтересах сіль-

госпвиробників, тобто зменшенні витрат на виробництво продукції. Виготовлення екологічно безпечної продукції веде до збільшення витрат товаровиробників, які не завжди мають кошти або бажання їх вкладати, і, відповідно, до зменшення доходу. Соціальна складова базується на задоволенні суспільних потреб. Організаційна складова ґрунтується на науковому супроводі впровадження результатів досліджень науково обґрунтованого використання сільськогосподарських земель.

Загальна результативність дій від організації впровадження раціонального землекористування полягає в забезпеченні балансу економічних цілей сільськогосподарського підприємства і екологічних вимог. Такий баланс є можливим і досягається посередництвом механізмів забезпечення віддачі довгострокових проєктів, пов'язаних із екологізацією сільськогосподарства, збереження та відновлення родючості ґрунтів, механізмів державної підтримки відповідних заходів. Водночас нарощування інтенсифікації проваджується на основі ресурсощадних технологій, обмеженого використання хімічних засобів захисту і підвищення родючості, контролю антропогенного та техногенного навантаження.

Проблема раціонального використання земельних ресурсів містить чотири основних складових: екологічну, економічну, організаційну, соціальну. Проблема раціонального землекористування має комплексний характер і нерозривно пов'язана із своїм екологічним, економічним, соціальним й організаційним аспектами (Табл. 3).

На сучасному етапі розвитку в дослідженні питання раціонального землекористування більше приділяють увагу поєднанню його економічної та екологічної складових.

ВИСНОВОК

На нашу думку, визначення поняття "раціональне використання земель сільськогосподарського призначення", слід розглядати як використання, що відповідає її цільовому призначенню, забезпечує високу ефективність землекористування, спрямовану на отримання екологічно безпечної сільськогосподарської продукції та охорону ґрунтів, відтворення і підвищення їх родючості та захист від антропогенного впливу.

Проблема раціонального землекористування має комплексний характер і нерозривно пов'язана із своїм екологічним, економічним, соціальним й організаційними аспектами. Її системне вирішення полягає в забезпеченні ба-

лансу економічних цілей сільськогосподарського підприємства і екологічних вимог. Слід підкреслити, що відомі на сьогодні визначення поняття раціонального використання земель сільськогосподарського призначення є досить суперечливими, мало впровадженими з технічних та/або економічних причин, що обумовлює необхідність подальшого проведення досліджень в даному напрямку.

Література:

1. Аксененко Г. А. Обеспечение рационального использования земли. Советское государство и право. 1968. № 10. С. 56—62.
2. Балюк С. А, Кучер А. В. Рациональное использование грунтовых ресурсов и відтворення родючості ґрунтів: організаційно-економічні, екологічні й нормативно-правові аспекти: колективна монографія. Харків: Смуґаста типографія, 2015. 428 с.
3. Богіра М. С., Ярмолюк В. І. Землевпорядне проектування: теоретичні основи і територіальний землеустрій : навч. посіб. Київ : Аграрна освіта, 2011. 416 с.
4. Бочко О. І. Питання раціонального використання земельних ресурсів в сучасних умовах. Економіка АПК. 2010. № 17 (1). С. 151—155.
5. Бриндзя Г. З. Формування сталого еколого-ландшафтного середовища як основи раціонального землекористування. Наука й економіка. 2009. № 3 (15). Т. 2. С. 129—133.
6. Веденичев П. Ф. Земельные ресурсы Украинской ССР и их хозяйственное использование. Киев : Наукова думка, 1972. 176 с.
7. Гнаткович О. Д. Економічне стимулювання раціонального використання і охорони земель. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. Інноваційна економіка. 2013. № 1. С. 128—130.
8. Добряк Д. С., Мартин А. Г. Землеустрій — наукова основа раціонального використання та охорони земель. Землеустрій та кадастр. 2006. № 1. С. 10—15.
9. Другак В. М. Теоретичні та методичні основи економіки землекористування. Київ : ЦЗРУ, 2004. 129 с.
10. Лебедко О. В. Принципи раціонального використання земельних ресурсів. Агросвіт. 2010. № 6. С. 10—13.
11. Мартин А. Г. Деякі підходи до еколого-економічного вдосконалення структури земельних угідь. Науковий вісник НАУ. 2003. Вип. 68. С. 230—233.
12. Москаленко А. М. Рациональное использование сільськогосподарських земель : теорія і

практика. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Економічні науки. 2012. № 5. С. 42—49.

13. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 1.10.2023).

14. Прядка Т. М., Корбут Т. С. Теоретико-методологічні засади раціонального й ефективного використання земель. Інноваційна економіка. 2012. № 4. С. 82—84.

15. Русан В. М. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування : монографія. Інститут аграрної економіки. 2009. 198 с.

16. Тараріко О. Г., Греков В. О., Панасенко В. М. Охорона та відтворення деградованих ґрунтів відповідно проекту ґрунтової директиви Євросоюзу. Вісник аграрної науки. 2011. № 5. С. 9—13.

17. Трегобчук В. М., Юзефович А. Е., Крисанов Д. Ф. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК (теоретичні і практичні аспекти): монографія / за ред. В. М. Трегобчук. Київ : Ін-т економіки НАН України, 2003. 259 с.

18. Третяк А. М. Економіка землекористування та землевпорядкування: навч. посіб. Київ: ТОВ ЦЗРУ, 2004. 542 с.

References:

1. Akseenok, H. A. (1968), "Ensuring rational use of land", *Sovetskoe gosudarstvo y pravo*, vol. 10, pp. 56—62.

2. Baliuk, S. A. and Kucher, A. V. (2015), *Ratsionalne vykorystannia gruntovykh resursiv i vidtvorennia rodiuchosti gruntiv: orhanizatsiino-ekonomichni, ekolohichni y normatyvno-pravovi aspekty* [Rational use of soil resources and reproduction of soil fertility: organizational, economic, ecological and legal aspects], *Smuhasta typohrafiia*, Kharkiv, Ukraine.

3. Bohira, M. S. and Yarmoliuk, V. I. (2011), *Zemlevporiadne proektuvannia: teoretychni osnovy i terytorialnyi zemleustrii*. Ahrarna osvita, Kyiv, Ukraine.

4. Bochko, O. I. (2010), "The issue of rational use of land resources in modern conditions", *Ekonomika APK*, vol. 17 (1), pp. 151—155.

5. Bryndzia, H. Z. (2009), "The formation of a sustainable ecological and landscape environment as the basis of rational land use", *Nauka y ekonomika*, vol. 3 (15), pp. 129—133.

6. Vedenychev, P. F. (1972), *Zemelnie resursy Ukrainy SSR y ykh khoziaistvennoe yspolzovanyie* [Land resources of the Ukrainian SSR and

their economic use], *Naukova dumka*, Kyev, Ukraine.

7. Hnatkovich, O. D. (2013), "Economic stimulation of rational use and protection of land", *Vseukrainskyi naukovo-vyrobnychy zhurnal. Innovatsiina ekonomika*, vol. 1, pp. 128—130.

8. Dobriak, D. S., and Martyn, A. H. (2006), "Land management is the scientific basis of rational use and protection of land", *Zemleustrii ta kadastr*, vol. 1, pp. 10—15.

9. Druhak, V. M. (2004), *Teoretychni ta metodychni osnovy ekonomiky zemlekorystuvannia* [Theoretical and methodological foundations of land use economics], *TsZRU*, Kyiv, Ukraine.

10. Lebedko, O. V. (2010), "Principles of rational use of land resources", *Ahrosvit* [Online], vol.6, available at: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=289&i=1> (Accessed 01 October 2023).

11. Martyn, A. H. (2003), "Some approaches to the ecological and economic improvement of the land structure", *Naukovyi visnyk NAU*, vol.68, pp. 230—233.

12. Moskalenko, A. M. (2012), "Rational use of agricultural land: theory and practice", *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 5, pp. 42—49.

13. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), *The Law of Ukraine "On environmental protection"* available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (Accessed 01 October 2023).

14. Priadka, T. M., and Korbut, T. S. (2012), "Theoretical and methodological principles of rational and effective land use", *Innovatsiina ekonomika*, vol. 4, pp. 82—84.

15. Rusan, V. M. (2009), *Ekonomika ratsionalnoho silskohospodarskoho zemlekorystuvannia : monohrafiia* [Economics of rational agricultural land use], *NNTs "IAE"*, Kyiv, Ukraine.

16. Tarariko, O. H., Hrekov, V. O., and Panasenka, V. M. (2011), "Protection and reproduction of degraded soils in accordance with the draft soil directive of the European Union", *Visnyk ahrarnoi nauky*, vol. 5, pp. 9—13.

17. Trehobchuk, V. M. Yuzefovych, A. E. and Krysanov, D. F. (2003), *Vidtvorennia ta efektyvne vykorystannia resursnoho potentsialu APK (teoretychni i praktychni aspekty)* [Reproduction and effective use of the resource potential of the agricultural sector (theoretical and practical aspects)], *NNTs "IAE"*, Kyiv, Ukraine.

18. Tretiak, A. M. (2004), *Ekonomika zemlekorystuvannia ta zemlevporiadkuvannia* [Economics of land use and land management], *TOV TsZRU*, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2023 р.

УДК 336

Л. Д. Павленко,
к. е. н., доцент, старший викладач кафедри фінансових технологій та підприємництва,
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Сумського Державного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4724-7567>
О. А. Криклій,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та підприємництва,
Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Сумського Державного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4825-3950>
К. Ю. Думчикова,
студентка, Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту
Сумського Державного університету
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7425-6465>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.23.51

ВПЛИВ ЕНДОГЕННИХ ТА ЕКЗОГЕННИХ ЧИННИКІВ У ВИЗНАЧЕННІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КРИПТОВАЛЮТНИХ БІРЖ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

L. Pavlenko,
PhD in Economics, Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Financial Technologies
and Entrepreneurship, Education and Research Institute of Business, Economics and Management Sumy State University
O. Kryklii,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Financial Technologies
and Entrepreneurship, Education and Research Institute of Business, Economics and Management Sumy State University
K. Dumchykova,
Student, Education and Research Institute of Business, Economics and Management Sumy State University

THE INFLUENCE OF ENDOGENOUS AND EXOGENOUS FACTORS IN DETERMINING AND ENSURING THE LEVEL OF FINANCIAL SUSTAINABILITY OF CRYPTOCURRENCY EXCHANGES: A RETROSPECTIVE ANALYSIS

Стаття присвячена дослідженню ретроспективного аналізу впливу ендегенних та екзогенних чинників на визначення та забезпечення рівня фінансової стійкості криптовалютних бірж. В статті наголошується на ключових аспектах, які впливають на фінансову стійкість, включаючи волатильність, економічні та регуляторні чинники.

Автори аналізують ендегенні фактори, зокрема, ліквідність, безпека та технічна стійкість, ефективність торговельних пар, розвиток та інновації, прозорість, управління ризиками на криптовалютних біржах, та їхній вплив на фінансову стійкість. Розглядається роль технічних аспектів, управлінських рішень та внутрішніх стратегій у формуванні стійкості бірж.

Також аналізуються екзогенні чинники, такі як макроекономічні події та регулювання національних та міжнародних ринків, які можуть впливати на фінансову стійкість криптовалютних бірж. Стаття розглядає динаміку розвитку криптовалютних бірж в контексті зовнішніх впливів. Особлива увага приділяється нормативно-правовому регулюванню, як одному з чинників забезпечення фінансової стабільності криптовалютних бірж. Наголошується, що криптовалюти біржі підлаштовуються під регуляторів тієї держави в якій вони функціонують, зокрема шляхом створення окремих дочірніх компаній в рамках держави функціонування.

Отримані результати сприяють уточненню розуміння факторів, які формують рівень фінансової стійкості криптовалютних бірж, що може бути корисним для розробки стратегій управління ризиками та розвитку цього важливого сегменту фінансового ринку.

The article is devoted to the retrospective analysis of the impact of endogenous and exogenous factors on determining and ensuring the level of financial stability of cryptocurrency exchanges. The article highlights key aspects that affect financial sustainability, including volatility, economic and regulatory factors.

The authors analyze endogenous factors, including liquidity, security and technical stability, efficiency of trading pairs, development and innovation, transparency, risk management in cryptocurrency exchanges, and their impact on financial stability. The role of technical aspects, management decisions and internal strategies in the formation of stock exchange stability is considered.

Exogenous factors, such as macroeconomic events and regulation of national and international markets, which may affect the financial stability of cryptocurrency exchanges, are also analyzed. The article examines the dynamics of the development of cryptocurrency exchanges in the context of external influences. Special attention is paid to legal regulation as one of the factors of ensuring the financial stability of cryptocurrency exchanges. It is emphasized that cryptocurrency exchanges adapt to the regulators of the state in which they operate, in particular by creating separate subsidiaries within the state of operation.

Emphasizes the determining factor of cyber threats to ensure the financial stability of cryptocurrency exchanges in today's digital environment. In particular, it is noted that such threats can cause serious consequences for the financial system and customer confidence. Below are a few key aspects that highlight the importance of combating cyber threats to ensure the financial stability of a cryptocurrency exchange.

The obtained results contribute to clarifying the understanding of the factors that shape the level of financial stability of cryptocurrency exchanges, which can be useful for the development of risk management strategies and the development of this important segment of the financial market. The issue of stability of cryptocurrency exchanges is a top priority in the conditions of rapid development of this sector. Studying the interaction of endogenous and exogenous factors will help reveal the key aspects that determine the financial stability of cryptocurrency exchanges.

Ключові слова: фінансова стійкість, криптовалютні біржі, криптовалюта, фінансова стабільність, віртуальні активи, криптовалютні токени.

Key words: financial stability, cryptocurrency exchanges, cryptocurrency, financial stability, virtual assets, cryptocurrency tokens.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Інформаційно-телекомунікаційні технології та цифрова трансформація суттєво впливають на взаємодію фінансових систем у сучасному світі, сприяючи прогресу та вдосконаленню глобалізаційних процесів. Криза банківської системи у 2008 році породила нові децентралізовані засоби комунікації між учасниками фінансового ринку.

Як реакція на такі виклики, з'явилися такі поняття як віртуальні активи, токени, криптовалюти та блокчейн. Цифрові технології швидко змінюють способи взаємодії між інвесторами, посередниками та споживачами фінансових послуг. Сьогодні ринок криптовалют коливається на рівні 1.38 трлн дол., а самі віртуальні активи у всіх їх проявах стали основним засобом інвестування останнього десятиліття.

Водночас нові тренди породжують і нові виклики, зокрема, одним з таких викликів стає визначення та забезпечення рівня фінансової стійкості блокчейн-систем та постачальників інфраструктури для криптовалютної галузі з комплексом продуктів, серед яких торгівля цифровими активами, інвестиції — криптовалютних бірж.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Варто зауважити, що дослідженням екзогенних та ендогенних чинників, які впливають на рівень фінансової стійкості криптовалютних

бірж є предметом наукового інтересу як вітчизняних так і зарубіжних науковців, зокрема В.В. Карпова, С.А. Ачкасова, О.Є. Найдено, В.О. Тищенко, А.І. Зінченко, Л.П. Гуляєва, Т.С. Овчаренко, Б.С. Бабіта, Кіту Манда, Лубза Ніхар та інші. Водночас, враховуючи останні світові події, специфіку функціонування та характер діяльності бірж криптовалют, питання визначення та забезпечення рівня фінансової стійкості криптобірж лишається мало досліджуваним питанням.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою написання статті є теоретичні обґрунтування та визначення основних екзогенних та ендогенних чинників визначення та забезпечення рівня фінансової стійкості криптовалютних бірж.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні в епоху цифрової трансформації та діджиталізації криптовалюти представляють собою новий формат економічної свободи, надаючи можливість незалежного управління фінансами та обходу традиційних фінансових систем. З іншого боку, їх роль як засобу інвестування широко обговорюється через можливість високої доходності та швидкого ринкового розвитку. У контексті змін у фінансовому ландшафті та росту інтересу до криптовалют, вивчення їх ролі як джерела економічної свободи та інвестиційного інструменту є надзви-

чайно важливим для розуміння їхнього впливу на сучасну економіку та особисті фінанси. Такі специфічні особисті криптовалюти як економічної інституції обумовлюють необхідність і застосування до них всіх вимог, які ставляться і до готівкових та безготівкових грошей.

Варто зазначити, що на відміну від традиційних торговельних бірж, де проводиться торгівля ф'ючерсами, акціями та валютами, криптовалютні біржі мають всі ознаки банківської установи з усіма притаманними їм функціями та моделлю функціональної діяльності. Так, наприклад, криптовалютні біржі надають кредити своїм клієнтам, виступають інвесторами у різного типу проекти та навіть випускають пластикові розрахункові картки. Єдина відмінність полягає у активах, які виступають предметом такої діяльності, зокрема, віртуальні активи, криптовалюта, токени.

Визначення та забезпечення фінансової стійкості криптовалютних бірж є ключовим аспектом для забезпечення стабільності не тільки їх діяльності, але й для всієї крипто індустрії. Фінансова стійкість криптовалютної біржі є важливим елементом успішних економічних трансформацій та макроекономічного прогресу в цій галузі.

Перш ніж розглядати сутність поняття "фінансова стійкість" та власне фактори які на неї впливають, важливо розкрити основні теоретичні аспекти категорії "стійкість". "Стійкість" є ключовим терміном, який належним чином відображає проблеми та тенденції у розвитку банківського сектору. У працях як українських, так і зарубіжних дослідників, термін "стійкість" часто асоціюється з такими поняттями, як "стабільність", "рівновага" та "надійність" [1, с. 45].

Так, за Ю. С. Довгаль, стійкість виявляється у здатності знаходитися в привілейованому, менш вразливому становищі під час криз та у здатності їх ефективно подолати. Поняття "стабільність" та "стійкість" у характеристиках банківської системи мають певну близькість. Відмінною рисою "стабільності" є здатність системи протистояти силі, підкреслюючи постійну потребу відтворення. Криптовалютні біржі стають стійкими завдяки своїй стабільності. Стабільність — це постійна якісна характеристика, тоді як стійкість — це досягається та змінюється в процесі функціонування [2].

А.К. Воронова розглядає стійкість банку та проблему надійності, розмежовуючи ці поняття. Зокрема, визначає стійкість банку як його здатність в динамічних умовах ринкового середовища чітко та оперативно виконувати функції, забезпечуючи надійність вкладів юридичних і фізичних осіб та виконання своїх зобов'язань з обслуговування клієнтів.

Визначення стійкості як основи для забезпечення надійності вказує на те, що стійкість є фундаментальною характеристикою, яка гарантує надійність. Надійність банку трактується як суб'єктивна оцінка вкладників та кредиторів, що викликає довіру до банку [3, с. 166].

Щодо визначення сутності поняття "фінансова стійкість", ми погоджуємося з підходом Є.В. Склепового — як спроможності банку як системи трансформування ресурсів (персоналу, фінансових ресурсів, активів, обладнання та інформаційних технологій) з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком виконувати свої функції у ринковому середовищі попри вплив екзогенних та ендогенних факторів [4, с. 140].

Фінансова стійкість банку визначається збалансованістю фінансових потоків, наявністю достатнього обсягу коштів для забезпечення платоспроможності та ліквідності, а також ефективністю його діяльності. Стійкість передбачає постійну готовність банку виконувати свої фінансові зобов'язання та забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для успішного функціонування в конкурентному середовищі.

Аналізуючи чинники, які впливають на фінансову стійкість криптовалютних бірж, варто зауважити, що незважаючи на схожість їх типологізації з чинниками, які впливають на рівень фінансової стійкості комерційного банку, перші мають суттєві відмінності в своїй реалізаційній складовій.

Пропонуємо проаналізувати визначені чинники екзогенного та ендогенного характеру в рамках їх дії саме на криптовалютні біржі. Варто зазначити, що ендогенні чинники є важливими для забезпечення стійкості та ефективності криптовалютних бірж у швидкозмінному та конкурентному середовищі.

В контексті сучасних фінансових ринків та розвитку криптовалют. Взаємодія внутрішніх (ендогенних) та зовнішніх (екзогенних) чинників має вирішальне значення для розуміння та передбачення фінансової стійкості на криптовалютних біржах. Основними ендогенними чинниками щодо визначення та забезпечення рівня фінансової стійкості криптовалютних бірж є: 1) ліквідність; 2) безпека та технічна стійкість; 3) ефективність торговельних пар; 4) розвиток та інновації; 5) прозорість; 6) управління ризиками [5].

Ліквідність криптобіржі визначається як здатність цієї біржі легко та швидко обмінювати активи, такі як криптовалюти, без суттєвого впливу на їхню ціну. Висока ліквідність свідчить про те, що на ринку доступно значна кількість учасників,

які готові купувати та продавати активи за поточними ринковими цінами. Для клієнтів криптобіржі — ліквідність виступає чи не найважливішим фактором при оцінці фінансової стійкості біржі.

Наступним ендегенним чинником виступає саме безпека та технічна стійкість криптовалютних бірж, тобто забезпечення достатньої безпеки криптоактивів клієнтів біржі. Водночас, технологічна оснащеність криптовалютних бірж новітніми системами криптографічного захисту та новітні антифрод системи лише доповнюють чинник безпеки біржі.

Ефективність торгівельних пар та їх доступність сприяє рівномірному розподілу торгів та мінімізації ризиків, як клієнтів біржі так і інвесторів.

Сьогодні чинник прозорості у діяльності біржі стає певним каталізатором привернення уваги з боку, як органів регулювання ринку криптоактивів так і правоохоронних органів, зокрема, щодо протидії легалізації доходів отриманих злочинним шляхом.

Управління ризиками у діяльності криптовалютних бірж — це комплекс стратегій, методів та інструментів, які спрямовані на визначення, оцінку, зменшення та контроль ризиків, які можуть виникнути у зв'язку з функціонуванням біржі. Оскільки криптовалютні ринки відзначаються високою волатильністю і різноманітністю чинників впливу, ефективно управління ризиками стає важливим аспектом забезпечення стабільності та успішності біржі. Основні складові управління ризиками на криптовалютних біржах включають: 1) ідентифікація ризиків (аналіз ідентифікації всіх можливих ризиків, які можуть виникнути в результаті діяльності біржі, включаючи технічні, ринкові, правові, кібербезпеки тощо); 2) оцінка ризиків (визначення й оцінка масштабу та ймовірності кожного ризику. Це дозволяє визначити, наскільки важливо та часто можуть виникати конкретні ризики); 3) розробка стратегій управління ризиками (розробка та впровадження стратегій для зменшення впливу ризиків, таких як створення резервних копій даних, захист від кібератак, введення регуляторних заходів тощо); 4) фінансовий моніторинг та контроль (слідкування за фінансовими показниками біржі, виявлення відхилень від нормального фінансового стану та реагування на них);

5) технологічні інновації та безпека (застосування сучасних технологій у сфері кібербезпеки, аналізу великих обсягів даних та інші інноваційні рішення для покращення безпеки та зменшення ризиків); 6) партнерства та співпраця (розвиток партнерств з регуляторами, іншими біржами та фінансовими установами для обміну досвідом та

спільного вирішення проблем); 7) планування для кризових ситуацій (розробка планів дій в разі виникнення кризових ситуацій або несподіваних подій для мінімізації негативного впливу) [6].

В свою чергу до екзогенних чинників варто віднести: 1) нормативне регулювання; 2) геополітичні події; 3) кіберзагрози; 4) макроекономічні зміни.

Варто зауважити, що нормативно-правове регулювання діяльності криптовалютних бірж в цілому, та криптоактивів зокрема виступає важливим показником визначення та забезпечення фінансової стійкості такої біржі, зокрема у тій країні на території якої вона функціонує. Варто зауважити, що сьогодні в Україні немає єдиного уніфікованого підходу, щодо регулювання діяльності криптовалютних бірж на території України. Водночас, питання регулювання криптоактивів врегульовано Законом України "Про віртуальні активи" який був прийнятий у 2022 році, однак на сьогодні він не вступив в силу, до внесення змін до Податкового кодексу України [7].

Криптовалютні біржі підлаштовуються під регуляторів тієї держави в якій вони функціонують, зокрема шляхом створення окремих дочірніх компаній в рамках держави функціонування. Так, наприклад криптовалютна біржа Binance має близько 16 дочірніх компаній лише в країнах Європейського Союзу і діють під окремими тегами тегами.

Геополітичні події, як один з факторів, який впливає на фінансову стійкість криптовалютних бірж мають дещо інший ефект порівняно з традиційними фінансовими установами, валютними ринками та біржами. При чому позитивно на капіталізацію криптовалютних бірж впливають як негативний так і позитивний геополітичний фон. Це пов'язано перш за все з антагоністичною складовою криптовалюти та віртуальних активів щодо традиційних готівкових та безготівкових.

Фактор кіберзагроз представляє собою суттєвий аспект, визначальний для забезпечення фінансової стабільності криптовалютних бірж у сучасному цифровому оточенні. Ці загрози можуть викликати серйозні наслідки для фінансової системи та довіри клієнтів. Нижче наведено кілька ключових аспектів, які висвітлюють важливість боротьби з кіберзагрозами для забезпечення фінансової стабільності криптовалютної біржі.

1. Безпека фінансових активів: Кіберзагрози можуть спричинити незаконний доступ до фінансових активів банку, викрадення конфіденційної інформації та фінансових даних клієнтів. Ефективна кібербезпека допомагає уникнути втрат і забезпечити захист фінансових ресурсів банку.

2. Ліквідність та надійність операцій: Кібератаки можуть спричинити відмову в роботі банківських систем, зниження ліквідності та порушення процесів розрахунків. Захист від кіберзагроз допомагає забезпечити стабільність операцій та безперебійну роботу банку.

3. Захист конфіденційності і особистих даних: Збереження конфіденційності та безпека особистих даних клієнтів є критичними для довіри до банку. Кіберзагрози можуть впливати на ці аспекти, порушуючи приватність та спричиняючи втрату довіри.

4. Дотримання регуляторних вимог: Банки повинні відповідати регуляторним стандартам та вимогам щодо кібербезпеки. Невдача в цьому може призвести до юридичних проблем, штрафів та втрати репутації, що може вплинути на фінансову стабільність.

5. Захист від репутаційних ризиків: У випадку кібератаки, що призводить до витоку конфіденційної інформації, банк може стикнутися з серйозними репутаційними труднощами. Втрата довіри клієнтів може вплинути на їхню відданість банку.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Використання криптовалюти стає все більш поширеним явищем у всьому світі завдяки росту популярності та збільшенню конкуренції щодо традиційного способу захисту заощаджень від знецінення. Проте, основні недоліки, такі як висока волатильність залишаються актуальними. Зважаючи на складну економічну природу криптовалюти, яка постійно змінюється під впливом інновацій, розробники працюють над вдосконаленням та усуненням цих недоліків.

Використання криптовалюти вимагає чіткого регулювання, включаючи визначення відповідної термінології та встановлення нормативної бази. Це сприятиме збільшенню довіри користувачів, кращому розумінню віртуального ринку та зменшенню негативних явищ, таких як шахрайство та маніпуляції, банкрутство криптовалютних бірж та втрата грошей суб'єктами ринку.

Питання стійкості криптовалютних бірж є першочерговим завданням в умовах швидкого розвитку цього сектору. Вивчення взаємодії ендегенних та екзогенних чинників допоможе розкрити ключові аспекти, які визначають фінансову стійкість криптовалютних бірж.

Література:

1. Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динаміки стабільної діяльності банку. Актуальні про-

блеми економіки: Науковий економічний журнал. 2018. № 9. С. 43—50.

2. Довгаль Ю.С. Сутність фінансової стійкості банку та ефективні шляхи її забезпечення. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>.

3. Фінансове право України. Л.К. Воронова, М.П. Кучерявенко, Н.Ю. Пришва та ін. К.: Правова єдність, 2013. 395 с.

4. Склеповий Є. В. Складові стійкості комерційного банку. Фінанси України. 2017. № 5. С. 138—143.

5. Gapurbaeva S., Orozonova A., Zinchenko A. The Impact of Cryptocurrency on the Investment Market. URL: DOI: 10.37394/232032.2023.1.28.

6. Tyshchenko V., Achkasova S., Naidenko O. Development of recurrent neural networks for price forecasting at cryptocurrency exchanges. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. 2023. № 5 (4 (125)). P. 43—54. URL: DOI: 10.15587/1729-4061.2023.287094

7. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>.

References:

1. Kruhmal, O. V. (2018), "Assessment of financial stability based on the definition of criteria for the dynamics of stable bank activity", Aktualni problemi ekonomiki: Naukovij ekonomichnij zhurnal, vol. 9, pp. 43—50.

2. Dovgal, Y.S. (2014), "The essence of the bank's financial stability and effective ways of ensuring it", available at: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>. (Accessed 13 Nov 2023).

3. Voronova, L. K. and Kucheryavenko, M. P. (2013), Finansove pravo Ukrayini [Financial Ukraine law], Pravova yednist, Kyiv, Ukraine.

4. Sklepovij, Y. V. (2017), "Components of stability of a commercial bank", Finansi Ukrayini, Vol. 5, pp. 138—143.

5. Gapurbaeva, S. Orozonova, A. and Zinchenko, A. (2023), "The Impact of Cryptocurrency on the Investment Market", Financial Engineering, vol. 1:300-306. DOI: 10.37394/232032.2023.1.28.

6. Tyshchenko, V. Achkasova, S. and Naidenko, O. (2023), "Development of recurrent neural networks for price forecasting at cryptocurrency exchanges", Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, vol. 5 (4 (125)), pp. 43—54. available at: <https://journals.urau.ua/eejet/article/view/287094>. (Accessed 13 Nov 2023).

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2022), The Law of Ukraine "On virtual assets", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>. (Accessed 13 Nov 2023).

Стаття надійшла до редакції 19.11.2023 р.

УДК 657.1

I. Maksymenko,
PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting
and Taxation, National University "Zaporizhzhye Polytechnic"
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2362-6183>

D. Haivoronska,
Master 6th year of the Department of Accounting and Taxation,
National University "Zaporizhzhye Polytechnic"
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-2729-6836>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.23.56

PECULIARITIES OF INTERNAL CONTROL OF INTANGIBLE ASSETS OF THE ENTERPRISE

I. Я. Максименко,
к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування, Національний університет "Запорізька політехніка"
Д. С. Гайворонська,
магістрант кафедри обліку та оподаткування, Національний університет "Запорізька політехніка"

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

The article proves that in the context of the information and innovation economy, it is extremely important for business entities to implement a set of measures to improve their activities and maintain competitiveness in the market. An integral part of these processes is the renewal of resources with modern components, including intangible assets.

It is determined that the presence of intangible assets in the resources of an enterprise provides a number of significant advantages: it contributes to the formation of added value, creates a positive image and increases the investment attractiveness of an enterprise, and also ensures the protection of its rights. For its part, systematic management of intangible assets becomes possible provided that an effective system of internal economic control is implemented.

It is established that control as an element of the management system is a type of management activity. The main purpose of which is to obtain information from functional units. A certain consistency, rationality and moderation are the key to successful control activities at an enterprise.

It is stated that the system of internal economic control can provide reliable financial information and ensure the safety of the assets of the audited entity.

It is determined that internal economic control provides the business entity with reliable information and helps to preserve the assets of the enterprise. If the client has a sufficiently robust internal control system, the control risk will be insignificant, and the amount of evidence may be significantly less than in the case of weak internal control. In addition, the assessment of internal control and risk allows the controller to identify specific control points and reduces the likelihood that existing errors will go unnoticed.

It is established that the use of effective and timely internal control procedures in combination with internal audit can identify and timely eliminate accounting and reporting errors regarding intangible assets, as well as determine the vector for achieving the main goals of an enterprise through the prism of using intangible assets. A promising area for further research is a detailed study of controlling the efficiency of intangible assets.

В статті доведено, що в умовах інформаційно-інноваційної економіки для суб'єктів господарювання вкрай важливо здійснювати комплекс заходів щодо вдосконалення діяльності та підтримки конкурентоспроможності на ринку. Неодмінною складовою зазначених процесів є оновлення ресурсів сучасними складовими, зокрема і нематеріальними активами.

Визначено, що наявність нематеріальних активів у складі ресурсів підприємства надає низку суттєвих переваг: сприяє формуванню доданої вартості, створює позитивний імідж і підвищує інвестиційну привабливість підприємства, а також забезпечує захист його прав. Зі свого боку системне управління нематеріальними активами стає можливим за умови впровадження ефективної системи внутрішньогосподарського контролю.

Встановлено, що контроль як елемент системи управління є різновидом управлінської діяльності. Головна мета якої полягає в отриманні інформації від функціональних підрозділів. Певна послідовність, раціональність і поміркованість є запорукою успішного проведення контрольної діяльності на підприємстві.

Констатовано, що система внутрішньогосподарського контролю може надати достовірну фінансову інформацію, забезпечити збереження активів об'єкта перевірки.

Визначено, що внутрішньогосподарський контроль забезпечує суб'єкта господарювання надійною інформацією, допомагає в збереженні активів підприємства. Якщо клієнт має достатньо надійну систему внутрішнього контролю, то ризик контролю буде незначним, а кількість доказів може бути значно меншою, ніж у випадку слабого внутрішнього контролю. Крім того, оцінка внутрішнього контролю та ризику дозволяє контролеру визначити конкретні контрольні точки та зменшує ймовірність того, що існуючі помилки залишаться непоміченими.

Встановлено, що застосування ефективних та своєчасних процедур внутрішнього контролю в поєднанні з внутрішнім аудитом здатні виявляти та вчасно нівелювати обліково-звітні помилки відносно нематеріальних активів, а також визначати вектор досягнення основних цілей підприємства через призму використання нематеріальних активів. Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є детальне вивчення контролю ефективності нематеріальних активів.

Key words: internal control, accounting, intangible assets, audit, violations.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, облікове відображення, нематеріальні активи, перевірка, порушення.

FORMULATION OF THE QUESTION

In order to successfully develop and gain undeniable competitive advantages, any business entity in the era of rapid development of technologies, including information technologies, needs to use intangible assets in the course of its activities. Due to the lack of tangible form of such assets and certain contradictions in the recognition of expenses for their creation, there may be problematic issues in the process of accounting for such assets. In order to eliminate and prevent errors in this area of accounting, it is necessary to ensure high-quality control of intangible assets at the enterprise.

ANALYSIS OF RECENT RESEARCH AND PUBLICATIONS

The problems of internal control and audit are the subject of works of such domestic scholars as T.A. Butynets, T.O. Kamenska, M.D. Korinko, O.A. Petryk, Y.B. Slobodanyk and others. Paying due attention to the significant scientific achievements, it should be noted that in the context of constant transformations of forms and methods of control, increasing importance of intangible resources and the need to take into account their specific nature, the issues of methodology and organization of internal control over the use of intangible assets remain relevant and open for scientific research.

THE PURPOSE OF THE ARTICLE

The article is aimed at studying the essence and main components of the internal control system of an enterprise's intangible assets.

PRESENTATION OF THE MAIN MATERIAL

In the information and innovation economy, it is extremely important for business entities to take a set of measures to improve their operations and maintain competitiveness in the market. An integral part of these processes is the renewal of resources with modern components, including intangible assets. The presence of intangible assets in the company's resources provides a number of significant advantages: it contributes to the formation of added value, creates a positive image and increases the investment attractiveness of the company, and ensures the protection of its rights. For its part, systematic management of intangible assets becomes possible if an effective system of internal control is implemented.

Control as an element of the management system is a type of management activity. Its main purpose is to obtain information from functional units. A certain consistency, rationality and moderation are the key to successful control activities at the enterprise.

The system of internal control can provide reliable financial information and ensure the safety of the assets of the audited entity. If the client has a sufficiently robust internal control system, the

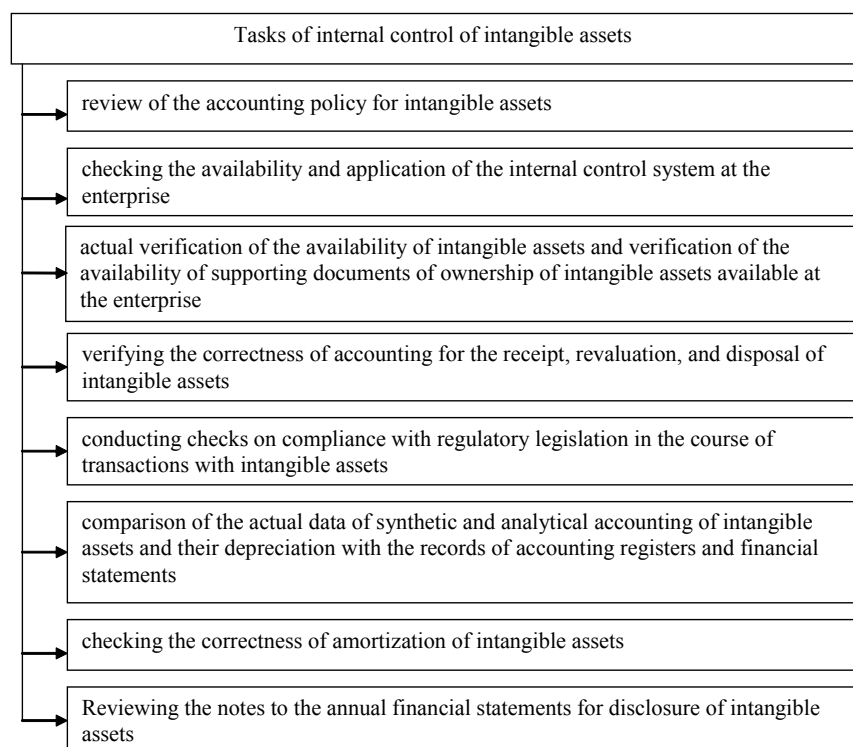

Figure 1. Objectives of internal control over intangible assets

control risk will be insignificant, and the amount of evidence may be significantly less than in the case of weak internal control. In addition, internal control and risk assessment allows the controller to identify specific control points and reduces the likelihood that existing errors will go undetected.

The controller examines the accounting system, assesses internal control and risks by studying organizational structures, operating instructions and work instructions of the company, talking to the client's management and employees, reviewing document flow, monitoring the work. Managers and internal controllers, and development of

questionnaires to check the accounting and internal control system of a particular entity.

Thus, internal control provides the business entity with reliable information and helps to preserve the company's assets. If the client has a sufficiently robust internal control system, the control risk will be insignificant, and the amount of evidence may be significantly less than in the case of weak internal control. In addition, the assessment of internal control and risk allows the controller to identify specific control points and reduces the likelihood that existing errors will go undetected.

The main purpose of intangible assets control is to prepare a report on the reliability of the

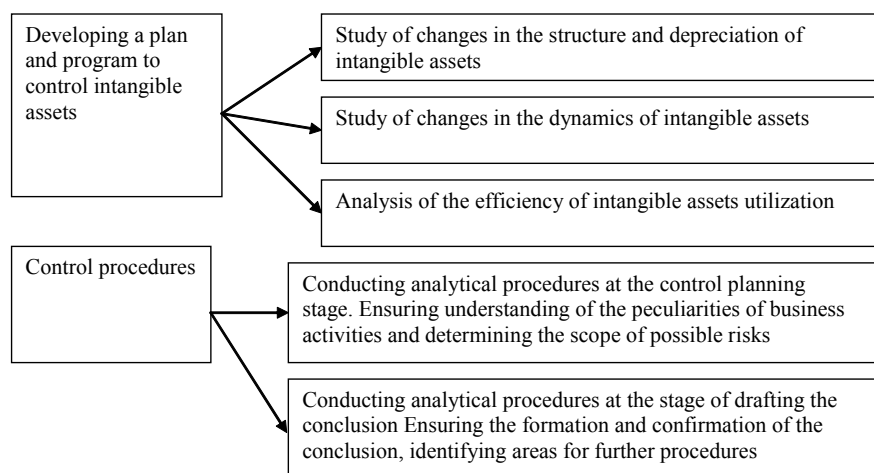

Figure 2. Process of internal control of intangible assets

business entity's accounting data, as well as the completeness and timeliness of the reflection of this data in the financial statements. At the same time, the primary documentation and property rights to intangible assets are checked to confirm their ownership. When conducting internal control of intangible assets, a number of tasks need to be performed, which include (Fig. 1).

Internal control of intangible assets is carried out in accordance with the general plan of control activities, where more attention should be paid to the study of atypical transactions with intangible assets, as well as whether compliance with the law and changes in it has changed.

The process of conducting internal control of intangible assets can be shown in the form of (Fig. 2).

CONCLUSION

Therefore, intangible assets are a rather complex object of control, as they do not have a physical form. Accordingly, the internal control system should focus on verification of documents confirming ownership of intangible assets. Improvement of internal control over intangible assets should be carried out by influencing its constituent elements. The use of effective and timely internal control procedures in combination with internal audit can identify and timely eliminate accounting and reporting errors in relation to intangible assets, as well as determine the vector of achieving the main goals of the enterprise through the prism of the use of intangible assets. A promising area for further research is a detailed study of controlling the efficiency of intangible assets.

Література:

1. Maksymenko, I., Chumak O., Akimov A., (2023). Efficiency of the customs taxation system as a key component of Ukraine's financial stability in the context of war. *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 3, pp. 137—144.
2. Maksymenko I., Melikhova T. Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, Volume 3 Number 5. Riga: Publishing House "Baltija Publishing. 2017. P. 268—275.
3. Максименко І. Я. Внутрішній аудит: підвищення ефективності роботи та забезпечення прибутковості підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2013. № 1. С. 294—296.
4. Максименко І. Я., Тронькіна А. А. Особливості визнання в бухгалтерському та податковому обліку об'єктів основних засобів в управлінні діяльністю підприємства. *Агросвіт*. 2019. № 19. С. 47—51.

5. Максименко І. Я., Соболев В. А. Нематеріальні активи: сутність, визнання та класифікація в здійсненні управлінської діяльності. *Агросвіт*. 2018. № 18. С. 26—29.

6. Лищенко О.Г., Васютіна О. В. Розвиток організації обліку нематеріальних активів. *Вісник дніпровського університету*. 2013., № 7 (2). С. 167—172.

7. Артюх О.В., Лищенко О.Г. Податкові зміни під час воєнного стану. . IV Міжнародна науково-практична конференція "Інновації для відродження: національний, регіональний, міжнародний контекст" 2023. С. 257-259. URL: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/10757/1/K_Gubar.pdf#page=257 (дата звернення: 17.11.2023).

References:

1. Maksymenko, I. and Chumak, O. and Akimov, A., (2023), "Efficiency of the customs taxation system as a key component of Ukraine's financial stability in the context of war", *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 3, pp. 137—144.
2. Maksymenko, I. and Melikhova, T. (2017), "Accounting and analytical procurement of state financial control and directions of its implementation in Ukraine", *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 3, no. 5, pp. 268—275.
3. Maksymenko, I. Ya. (2013), "Internal audit: improving the efficiency and profitability of the enterprise", *Stalyj rozvytok ekonomiky*, vol. 1, pp. 294—296.
4. Maksymenko, I. Ya and Tronkina, A. A. (2019), "Peculiarities of recognition in accounting and tax accounting of objects of fixed assets in the management of enterprise", *Agrosvit*, vol. 19, pp. 47—51.
5. Maksymenko, I. Ya. and Sobol, V.A. (2018), "Essence, recognition and classification in implementation of management activities", *Agrosvit*, vol. 18, pp. 26—29.
6. Lyshchenko, O.G. and Vasutina, O.V. (2013), "Development of the accounting organization of intangible assets", *Visnyk dniprovs'koho universytetu*, vol. (2), pp. 167—172.
7. Artiukh, O. and Lyshchenko, O., (2023), "Tax changes during martial status", IV Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia "Innovatsii dlia vidrodzhennia: natsionalnyi, rehionalnyi, mizhnarodnyi kontekst" [IV International Scientific and Practical Conference "Innovations for Revival: National, Regional, International Context"], pp. 257—259, Available at: http://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/10757/1/K_Gubar.pdf#page=257 (Accessed 15 Nov 2023). *Стаття надійшла до редакції 20.11.2023 р.*

УДК 311.21:004

А. О. Красножон,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6662-7477>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.23.60

ОЦІНКА ТА ДІАГНОСТИКА ВПЛИВУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ

A. Krasnozhon,
Applicant for higher education, Hryhorii Skovoroda University of Pereiaslav

ASSESSMENT AND DIAGNOSTICS OF THE INFLUENCE OF THE ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF AGRICULTURAL ENTERPRISES FOR THE IMPLEMENTATION OF COMPETITIVE DEVELOPMENT INNOVATIONS

Предметом статті є виявлення впливу організаційної структури на впровадження інновацій з метою конкурентоспроможного розвитку. Метою статті є виявлення її особливостей, оцінка й діагностика такого впливу та обґрунтування пропозицій щодо оптимізації. Отримані результати дослідження вказують на те, що організаційна структура найбільшою мірою відображає внутрішнє середовище господарювання аграрного підприємства, його ресурсний та інноваційний потенціал та значною мірою визначає конкурентоспроможний розвиток. Тому її побудова має бути раціональною, відповідною місії і завданням підприємства й підпорядковуватись чітко визначеним принципам. В умовах типового для сільськогосподарської зони лісостепу приватного сільськогосподарського підприємства (ПСП) Україна Київської області вона має лінійно-функціональну будову, є досить простою, достатньо обґрунтованою з чіткою підпорядкованістю функцій, відповідальності й центрів прийняття рішень. Вона оцінюється як досить обґрунтована з огляду на стійкі результати господарювання. Але очевидним є й перевантаження керівного складу; відсутність сучасних підрозділів та фахівців; недостатньо автоматизований документообіг та інформованість працівників; значні резерви для підвищення продуктивності й ефективності через недостатній рівень інноваційності. Це спонукало до рекомендацій її раціоналізації шляхом зміни повноважень топ-менеджменту та підрозділів з врахуванням, крім традиційного, проблемно-цільового та інноваційного підходів. Мова йде про утворення посади директора з розвитку, інновацій та маркетингу або надання цих функцій виконавчому директору й наглядовій раді; підрозділу з логістики, збуту та маркетингу; організаційне забезпечення диверсифікації діяльності для конкурентоспроможного розвитку через утворення підрозділу з переробки (пекарня, м'ясний цех, сироварня; виробничо-побутові послуги; підрозділу ужитково-прикладного мистецтва; еколого-природоохоронний підрозділу з функціями ландшафтного дизайну й облаштування сільських територій; фірмових магазинів або лотків). Вагомим елементом оптимізації організаційної структури та підвищення її ефективності обґрунтовано автоматизацію та цифровізацію підрозділу з облікової і планово-фінансової роботи; договори, продажі, перевезення з використанням мережі інтернет, спеціалізованих платформ та прямих зв'язків.

The subject of the article is to identify the impact of organizational structure on the implementation of innovations for competitive development. The purpose of the article is to identify its features, evaluate and diagnose such an impact and substantiate proposals for optimization. The results of the study indicate that the organizational structure to the greatest extent reflects the internal environment of an agricultural enterprise, its resource and innovation potential and largely determines its competitive development. Therefore, its construction should be rational, consistent with the mission

and objectives of the enterprise and subject to clearly defined principles. In the conditions of a typical private agricultural enterprise (PAE) in the forest-steppe agricultural zone of Ukraine, Kyiv region, it has a linear-functional structure, is quite simple, well-founded with a clear subordination of functions, responsibilities and decision-making centers. It is assessed as quite reasonable in terms of sustainable business results. However, it is also evident that the management team is overloaded; there are no modern departments and specialists; insufficiently automated document flow and employee awareness; significant reserves for increasing productivity and efficiency due to insufficient innovation. This led to recommendations to rationalize it by changing the powers of top management and departments, taking into account, in addition to the traditional, problem-targeted and innovative approaches. We are talking about creating the position of director of development, innovation and marketing or assigning these functions to the executive director and the supervisory board; a logistics, sales and marketing unit; organizational support for diversification of activities for competitive development through the creation of a processing unit (bakery, meat shop, cheese dairy; production and consumer services; arts and crafts unit; environmental protection unit with the functions of landscape design and rural development; branded stores or lounges; and a newly created department for the development of the company's business. An important element of optimizing the organizational structure and increasing its efficiency is the automation and digitalization of the accounting and financial planning unit; contracts, sales, and transportation using the Internet, specialized platforms, and direct communications.

Ключові слова: аграрні підприємства, інновації, організаційна структура, вплив, оцінка, діагностика, конкурентоспроможний розвиток.

Key words: agricultural enterprises, innovations, organizational structure, impact, evaluation, diagnostics, competitive development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вирішення питань конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств різних форм власності та розмірів ґрунтується в сучасних умовах суспільної життєдіяльності на забезпеченні безпеки для працівників і виробництва, а також впровадженні інновацій. Саме інновації, особливо техніко-технологічні, фінансові цифрові, логістичні й маркетингові дозволяють їм набувати нових конкурентних переваг та посилювати існуючі. Мова йде про підвищення продуктивності використання ресурсів і праці, збереження корисних властивостей і товарного вигляду сировини і продукції, прискорення доставки, нові їх зразки, товарні знаки і бренди. Тому визначення чинників та джерел впровадження інновацій було і залишається актуальною науковою і практичною проблемою та потребує свого вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідно зазначити, що питання здійснення конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств були і залишаються предметом досліджень провідних зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед них слід виділити праці М. Портера, І. Вініченка, М. Ігнатенка, Ю. Кирилова, М. Маліка, А. Мармоль, В. Петренко, А. Постола, І. Романюк, Н. Рунчевої, О. Шпикуляка. Питання впровадження організаційної структури аграрних підприємств вивчали

М. Мескон, В. Андрійчук, О. Гудоров, С. Петренко, А. Радочинська. Значно менше досліджень присвячено забезпеченню конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств на основі інновацій. З цього напрямку слід відмітити праці Л. Березіної, А. Даниленка, В. Грановської, Н. Юрчук. Тим більше поглиблених розробок потребують питання оцінки й діагностики впливу на впровадження інновацій як чинника конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств їх організаційної структури.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є всебічна оцінка та діагностика впливу організаційної структури аграрних підприємств на впровадження інновацій для забезпечення їх конкурентоспроможного розвитку й обґрунтування на цій основі шляхів та засобів раціоналізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У переважній більшості наукових досліджень впровадження інновацій в аграрні підприємства вивчаються їх види та напрями; ресурсний та інвестиційний супровід; організаційно-економічний механізм та інші інструменти забезпечення. І значно менше уваги приділяється організації виробництва та інших бізнес-процесів, організаційній структурі підприємства як чиннику інновацій. Це ж саме сто-

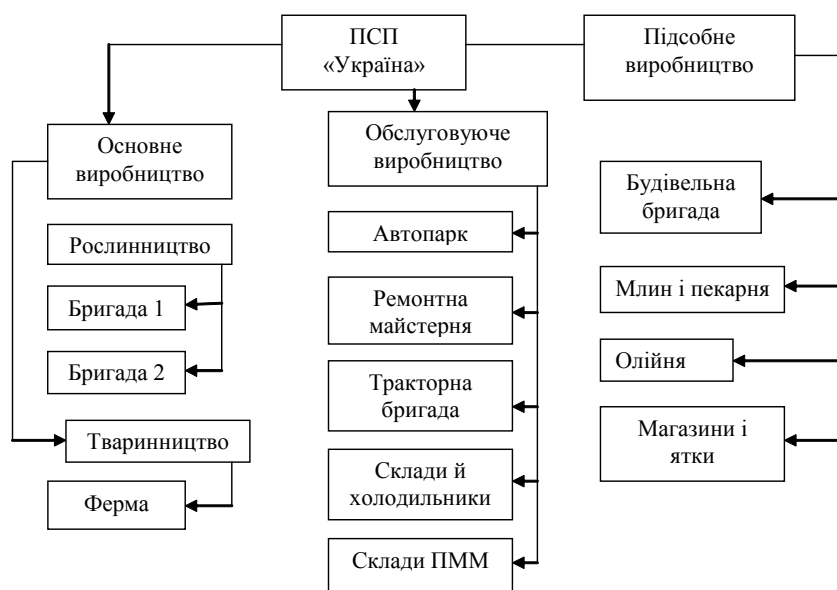

Рис. 1. Організаційна структура ПСП "Україна"

сується й оцінки впливу організаційної структури на конкурентоспроможний розвиток [1, с. 171]. Необхідно зазначити, що організаційна структура будь-якого аграрного підприємства означає його внутрішню будову, наявність та організацію певних підрозділів і служб, їх ієрархію, підпорядкування працівників; зв'язки між ними. У такому розумінні вона найбільш повно характеризує внутрішнє середовище господарювання, умови впровадження інновацій, конкурентоспроможного розвитку та відображає його. Саме організаційна структура дозволяє правильно розподіляти ресурси та найкращим чином їх використовувати; компетенції та функції підрозділів і працівників підприємств; впливає на всі аспекти їх управління на прогнозування діяльності.

Тому важливе значення має дотримання науково обґрунтованих принципів побудови організаційної структури, зокрема, й аграрних підприємств [2—5]. Насамперед, це: 1. Організаційна структура має відображати місію, цілі, задачі та стратегії й тактику, яких дотримується аграрне підприємство. 2. Вона має бути підпорядкована основному виробництву та його потребам. 3. Вона має бути направлена на оптимізацію всіх внутрішніх процесів підприємства, центрів відповідальності та прийняття рішень. 4. Організаційна структура має враховувати особливості зовнішнього середовища господарювання. 5. Організаційна структура має бути законною, економічною, мати резерви для реформування й удосконалення.

У теорії та практиці господарювання існує багато класифікацій і, відповідно, типів організаційних структур. Серед них є лінійні, функ-

ціональні, лінійно-функціональні за принципами побудови та в залежності від виробничого циклу і спеціалізації/диверсифікації виробництва. Вони можуть мати тимчасові або постійні підрозділи відповідно проблемно-цільового підходу до вирішення проблем; бути стратегічними матричними або тактичними за способами їх вирішення.

При цьому важливо, щоб організаційна структура аграрного підприємства була стійкою та передбачуваною і, одночасно гнучкою та адаптивною для одночасного забезпечення стратегії і тактики діяльності, тобто бути ефективною тут і зараз та працювати на перспективу [6, с. 47]. Тому їх оцінку та діагностику доцільно здійснювати в умовах того або іншого реально функціонуючого аграрного підприємства.

Одним із таких є розміщене у лісовій сільськогосподарській зоні типово приватне сільськогосподарське підприємство (ПСП) "Україна" (назва умовна) Київської області. Воно налічує 100 працівників, розміщене на досить великій площі території — 10 тис. га, 99,7% якої зайнято під рілля. Це недопустимо з екологічної точки зору, але через виробництво високомаржинальних культур дозволяє підприємству бути прибутковим та здатним до інновацій та інших кроків оптимізації, у т.ч. й еколого-економічної.

Підприємство має високі показники земельних ресурсозабезпечення, але фондоозброєності, стійке фінансове становище протягом тривалого періоду. Але показники продуктивності й ефективності ресурсокористування й виробництва залишаються досить посередніми. Це

свідчить про необхідність гармонізації його внутрішнього середовища, у т.ч. організаційної структури діяльності, підвищення можливостей для впровадження інноваційних проєктів з метою збереження та зростання трендів конкурентоспроможного розвитку.

Характерною ознакою діяльності ПСП "Україна" є повна виробнича, фінансово-економічна та соціальна відповідальність як виробника за результати своєї діяльності. Підприємство належить до великотоварних виробників продукції з спеціалізацією на зернових, олійних культурах та свинарстві. Для підприємства характерна досить проста лінійно-функціональна організаційна структура (рис. 1).

Як показує рис. 1, організація та управління організоване за лінійною схемою, пріоритет для виконання мають рішення лінійних керівників, а функціональні керівники надають рекомендації. Позитивними її сторонами були чіткі відповідальність і функції, підпорядкованість і швидке виконання. До недоліків слід віднести перевантаженість керівників верхнього рівня, відсутність багатьох сучасних підрозділів або фахівців, недостатня інформованість керівництва про зовнішнє середовище господарювання, слабка відповідність критеріїв ефективності роботи підрозділів і підприємства, мала гнучкість стосовно ринкових змін.

Основними проблемами розвитку ПСП "Україна" визначено: відставання від сучасних тенденцій впровадження інноваційних технологій ведення сільського господарства; не достатньо технологічне виробництво, тобто підприємство немає додаткових фінансових ресурсів для застосування інноваційних технологій в галузі рослинництва; слабка виконавська дисципліна працівників; ризики із збутом продукції; недостатній рівень її переробки. Також це недостатня мотивованість працівників, особливо на рядових посадах; слабка підприємницька ініціатива та недостатня підтримка й розуміння вимог модернізації діяльності.

Також це відсутність дотацій і пільг від держави в умовах ризиків і загроз господарювання; незадовільні умови для отримання короткострокових кредитів та позик; бюрократичні корупційні перешкоди для розвитку підприємства; відсутні або не ефективні дорадчі служби в регіоні [7, с. 25]. Це дефіцит кваліфікованих фахівців та менеджерів та небажання молодих спеціалістів повертатися у господарство для працевлаштування. Це і недосконала система маркетингу, логістики, реалізації та збуту продукції; недосконала організація діяль-

ності, розподілу повноважень та обов'язків, документообігу й інформаційного забезпечення управління.

Впровадження у виробництво нових технологій потребують радикального оновлення технічного забезпечення. Навіть розуміючи це, у ПСП "Україна" не можуть дозволити у зв'язку з високою ціною останніх. Грошові засоби, які є в розпорядженні господарства, дозволяють здійснювати типовий процес виробництва без додаткового залучення елементів новітніх технологій. Тобто, підприємство має замкнутий цикл проблем: дефіцит бюджету розвитку не дозволяє функціонувати належним чином, а відсутність розвитку стримує підвищення результативності діяльності.

Поліпшити рівень забезпеченості фінансовими ресурсами підприємство може за рахунок залучення банківського кредитування. Але умови надання банківських кредитів для аграрних товаровиробників є малопривабливими. Зокрема, середня ставка річних за кредитами (гривневими) з урахуванням банківських сукупних послуг (страхування, банківське обслуговування та ін.) досягає 30% річних. При цьому рівень рентабельності діяльності підприємства у 2022 р. становив від 27,1 % до 45,1%. Тобто, використання кредитних коштів у діяльності ПСП є не завжди доцільним, оскільки отриманий прибуток від їх використання не покриє суму заборгованості за їх надання або покриє лише на 1/3.

Більш прийнятними для аграрних товаровиробників у цій ситуації є державні програми виділення цільових коштів для придбання техніки, обладнання, будівництва виробничих та обслуговуючих об'єктів. Проте такі програми в останні роки не фінансуються, або виділених з бюджету коштів недостатньо для забезпечення потреб таких суб'єктів господарювання. Таким чином, повноцінне фінансове ресурсне забезпечення аграрного виробництва не окуповується вартістю валової продукції.

Найближчі перспективи розвитку ПСП "Україна" із впровадженням в їх організаційну структуру елементів інноваційного, соціального, логістичного менеджменту та маркетингу доцільно узгоджувати із перевагами виробничого та/або обслуговуючого кооперування із тотожними аграрними підприємствами, а також орендодавцями. Необхідно активно розвивати цей напрям поряд з інтеграційними процесами в організаційній структурі підприємства та на рівні галузей і регіонів. Особливо це цінне в теперішніх умовах, коли державна фінансова підтримка відсутня або скорочена до мінімуму.

Таблиця 1. SWOT-аналіз сильних і слабких сторін розвитку ПСП "Україна", 2022 р.

Сильні сторони	Слабкі сторони
Законодавство: державне регулювання та підтримка діяльності Природні ресурси: наявність якісних родючих земель, сприятливі агрокліматичні умови Трудові ресурси: повна забезпеченість трудовими ресурсами і фахівцями Маркетинг: постійний опит на зерно та насіння соняшнику, ріпак, м'ясопродукти Логістика та інфраструктура: близькість до залізничних та автошляхів сполучення, малих і великих міст як центрів збуту продукції	Фінансові ресурси: високий банківський відсоток за користування кредитом, відсутність державної підтримки Ринкова інфраструктура: нерозвинений місцевий ринок сільськогосподарської продукції, високий рівень логістичних витрат Виробництво: низький рівень механізації Соціальна політика: інтенсивні міграційні процеси сільських жителів до міст та закордон Маркетинг: розміри підприємства не дають змогу формувати великі товарні партії зерна та насіння соняшнику для торгівлі на біржі на постійній основі, недоліки якісного логістичного забезпечення постачання продукції на внутрішньому ринку
Можливості	Ризики
Кон'юнктура національного та світового аграрних ринків: зростання попиту на екологічну (органічну) продукцію, розвиток ринку біопалива Інновації: збільшення попиту на інновації на аграрному ринку Інвестиції: зростання привабливості галузі через диверсифікацію на рентабельність виробництва Освіта дорослих: навчання, підвищення кваліфікації, робота з дорадчими службами	Виробництво: продукція підприємства не завжди відповідає світовим та європейським стандартам якості Інфраструктура: не системне інвестування в розвиток сільськогосподарської та загальної інфраструктури Навколишнє середовище: виснаження ґрунтів через недотримання сівозмін, інтенсивні технології та ін. Соціальне середовище: старіння й виїзд населення, незадовільні умови праці, низькі доходи й рівень та якість життя Цінова ситуація: дуже сильна інфляція, девальвація гривні, нестабільні ціни на внутрішньому та зовнішньому аграрних ринках

Тому тільки спільними зусиллями кілька підприємств можуть придбати сучасну дорогу техніку, яка їм необхідна або організувати логістичний ланцюг поставок матеріальних ресурсів чи відвантаження товарних партій продукції у співпраці з товаровиробниками — господарствами населення [8—10]. Сильні та слабкі сторони розвитку підприємництва в сільській місцевості, його можливості та загрози відображені в таблиці SWOT-аналізу (табл. 1). Їх всебічне врахування дає підстави для прогнозування можливих сценаріїв розвитку у перспективі, у т.ч. щодо впливу організаційної структури на здійснення інноваційної діяльності з метою конкурентоспроможного розвитку.

Враховуючи результати проведеного SWOT-аналізу (табл. 1), особливо щодо слабких сторін нинішньої діяльності ПСП "Україна", для уникнення можливих ризиків у перспективі, створення сприятливих умов для розвитку аграрного підприємництва пропонуємо за основу взяти останній сценарій розвитку подій. Такий підхід найбільше відповідає інтересам сільського населення, суб'єктам малого підприємництва та державній політиці регіонального розвитку, оскільки орієнтується на ризики та їх подолання.

Важливим чинником, що забезпечує ефективність функціонування підприємства, є організація логістичної або заготівельно-збутової діяльності. Логістична діяльність формує раціональний рух матеріально-технічних, інформаційних і фінансових потоків, що забезпечує отримання позитивного ефекту. Діюча

практика управління закупівлями, формування матеріально-ресурсного забезпечення та організація складського господарства й реалізації продукції в ПСП "Україна" не містить системної логістики в їх організації та не відповідає вимогам сьогодення.

Система логістичного менеджменту в ПСП повинна зумовлювати комплексне, систематизоване функціонування логістичних структур. Вони мають відповідати конкретним функціям і цілям логістичного призначення згідно місця застосування та соціально-економічних й організаційно-технічних умов свого формування. Також йдеться про врахування принципів та напрямів логістичної інтенсифікації їх доцільного розвитку, дотримання оптимальних значень ефективності та раціональності функціонування логістичних систем, які сформовані в процесі проектування [11, с. 87].

При цьому вказані параметри з урахуванням галузевих особливостей сільського господарства, як би точно вони не були передбачені при плануванні логістичної системи, через певний час повинні бути скориговані. Це доречно, тому що система логістики, враховуючи зовнішні зміни середовища та внутрішню ситуацію підприємства, повинна бути мобільною та адаптивною до змін. Отже, на додаток до зазначених вище вимог, менеджмент аграрного підприємства повинен сприяти модернізації та інтенсифікації логістики шляхом поглиблення адаптаційних змін, які інформаційно обґрунтовані.

Таким чином, логістична складова організаційної структури досліджуваного аграрного

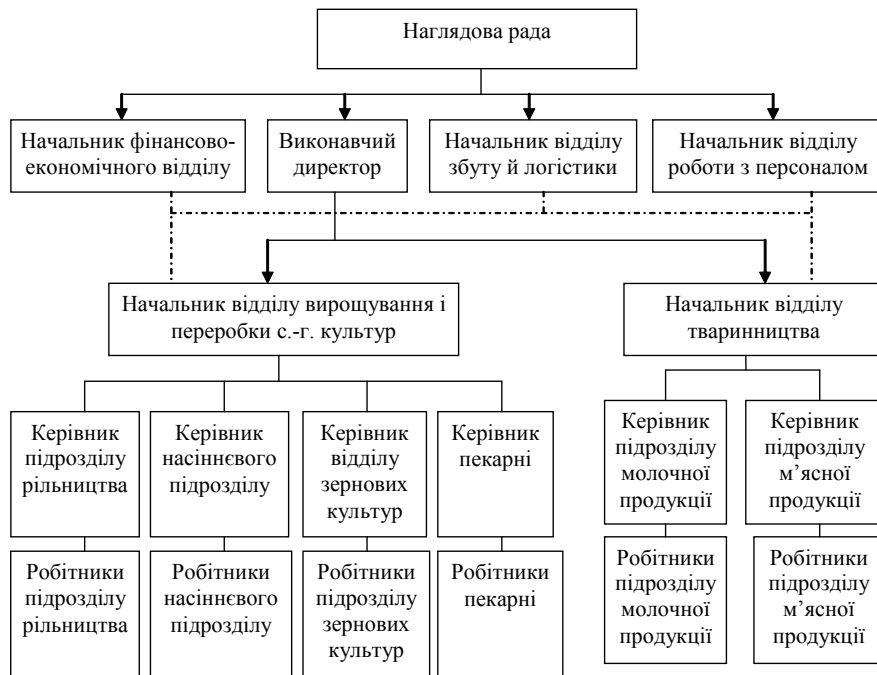

Рис. 2. Проект реорганізації організаційної структури ПСП "Україна"

підприємства є вагомим чинником забезпечення ефективності його функціонування та здійснення інноваційної діяльності й, одночасно, важливою сферою для впровадження інноваційних проєктів щодо технологій зберігання готової продукції, перевезень і спеціалізованого транспорту для цього, продажів. Тому ми пропонуємо реорганізувати організаційну структуру ПСП "Україна" наступним чином (рис. 2).

Виокремлення логістичного та інших підрозділів в організаційній структурі ПСП, зміна функцій керівництва, введення нових посад та впровадження інновацій у процесі реструктуризації дозволить більш виважено приймати й управлінські рішення завдяки оптимізації сфер відповідальності управлінського персоналу, систем планування та прогнозування. При цьому в подальшому логістичний підхід в системі управління значною мірою сприятиме досягненню поставлених цілей підприємства з урахуванням змін зовнішнього середовища.

У процесі дослідження було виявлено також і недоліки в системі внутрішнього управлінського документообігу (накази, розпорядження, постанови) в ПСП. Насамперед, спостерігається відсутність письмової фіксації та відображення в ньому наказів та розпоряджень. Багато з них до виконавців зі сторони власника або керуючих доводяться усно. Це спричиняє погану виконавську дисципліну, невпевненість працівників у свої повноваженнях, нерішучість і навіть бездіяльність.

Для групування основних напрямів діяльності та підвищення ефективності управління нею необхідно систематизувати процеси управління на рівні адміністративного персоналу [12–14]. Вдосконалення системи управління буде направлено на збереження та достовірність важливої інформації як основи виконання управлінських рішень; обґрунтованість інформаційних потоків; забезпечення чітких посадових інструкцій та їх виконання.

Мова йде про утворення посади директора з розвитку, інновацій та маркетингу або надання цих функцій виконавчому директору й наглядовій раді; підрозділу з логістики, збуту та маркетингу; організаційне забезпечення диверсифікації діяльності для конкурентоспроможного розвитку через утворення підрозділу з переробки (пекарня, м'ясний цех, сироварня; виробничо-побутові послуги; підрозділу ужитково-прикладного мистецтва; еколого-природоохоронний підрозділу з функціями ландшафтного дизайну й облаштування сільських територій; фірмових магазинів або лотків). Вагомим елементом оптимізації організаційної структури та підвищення її ефективності обґрунтовано автоматизацію та цифровізацію підрозділу з облікової і планово-фінансової роботи; договори, продажі, перевезення з використанням мережі інтернет, спеціалізованих платформ та прямих зв'язків.

Також доцільно існуючі підрозділи надати в якості виробничих філій кафедр та інших на-

вчально-наукових підрозділів аграрних університетів; баз виробничих і переддипломних практик з впровадженням їх рекомендацій у практику господарювання; для участі у магістерських програмах по системі дуальної освіти [15, с. 7129]. Вказані заходи посилять впливовість розпоряджень власника та керівництва підприємства, забезпечать системність виконання та структурованість бізнес-процесів. Це дозволить раціонально й ефективно використовувати трудові, фінансові та інші види ресурсів.

ВИСНОВКИ

Аграрні підприємства, як і всі інші суб'єкти господарювання, можуть ефективно функціонувати, впроваджувати інновації та забезпечувати конкурентоспроможний розвиток за наявності раціональної організаційної структури. Добре розроблена та впроваджена у практику діяльності, організаційна структура забезпечує якісну організацію і чітку послідовність функціонування підприємства; дозволяє: організувати роботу; збільшити ефективність; управляти персоналом; впроваджувати необхідні інновації, щоб збільшувати продуктивність, знизити витрати. Організаційна структура й управління інноваційною діяльністю повинні функціонувати в одній площині. Тобто, управлінські завдання, що стоять перед організаційною структурою управління змінами, повинні бути похідними від цілей, що стоять перед аграрним підприємством загалом та перед кожним його функціональним підрозділом зокрема.

Література:

1. Уткіна Ю.М., Остапюк Б.Я. Інноваційний розвиток у механізмі забезпечення глобальної конкурентоспроможності підприємств. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. № 61. С. 167—173.
2. Ігнатенко М.М., Леваєва Л.Ю., Романюк І.А. Інформаційне забезпечення організаційно-економічних пріоритетів розвитку фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств. Ефективна економіка. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7854> (дата звернення: 12.11.2023).
3. Мармуть Л.О., Величко Т.Г., Рогатіна Л.П. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою аграрних та харчових підприємств. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2016. № 2 (34). С. 47—51.
4. Вініченко І.І., Дьяченко Н.К., Лапа В.О. Інформаційне забезпечення управління кадро-

вим потенціалом аграрних підприємств. Агросвіт. 2021. № 5—6. С. 34—41. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/5-6_2021/6.pdf (дата звернення: 12.11.2023)

5. Шпикуляк О.Г., Ігнатенко М.М., Швець А.А. Концептуальні оцінки реалізації засад інклюзивного розвитку сільських територій за участі агрохолдингових інтегрованих формувань. Економіка АПК. 2021. № 3. С. 97—111.

6. Квятко Т.М., Мандич О.В., Сєвідова І.О., Бабко Н.М., Романюк І.А., Вітковський Ю.П., Микитась А.В. Маркетингові дослідження: навч. посібник. Харків: ХНТУСГ, 2020. 163 с.

7. Кирилов Ю.Є., Желудько К.В. Прогнозування конкурентоспроможного розвитку аграрних підприємств у системі формування їх конкурентних стратегій. Економіка АПК. 2021. № 11. С. 23—29.

8. Мармуть Л.О. Принципи та механізми управління й регулювання розвитку трудових ресурсів аграрних підприємств. Економічний вісник університету. Вип. 40. 2019. С. 25—31.

9. Постол А.А., Кривець Ю.М. Розвиток вітчизняних аграрних підприємств на основі нових форм, методів та інструментів державного регулювання й підтримки. Агросвіт. 2018. № 11. С. 8—11.

10. Ігнатенко М.М. Формування інформаційної безпеки підприємств і організацій в умовах автоматизації обліку та фінансової звітності. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2017. № 4. С. 84—88.

11. Мармуть Л.О., Коваленко І.В. Державне регулювання інвестиційної діяльності переробних підприємств агропромислового комплексу. Економіка АПК. 2008. № 12. С. 62—69.

12. Сєвідова І.О., Мандич О.В., Квятко Т.М., Бабко Н.М., Романюк І.А. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. Харків: ХНТУСГ, 2020. 200 с.

13. Vinichenko I.I., Hranovska V.H., Kryukova V.M., Komska M.M., Voloshchuk V.V. Diagnostic of Anti-Crisis Stability of Agribusiness Entities at Introduction of Innovations into the Cycle of Production. International Journal of Agricultural Extension, № 9 (5), 2021. Pp. 141—159.

14. Pakhucha E., Sievidova I., Babko N., Romanuk I. et al. Investigating the impact of structural changes: the socio-economic security framework. European Journal of Sustainable Development. 2023. Vol. 12. Is. 1. Pp. 180—198.

15. Ihnatenko M., Antoshkin V., Krukovska O., Malyshko V., Marmul L. Social Investments as the Highest Manifestation of Implementation of Social Responsibility of the Companies of Agribusiness.

International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE), Vol. 8, Issue-3, September 2019. P. 7124—7132.

References:

1. Utkina, Yu. and Ostapyuk, B. (2018), "Innovative development in the mechanism of ensuring global competitiveness of enterprises", *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*, vol. 61, pp. 167—173.

2. Ihnatenko, M.M. Levayeva, L.Yu. and Romaniuk, I.A. (2020), "Information support of organisational and economic priorities of development of farms and agricultural enterprises", *Efektivna ekonomika*, vol. 5, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7854> (Accessed 12 November 2023).

3. Marmul', L.O. Velychko, T.H. and Rohatina, L.P. (2016), "Strategic management of financial and economic security of agrarian and food enterprises", *Visnyk Berdyans'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 2 (34), pp. 47—51.

4. Vinichenko, I.I. D'yachenko, N.K. and Lapa, V.O. (2021), "Information support for the management of personnel potential of agrarian enterprises", *Ahrosvit*, vol. 5—6, pp. 34—41, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/5-6_2021/6.pdf (Accessed 12 November 2023).

5. Shpykulyak, O.H. Ihnatenko, M.M. and Shvets', A.A. (2021), "Conceptual assessments of the implementation of the principles of inclusive development of rural areas with the participation of agricultural holding integrated formations", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 97—111.

6. Kvyatko, T.M. Mandych, O.V. Syevidova, I.O. Babko, N.M. Romaniuk, I.A. Vitkovs'kyi, Yu.P. and Mykytas, A.V. (2020), *Marketynhovi doslidzhennya [Marketing research]*, KHNTUSH, Kharkiv, Ukraine.

7. Kyrylov, Yu.Ye. and Zhelud'ko, K.V. (2021), "Forecasting the competitive development of agricultural enterprises in the system of forming their competitive strategies", *Ekonomika APK*, vol. 11, pp. 23—29.

8. Marmul, L.O. (2019), "Principles and mechanisms of management and regulation of development of labor resources of agrarian enterprises", *Ekonomichnyy visnyk universytetu*, vol. 40, pp. 25—31.

9. Postol, A. and Krivets, Yu. (2018), "Development of domestic agrarian enterprises on the basis of new forms, methods and instruments of state regulation and support", *Agrosvit*, vol. 11, pp. 8—11.

10. Ihnatenko, M.M. (2017), "Formation of information security of enterprises and organizations in the conditions of automation of

accounting and financial reporting", *Visnyk Berdyans'koho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 4, pp. 84—88.

11. Marmul, L.O. and Kovalenko I.V. (2008), "State regulation of investment activities of processing enterprises of the agro-industrial complex", *Ekonomika APK*, vol. 12, pp. 62—69.

12. Syevidova, I.O. Mandych, O.V. Kvyatko, T.M. Babko, N.M. and Romaniuk, I.A. (2020), *Konkurentospromozhnist' pidpryyemstva [Competitiveness of the enterprise]*, KHNTUSH, Kharkiv, Ukraine.

13. Vinichenko, I.I. Hranovska, V.H. Krykunova, V.M. Komska, M.M. and Voloshchuk, V.V. (2021), "Diagnostic of Anti-Crisis Stability of Agribusiness Entities at Introduction of Innovations into the Cycle of Production", *International Journal of Agricultural Extension*, vol. 9 (5), pp. 141—159.

14. Pakhucha, E. Sievidova, I. Babko, N. Romaniuk, I. et al. (2023), "Investigating the impact of structural changes: the socio-economic security framework", *European Journal of Sustainable Development*, vol. 12, no. 1, pp. 180—198.

15. Ihnatenko, M. Antoshkin, V. Krukovska, O. Malysko, V. and Marmul, L. (2019), "Social Investments as the Highest Manifestation of Implementation of Social Responsibility of the Companies of Agribusiness", *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, vol. 8, no. 3, pp. 7124—7132.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2023 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663

Рецензія

на монографію "Економічна безпека в умовах глобалізації"¹
(суспільно-економічне дослідження на базі наукового центру MediaStar)¹
(автор: Ю. П. Дудка, к. е. н, доцент, доцент кафедри економіки підприємства,
Академія муніципального управління, директор MediaStar TV School,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-6149-0659>)

Review

of the monograph "Economic security in the context of globalization:
a socio-economic study based on the MediaStar Research Center"
(author: Y. Dudka, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Enterprise
Economics, Academy of Municipal Management, CEO of Mediastar TV School)

Тема монографії "Економічна Безпека в Умовах Глобалізації: Суспільно-Економічне Дослідження на Базі Наукового Центру MediaStar" є актуальною у контексті гарантування економічної безпеки держави та формування ефективних механізмів управління нею в умовах глобалізаційних впливів на національну економіку.

Дослідження відзначає, що глобалізаційні процеси становлять масштабну систему викликів економічній безпеці України. Аналіз економічної ситуації вказує на необхідність комплексного розгляду цих викликів та формування концептуальної матриці економічної безпеки для забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Робота визначає ключові фактори для сталого розвитку та гарантування економічної безпеки в умовах глобалізації, зосереджуючись на комплексній оцінці рівня, стану та динаміки економічної безпеки. Методологічні підходи до цього питання уточнено, створено концептуальну матрицю, а також проведено моніторинг та оцінку загроз і ризиків, з якими стикається економічна безпека держави в умовах глобалізації.

Автор виявив результативність органів державної влади в підвищенні рівня економічної безпеки в умовах глобалізаційних процесів. Робота має важливе значення для удосконалення методів державного регулювання економічною безпекою та врахування нових чинників глобалізації.

Отримані результати можуть слугувати науковим підґрунтям для подальших досліджень та використовуватися при розробці стратегій, програм та концепцій національної та міжнародної економічної безпеки. Рекомендації автора можуть бути корисними для владних органів в питаннях підвищення рівня економічної безпеки України в умовах глобалізації.

Монографія також висвітлює важливу роль медіа-комунікацій у формуванні економічної безпеки держави в умовах глобалізації. Зокрема, досліджено вплив медійних технологій та комунікаційних стратегій на сприйняття та розуміння концепцій економічної безпеки.

Автор вносить значний внесок у розвиток наукових концепцій економічної безпеки через вивчення взаємодії медіа та економіки. Його дослідження та аналіз сприяють розумінню та покращенню механізмів впливу медіа на економічну стабільність. Автор не лише аналізує існуючі концепції, але і пропонує нові підходи та ідеї, розширюючи розуміння ролі медіа в забезпеченні економічної безпеки національного рівня.

Такий підхід дозволяє інтегрувати сучасні технології та інновації у контекст економічної безпеки та надає можливість адаптувати стратегії до зростаючого впливу глобалізації. Робота слугує цінним джерелом для науковців, ділових спільнот та рішення стратегічних завдань у сфері економіки та медіа-комунікацій.

Рецензія надійшла 29.11.2023 р.

Рецензент: А. В. Степаненко, доктор географічних наук, професор, завідувач відділу природно-техногенної та екологічної безпеки, Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України".

Reviewer: A. Stepanenko, Doctor of Geographical Sciences, Professor, Head of the Department of Natural-Technogenic and Environmental Safety, State Institution "Institute of Economics of Nature Management and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine".

¹ Дудка Ю.П. Економічна безпека в умовах глобалізації (суспільно-економічне дослідження на базі наукового центру MediaStar): монографія / Ю.П. Дудка. Вінниця: ТОВ "Європейська наукова платформа", 2023. 196 с.